KARYS

1972
SAUSIS
Nr. 1

KARYS

1972
Nr. 1 (1478)

Redaktorius
ZIGMAS RAULINAITIS

Administratorius
LEONAS BILERIS

Redaktoriaus pavaduotojas
JONAS RŪTENIS

Atskirus skyrius redaguoja:

P. PETRUŠAITIS
"Tremties Trimitas"

S. KAUNELIENĖ
"Šaulė Tremtyje"

BALYS BRAZDŽIONIS
"Lietuviai Kariai Laisvajam Pasaulyje"
BRONIUS BALČIŪNAS
"Karinės Žinios"

Leidžia:
L.V.S. RAMOVĖ N.Y. SKYRIUS

TURINYS

A.a. inž. plk. ltn. Antanas Novickis ..... (viršelis)

K. Milkovaitis, Klaipėdos kraštas 1

J. V. Sūduvas, Pabradės-Pažeimenės poligone 8

A. Budreckis, Lietuviai aukštieji karininkai Napoleono 1812 m. žygyje 16

Trmeties Trimitas 21

Šaulė Tremtyje 24

Lietuviai Kariai Laisvajame Pasaulyje 28

Karinės Žinios 29

Kronika 34

ATSTOVAI:

Baltimore — M. ŠIMKUS, Chicago — J. STANKŪNAS, Cleveland — F. EIDIMTAS, Los Angeles — O. ŽADVYDAS, Australia — V. ŠALKŪNAS

PLATINTOJAI

JUNGTINĖSE AMERIKOS VALSTYBĖSE

BOSTON, MASS. — S. J. Minkus

CHICAGO — L. Griauzdė, "Gifts International", "Parama"

DETROIT, MICH. — V. Perminas

GRAND RAPIDS, MICH. — J. Belinis

LOS ANGELES, CALIF. — V. Prižgintas

WOODHAVEN, N.Y. — "Romuva"

WATERBURY, CONN. — "Spauda"

KANADOJE

HAMILTON, ONT. — J. Orvidas

TORONTO, ONT. — Augustinas Kuolas, P. Misevičius

MONTREAL, QUE. — "Parish Library"

ANGLIJOJE

"DAINORA" — 14 Priory Road, Kew Surry

AUSTRALIJOJE

S. Slavickas — 44 Slevin St., Geelong North, 3215, Vic. Australia

L. Vasiliūnas — 3 Wall Street, Norwood 5067

Prenumerata JAV-bėse ir užsienyje: metams — $8.00, pusmečiui — $4.00, atskiro nr. kaina — 80¢.
Pinigus siųsti šiuo adresu: KARYS, 916 Willoughby Ave., Brooklyn, N.Y. 11221, U.S.A.

THE WARRIOR, magazine for the veterans, of Lithuanian descent and for Lithuanians in the wide world. Published monthly except July and August by "KARYS" — 916 Willoughby Avenue, Brooklyn, N.Y. 11221, U.S.A. Subscription $8.00 per year. Single copy 80 cents • SECOND CLASS POSTAGE PAID AT BROOKLYN, N.Y.

KU biblioteka
093 00523846 2

Įsteigtas Lietuvoje 1919 — Nepriklausomybės kovų — metais

KARYS

Atgaivintas Jungtinėse Amerikos Valstybėse 1950 metais

PASAULIO LIETUVIŲ KARIŲ - VETERANŲ MĖNESINIS ŽURNALAS

Nr. 1 (1478) SAUSIS - JANUARY 1972

Klaipėdos kraštas ir jo ekonominė bei kultūrinė reikšmė Lietuvai

K. MILKOVAITIS

1923 metų sausio mėnesio 15 dieną Lietuvos šauliai išvadavo Klaipėdos kraštą iš ligtolinės vokiečių okupacijos ir prijungė jį prie nepriklausomos Lietuvos.

Be nepriklausomos Lietuvos užnugario, žinoma, nebūtų galėjęs įvykti nė Klaipėdos krašto prijungimas prie jos. Truputis istorijos tad tenušviečia įvykių raidą.

XIII amžiaus pradžioje, lenkiškajam Mozūrų kunigaikščiui Konradui susirūpinus pagonių lietuvių krikštu, jis pasikvietė sau talkon kryžiuočių ordiną, kuris, tikybos vardan, pradėjo pulti lietuvių-aisčių kiltis. Iš Šventosios Žemės kryžiaus karų sugrįžęs ir atsivežęs ten įsigytą karinį patyrimą, ordinas per 50 metų nukariavo visas, tada dar nevieningas aisčių gimines, gyvenusias tarp Vyslos ir Nemuno. Ir jos, su mažomis, nereikšmingomis pertraukomis išbuvo vokiečių okupacijoje iki lemtingųjų 1923 metų.

Tačiau, nežiūrint tų sričių netekimo, XV amžiuje Lietuva buvo labai galinga valstybė, pasiekusi didžiausią savo teritorijos išsiplėtimą. O Vytautas, Jogailos padedamas, ties Žalgiriu sutriuškino kryžiuočius, tuo padarydamas galą tolimesniam jų veržimuisi į rytus.

Bet, netrukus, Lietuvos dangus pradeda niauktis. Sekančių kelių šimtmečių Lietuvos istorija yra pilna nedėkingų politinių intrigų ir nesėkmės, kurių pasėkoje valstybė nyko, o XVIII amžiaus pabaigoje visai išnyko. Palikę tuos laikus praeity sustokime ir žvilgterėkime į Lietuvos padėtį XIX amžiuje.

XIX amžiaus pradžioje randame Lietuvą ne tik suplėšytą, bet svetimųjų pasidalintą politiškai, kultūriškai ir tikybiniai Ne viena Lietuva, bet kelios Lietuvos. Mažoji Lietuva vokiečių valdoma ir protestantiška; Didžioji Lietuva — rusų užgrobta ir katalikiška. Nė de jure, nė de facto, kadaise galinga Lietuva, kaip valstybė, neegzistuoja. Rusinimo akcija Lietuvoje tokia stipri, kad net savo rašto lietuviai neturi teisės turėti. O knygos, kurios leidžiamos, turi būti spausdinamos rusų — kiriliškomis raidėmis.

Tamsu, tamsu tada buvo Lietuvoje. Bet sakoma, kad prieš aušrą esti tamsiausia. Nes pasirodė, kad nei nepalanki aplinka, nei priespauda, nei pats pavojingiausias tautinės sąžinės migdytojas — laikas nepajėgė lietuvių nutautinti. Kaip tik tuo metu, kai lietuvių tautos likimas atrodė beviltiškas, tiek Didžiojoje, tiek Mažojoje Lietuvoje prasideda bruzdėjimas, reiškiasi tautinio atbudimo ženklai. Kaip švyturiai tamsoje nušvinta atskiri patriotai, šviesuoliai, vadai. Didysis Valančius — pats rašo liaudžiai, organizuoja ir vadovauja plačiam tinklui knygnešių. Jonas Basanavičius, laisvės aušrą pramatydamas, leidžia tokiu pat vardu laikraštį, kuriame lyg naujųjų laikų Diogenas neša tautinės savigarbos ir krašto meilės šviesą į liaudį. Balsiai varpu žvangindamas per tautą skuba Vincas Kudirka, žadindamas ją: "Kelkitės, kelkitės . . ., atsiminkite, jog esate didvyrių tautos vaikai . . . Iš savo garbingos praeities stiprybės semkitės! . . ."

Mažojoje Lietuvoje, tuo tarpu, vysk. Valančiaus įtakos paskatinti, Jankus, Stikliorius ir kiti sukruta prieš vokiškąjį pavergėją. O Jurgis Zauerveinas, net pats ne lietuvis ir dargi kitur gimęs, bet susidomėjęs lietuvių likimu, bei susižavėjęs jų gražia kalba, ją išmoksta ir balsiai sušunka:

Lietuviais esame mes gimę,
Lietuviais norime ir būt.
Tą garbę gavome užgimę,
Jai ir neturim leist pražūt.

Pastabus analizuotojas tuoj pastebės, kad tie Zauerveino žodžiai, ypač paskutinėje eilutėje, nėra atsitiktiniai, mūzos pagauto ir tinkamo rimo posmui užbaigti ieškančio poeto žodžiai, bet kone baimės žodžiai, turį stiprių implikacijų, jog Mažojoje Lietuvoje gresia didelis nutautėjimo pavojus. Stipri šios rūšies Zauerveino manifestacija už lietuvius ir į lietuvius tad turėjo būti tartum trimito garsas gilioje nakties tyloje, žadinąs užsnūdusius tautiečius ir vertęs krūptelėti pavergėją, tikėjusį, kad mažlietuvių tautinė sąžinė jau senai užmigusi.

Metams pamažu slenkant į XIX amžiaus galą, kova už spaudą ir lietuvybę Didžiojoje Lietuvoje ne tik nemažėjo, bet stiprėjo. Nebodami persekiojimų, kalėjimų, kankinimų, ar Sibiro, lietuviai nepriėmė jiems peršamos provoslavijos ir vedė griežtą kovą už savo teises.

1863 metų sukilimo malšinti Lietuvon atsiųstas Mykolas Muravjovas, tiesiog despotišku uolumu, meistrišku įgudimu, bei nepaprastu žiaurumu ėmėsi budelio, koriko, trėmėjo, kalintojo darbo. Parodęs tiek žiaurumo, savo tarnų kardų smūgiais praliejęs tiek nekalto lietuviško kraujo ir ašarų, jis caro valdžiai pasirodė taip didžiai nusipelnęs, kad atsidėkodama jam net grafo titulą suteikė. Bet tikrumoje, iš realistinės, istorinės perspektyvos žiūrint, jis ne tik nepasitarnavo savo tautai, bet jai pakenkė. Gal čia kiek grubus palyginimas. Bet kaip fizikoje tranka iššaukia atatranką, taip žmonių tarpusavio santykiuose neapykanta, dargi smurtu pagrįsta, iššaukia kontraneapykantą. Kitaip sakant, nė Muravjovas, nė caro valdžia nepramatė ir nesuprato, kad jis savo žiaurumu pats sėjo neapykantos, rezistencijos, ištvermės ir kovos sėklą lietuviuose. Kitas faktorius, davęs lietuviams atsparos ir dirbęs Maravjovo nenaudai, buvo tas, kad atėjūnas mėgino įtūžimu priversti provoslaviškai Rusijai vergauti lietuvius, didžios, garbingos praeities tautos vaikus, kurie nėra nei slavų kilmės, nei provoslavų tikėjimo.

Ar tą savo klaidą supratę, ar tik, taip sakant, į lietuvius dantis atsikandę ir pamatę, kad lietuvių savo vergais nepadarys, jie palaipsniui pradėjo nusileisti. Ir praėjus 40 metų nuo spaudos uždraudimo rusai, galop, nusileidžia.

Ir Lietuvos padangėje nušvinta pirmosios pergalės triumfas: 1904 metais kova su rusais už spaudos laisvę buvo laimėta. Bet vien tuo laimėjimu atbudusi lietuvių tauta dabar jau nesitenkina. Geraširdis, bet kovos entuziazmo pagautas didysis mūsų tautos dainius sumišusiam maskoliui pagrąsina: "Nebeužtvenksi upės bėgimo, nors ji tekėtų ir pamažu. . ."

Atsiranda visa eilė naujų kovotojų ir vadų. Kova tęsiasi. Kyla I Pasaulinis karas, kurio pasėkoje susidaro palankios aplinkybės laisvei atgauti. Lietuviai nė akimirkos nenudelsę naudojasi ta proga. Ir galiausiai, 1918 m. vasario mėn. 16 dieną, po 123 metų svetimos priespaudos, Lietuvos Taryba pasirašo jau anksčiau padaryto nutarimo aktą ir paskelbia pasauliui, jog atstatanti nepriklausomą Lietuvos valstybę. Nors spaudžiama ir priešų puolama, jaunutė valstybė turi ginklu gintis. Bet faktas yra įvykęs: Lietuva vėl tapo nepriklausoma valstybė, tačiau, be Mažosios Lietuvos. Bet ir ten — Mažojoje Lietuvoje, tautinis atbudimas buvo toks stiprus, kad dirva buvo paruošta prisijungimui prie tautos kamieno — Didžiosios Lietuvos.

1918 m. lapkričio mėn. 16 dieną Tilžėje susirinkusi Mažosios Lietuvos Tautinė Taryba viešu aktu pareikalauja "priglaudimo Mažosios Lietuvos prie Didžiosios Lietuvos." Ta pati Taryba 1919 m. balandžio mėn. 8 dienos raštu įteikia reikalavimą Versalio Taikos Konferencijos pirmininkui, kad lietuviškosios Rytprūsių sritys būtų priskirtos prie Lietuvos. Tačiau visi tie žygiai nesusilaukia pasekmių. Tiesa, Versalio konferencija Klaipėdos kraštą, kaip lietuvių gyvenamą, atskiria nuo Vokietijos, bet prijungti jį prie nepriklausomos Lietuvos vis vengia.

Mūsų diplomatai ir politikai dėjo daug pastangų, tikslu tą procedūrą pagreitinti. Bet visos pastangos atsimušdavo į Lietuvai nepalankią alijantų, ypač prancūzų, laikyseną, kurie, Versalio sutarčiai įsigaliojus, 1920 m. vasario mėn., vokiečių kariuomenei pasitraukus, laikinai Klaipėdos kraštą užėmė.

Tokiai padėčiai susidarius, dėl Klaipėdos krašto, staiga, pradėjo varžytis trys jėgos: 1) Vokietija, vėl siekianti kraštą atgauti sau; 2) Prancūzija ir Lenkija, siekiančios Klaipėdos kraštą prijungti prie Lenkijos, arba, jei tai nepavyktų, duoti Klaipėdos kraštui freištato formą ir 3) Lietuva, siekianti šią Mažosios Lietuvos dalį sujungti su Didžiąja.

Čia noriu ypač stipriai iškelti lenkų vaidmenį šiose varžybose. Lenkai, kurių intervencijos dėka anuomet netekome Prūsijos, tie patys lenkai, kurie niekada nepasižymėjo nuoširdumu ir draugiškumu mums, bet iš lietuvių rinkosi sau karalius, tie patys lenkai, kurie be jokio sąžinės priekaišto sulaužė Suvalkų sutartį ir apgaule bei smurtu užgrobė Vilnių, tie patys lenkai ir šiuo sunkiu Lietuvai metu, vesdami diplomatinį flirtą su prancūzų okupacine valdžia Klaipėdoje, dėjo visas pastangas, kad Klaipėdos kraštas Lietuvai nebūtų pripažintas. Tam tikslui jie net buvo įsteigę Klaipėdoje konsulatą ir paskyrę konsulu gabų diplomatą su įgalioto ministro titulu.

Juodi debesys vis labiau temdė Klaipėdos padangę ir kėlė didžius rūpesčius Lietuvos valstybės vairuotojams bei visuomenei. Lietuvos Šaulių sąjunga, į kurią atsimušdavo visi opieji

Klaipėdos pilis, 1553 m. piešinys

mūsų tautos reikalai, rimtai susirūpino Klaipėdos krašto likimu. Reikėjo veikti. Dar Nepriklausomybės kovų metu LŠS-goje kilusi Klaipėdos krašto išvadavimo mintis, dabar įgijo realybės formą. Buvo sudarytas žygio planas, ne be sunkumų gautas vyriausybės pritarimas ir žygis, kelis kartus atidėtas, buvo įvykdytas 1923 m. sausio mėnesio 15 dieną. Galiausiai, Klaipėdos kraštas, po beveik 700 m. svetimos globos, vėl buvo prijungtas prie motutės Lietuvos.

Pakartotinai turiu iškelti ir stipriai pabrėžti faktą, kad Klaipėdos išvadavimo žygis buvo paruoštas ir įvykdytas beveik išimtinai šaulių pajėgų. Kiekvienas šaulys turėtų tuo faktu didžiuotis. Dar daugiau teisių turi didžiuotis to žygio dalyviai-vykdytojai, kuriems mes visi — kiekvienas lietuvis — turėtume galvas lenkti.

Ypatingą vaidmenį Klaipėdos išvadavimo sąlygoms sudaryti, bei žygio plano paruošime suvaidino, dabar Brocktone gyvenąs, mūsų S-gos garbės narys, tuometinis LŠS-gos CV narys, Vlado Pūtvio žentas, Aleksandras Marcinkevičius-Mantautas.

Žinau, kad jis yra parašęs, dalinai su tuometinio LŠS-gos pirmininko prof. Krėvės-Mickevičiaus bendradarbiavimu, Klaipėdos Sukilimo istoriją. Nežinau jos likimo. Bet jeigu ji dar nėra pasiekusi spaustuvės, tai mes, šauliai, turėtumėm pasirūpinti, kad šis svarbus dokumentas būtų išleistas ir tuo išsaugotas istorijai bei ateities kartoms. 1973 metais, sueis 50 metų nuo Klaipėdos prijungimo prie Lietuvos. Ši kaip tik būtų gera proga tai atlikti. O pati sukaktis turėtų būti impozantišku mastu paminėta, šaukiant masinius tautiečių susibūrimus ir panaudojant spaudą, radiją, lietuvių televiziją.

Nežinau, ar yra Klaipėdos sukilime žuvusių šaulių paminklinė lenta. Jei nėra — turėtų būti tokia paruošta, šia proga pašventinta ir pagarbioje vietoje ar lietuviškoje institucijoje išstatyta saugojimui iki nepriklausomybės atgavimo. O ją atgavus — parvežti į Tėvynę.

Dar šen bei ten yra gyvų to sukilimo dalyvių. Jie ta proga turėtų būti atatinkamai pagerbti. Į tokio plataus masto minėjimą turėtų būti suburtos visos tautinės-patriotinės organizacijos. Tačiau, minėjimo rengimo iniciatyva priklauso ir turėtų išplaukti iš šaulių.

Taigi, ateina nepaprasta proga šauliams ne tik pasirodyti, bet ir jų siekius propaguoti — pasinaudokite ja!

Bet, grįžkime prie temos ir atkreipkime dabar visą dėmesį į Klaipėdos kraštą.

Aiškumo dėliai reikia pastebėti, kad Klaipėdos krašto ir Mažosios Lietuvos sąvokos nėra identiškos. Kalipėdos kraštas yra tik mažutė Mažosios Lietuvos dalis, esanti dešiniajame Nemuno krante. Gi į Mažosios Lietuvos sąvoką dar įeina ir tos žemės į pietus nuo Nemuno, kuriose gyvena lietuviai, išlaikę savo lietuviškumą, nežiūrint ilgai ir planingai varomos germanizacijos ir kolonizacijos politikos.

Klaipėdos krašto ribas sudarė: pietuose — Nemuno žemupis, vakaruose — Kuršių Marios ir Baltijos jūra, o šiaurėje ir rytuose toji linija, kuri buvo nustatyta dar Melno ežero taika 1422 metais ir kuri, ligi Lietuvos nepriklausomybės atstatymo skyrė kaizerinės Vokietijos ir carinės Rusijos valdomas lietuviškas žemes.

Klaipėdos kraštas yra 145 km ilgio ir 20-30 km pločio teritorija Nemuno žemupio dešiniajame krante, jo deltoje ir pajūryje, apimantis ir Kuršių Marių šiaurinę dalį. Iš viso Klaipėdos kraštą sudarė 2848 km² plotas su 154,700 gyventojų (1939). Administraciškai, Kl. Kraštas buvo paskirstytas į Klaipėdos miestą ir 3 apskritis — Klaipėdos, Šilutės ir Pagėgių.

Pagal žemės paviršiaus susidarymo būdą, Klaipėdos kraštas skirstomas į penkias pagrindines dalis. Pavaikščiokime po kraštą ir susipažinkime su jomis.

1. Užmaris arba Kuršių Neringa, vietos gyventojų vadinama Kopomis. Ši nepaprasta, nuostabi gamtos keistenybė, viliojanti keleivį savo

smėlio tyrais, pustomų kopų kalnais, tankiais pušynais ir jų gyventojais briedžiais, savo baltu, lyg sidabro juosta, pajūriu, savo žvejų sodybomis ir puošniomis vasarvietėmis — Kuršių Neringa buvo pasakiškai graži, didinga Lietuvos pajūrio dalis. Tai tarsi milžinų supiltas pylimas tarp Baltijos jūros ir Kuršių Marių, 97 km ilgumo, nuo 1,5 iki 3 km platumo ir iki 63 m aukštumo. Ji tęsiasi nuo Klaipėdos iki Rytprūsių vietovės Krantzo ir yra Nemuno sąnašų ir Baltijos bangų padaras. Kadaise toje vietoje, kur dabar baltuoja jos kopos, buvo Baltijos jūros krantas, o Kuršių Marių vietoje buvo sausuma. Amžių raidoje, žemės plutos paviršiuje be perstojo vykstant pasikeitimams, žemė įdubo ir jūra apsėmė plačius Nemuno žemupio plotus, kurie virto Kuršių Mariomis. Iš vandens vienur kitur kyšojo tik mažos salelės. Bangoms plaunant smėlį iš jūros pusės, aplink tas saleles pradėjo kauptis vis daugiau ir daugiau smėlio. Laikui bėgant tos salelės susijungė ir virto ilga juosta. Bangoms vis daugiau išmetant smėlio, Kuršių Neringa didėja — ilgėja ir platėja. Kadangi ten pučia dažniausia vakarų vėjai, tai smėlis pustomas į rytus ir tuo būdu visos kopos slenka į rytus. Jos pakeliui viską naikina, skandina smėlyje. XVIII amž. gale kopose paskendo smėliu užneštas Karvaičių bažnytkaimis.

Senovėje Kopos buvo apaugusios pušų mišku, kurį karai ir gaisrai išnaikino. Dabar tik Juodkrantės apylinkėse yra išlikę senojo miško. Išnaikinus mišką vėjo nešamas smėlis ėmė grėsti ir kitoms Kopų sodyboms. Dėlto dideli smėlynų plotai vėl apsodinti mažytėmis pušelėmis, kurios leidžia labai ilgas šaknis ir tuo būdu gali išsilaikyti smelyje. Tačiau išlikę dar ir neapželdintų, lakiojančio smėlio vietų, kur matyti tik smėlis, dangus ir Marių vanduo.

Kopose yra kelios garsios vasarvietės ir žvejų kaimai. Arčiausiai Klaipėdos (apie 20 km atstu) yra Juodkrantė — labai patogi Kopų vasarvietė, išsistačiusi prie Kuršių Marių ir apsupta pušynų. Ji minima jau XV a. kaip žvejų kaimas. Nuo 1840 m. ji pradėjo garsėti kaip vasarvietė. Tačiau labiausiai jos vardą išgarsino gintaro kasyklos, kurios čia veikė nuo 1860 iki 1900 metų. Gintaras buvo kasamas iš sekliųjų Marių dugno žemkasėmis mašinomis, kurių čia buvo paleista į darbą net dvidešimt ir prie kurių dirbo apie 600 darbininkų. Čia, per 40 metų, iškasta apie 2,250,000 kg gintaro.

Už 15 km nuo Juodkrantės yra žvejų kaimas Pervalka, kuris įsteigtas 1836 m., čia apgyvendinus smėlio užpustyto Naglių kaimo gyventojus.

Toliau, už 6 km į pietus, randame Preilos žvejų kaimą ir vasarvietę, kuri kilo taip pat iš smėlyje paskendusio Naglių kaimo čia įsikūrusių gyventojų. Tarp Pervalkos ir Preilos, nepriklausomybės laikais, laikėsi didžiausioji Kopose briedžių kaimenė.

Už 9 km į pietus nuo Preilos yra garsioji Nidos vasarvietė, susidedanti iš trijų kaimų: Nidos, Skruzdinės ir Purvinės. Prie Nidos supustytas aukštas(58 m) Urbo kalnas, ant kurio 1874 m. buvo pastatytas jūrų švyturys. Nuo Nidos į pietus tęsiasi pustomo smėlio kopos. Jose buvo įsteigta pirmoji Lietuvoje sklandymo mokykla.

Toliau į pietus yra Pilkapių vietovė, o už jos Rasytė. Ši vieta buvo garsi gamtininkų pasaulyje dėl įsteigtos paukščių stebėjimo ir žiedavimo stoties. Man pačiam likimas lėmė 1944 m. išilgai Neringą pasitraukti į Vakarus nuo užplūstančio Lietuvą komunizmo.

2. Toliau eina Aliuvinių žemumų sritis, apimanti rytų pamario ruožą, visą Nemuno deltą ir Minijos bei Šyšos upių žiočių apylinkes. Čia didžiąją ploto dalį apima durpynai, pelkynai ir pievos. Didžiausi pelkynai: Aukštumalo pelkė tar Kintų ir Šilutės, apie 3000 ha dydžio; Tyrų pelkė — į vakarus nuo Priekulės; Rupkalvių pelkė — į rytus nuo Rusnės; Medžioklės vardo pelkė — apie 300 ha; Berštų — apie 1300 ha ir mažesnė Pleinų pelkė. Nemuno deltoje vyrauja pievos, kurios yra nusausintos daugybe perkasų ir nuo Marių pusės apsaugotos pylimais. Platus Kuršių Marių pakraštys apaugęs nendrėmis. Pamario gyventojai žiemos metu nendres kerta, riša į pėdus ir parduoda stogams dengti.

3. Moreninių lygumų sritis apima visą šiaurės Klaipėdos krašto rytų dalį. Čia neaukštomis kalvomis paįvairintas žemės paviršius turi geras dirvas ir dėl to ši kašto sritis vadinama jos aruodu.

4. Moreninių aukštumų sritis apima ruožą Pagėgių, Vilkiškių, Lauksargių apylinkėse. Čia aukščiausios vietos iškilusios iki 80 m nuo jūros lygio, o Rambynas yra žinomiausias kalnas.

5. Žemųjų smėlynų sritis, apimanti rytinę krašto dalį į rytus nuo Jūros upės. Jos paviršius susidaręs daugiausia iš suplauto smėlio. Čia didesnioji ploto dalis apaugusi spygliuočių miškais.

Klaipėdos krašto miškai dideliu našumu nepasižymi. Daugiausia pušynai. Didžiausias pušynas, maždaug 130,000 ha, Jūros masyvu vadinamas, sudaro Jurbarko girios tęsinį.

Nuo seno dalis Klaipėdos krašto gyventojų užsiėmė žvejyba. Apie 1938 m. krašte buvo 2600 žvejų. Baltijos jūroje ir Kuršių mariose buvo sužvejota kasmet apytikriai po 1560 t žuvies.

Žymiausios per Klaipėdos kraštą tekančios upės yra: Atmata, Rusnė, Skirvytė, Minija, Akmena, Tenenys ir Jūra.

Dabar žvilgterėkime į didžiausią krašto miestą — Klaipėdą. Klaipėdos pilis buvo pastatyta

livoniškės ordino šakos 1252 metais. Aplink pilį pradėjo atsirasti gyventojų, kurių skaičius tolydžio augo. Šimtmečių eigoje Klaipėdos priklausomybė vokiečiams buvo kelis kartus pertraukta, tai švedų, tai rusų, bet tik trumpiems laikotarpiams. Miestas buvo kelis kartus karų bei didžiulių gaisrų sunaikintas, o didelė gyventojų dalis kelis kartus siautusių maro epidemijų išmarinta.

Tačiau, prekybiškai strateginė padėtis Klaipėdai teikė tam tikrą gajumo laipsnį ir miestas po visų tų nelaimių vėl greit atsistatydavo. Per Klaipėdos uostą šimtmečiais vyko transportinis judėjimas. Tačiau, aplamai imant, Klaipėda jos valdytojams buvo tik mažutis užkampio uostamiestis, turįs mažai reikšmės ar įtakos į bendrą pavergėjo ekonominį gerbūvį. Tik nuo Klaipėdos prijungimo prie Lietuvos prasidėjo ligtol nematytas ekonominio bei kultūrinio žydėjimo laikotarpis.

Prijungus Klaipėdą prie Lietuvos, mieste gyveno 31,000 gyventojų. Gi 1939 m. gyventojų skaičius pasiekė 51,000. Mieste buvo plati tekstilės, medžio transporto ir apdirbimo, metalo, chemikalų, rūkalų, spirito ir alaus, elektros baterijų, šokolado ir saldainių ir kitų rūšių pramonė. Vien tekstilės pramonėje dirbo apie 4,000 darbininkų.

Miestui sparčiu tempu augant, plečiantis pramonei, augo ir jo prekyba. Čia nuo seniau buvo kelios didelės krautuvės ir daug mažesnių. Veikė keli vietiniai bankai ir visų didžiųjų Lietuvos bankų skyriai. 1939 m. mieste buvo 6 ligoninės, iš kurių didžiausia ir moderniškiausia, tai 1933 m. atidaryta Lietuvos Raudonojo Kryžiaus ligoninė. Užmiesčio miške buvo leprozariumas — raupsais sergančių ligoninė, vienintelė tos rūšies Lietuvoje.

Milžiniškos ekonominės reikšmės Kalipėdos kraštui bei visai Lietuvos valstybei turėjo Klaipėdos uostas. Vienas iš žymiausių faktorių ekonominio gyvenimo žydėjimui buvo tas, kad Lietuvos vyriausybė žymią Lietuvos eksporto-importo dalį dabar nukreipė per jį.

Štai, truputis statistikos:

Vokiečių laikais Klaipėdos uostas daugiausia vertesi medžių, lentų ir celulozės transportu. Prijungtas prie Lietuvos ir pasidaręs visos šalies vieninteliu uostu, jis buvo pritaikintas įvairių prekių transportui. Vokiečių valdymo laikais atplaukdavo dažniausiai tušti laivai. Kad būtų patogiau plaukti vėjuotu laiku, į juos prikraudavo balasto — žemių ar akmenų. Balastui atplaukus išmesti net buvo paskirta tam tikra vieta prie Kopgalio. Tačiau Lietuvos laikais laivai atplaukdavo pakrauti anglimis, druska, geležimi, mašinomis, siūlais, audiniais, žibalu, tepalais, automobiliais ir kitomis Lietuvai reikalingomis prekėmis bei medžiagomis, o išplaukdavo pakrauti sviestu, kumpiais, bekonais, dešromis, taukais, kiaušiniais, javais, odomis, linais, celulozės gaminiais, faniera ir kitais mūsų krašto turtais. Be to, reguliariai lankydavosi švedų keleiviniai laivai.

Tokiu spartumu besiplečiant uosto prekybai, Lietuvos vyriausybė tuoj ėmėsi tvarkyti jį: pagilinta įplaukimo vaga, baigti statyti molai ir pa-

žiema Klaipėdos uoste

statyti skysto kuro tankai. 1930-32 metų laikotarpy uostas buvo labai išplėstas ir sumodernintas. Tuo pat metu pastatyta ir keleivių krantinė, kurios anksčiau nebuvo. Dar padidėjus apyvartai, uostas ir vėl pasidarė per ankštas, o 8 m gylis nepakankamas. Todėl buvo statoma nauja 10 m gylio ir 500 m ilgio krantinė. Bendras Klaipėdos uosto krantinių ilgis dabar buvo 8,000 m ir plotas 560 ha, neskaitant žvejų uosto.

Uostas turėjo labai moderniškas remonto dirbtuves, laivų statybos įmonę, ledlaužį, locų laivus, vilkikus, pajėgius elektrinius kranus. Nidos ir Klaipėdos švyturiuose buvo įrengtos radiogoniometrinės stotys, t.y. stotys, kurios pagavusios nelaimėje atsiradusio laivo radio signalą, pelengacijos būdu gali nustatyti jo buvimo vietą. Buvo pastatyti didžiausi Lietuvoje, modernūs "Lietūkio" sandėliai, darą iki 3,000,000 litų apyvartą per metus. Taip pat prie jų buvo privestas reikiamas geležinkelių bėgių skaičius. Buvo pastatytas "Maisto" fabrikas ir įrengti modernūs šaldytuvai. Atidarytas "Pienocentro" skyrius, laivininkystės įmonė — Lietuvos Baltijos Lloydas. Įsisteigė ir pradėjo augti Lietuvos prekybos laivynas, 1939 m. turėjęs jau penkis laivus.

Laivų judėjimas Klaipėdos uoste 1938 metais buvo du kartus didesnis negu 1923 m. ir trigubai didesnis netto registro tonažas. Pagilintą Klaipėdos uosto vagą pradėjo lankyti laivai iki 10,000 b.r. tonų.

Visa tai kėlė ne tik Klaipėdos miesto, bet ir viso Klaipėdos krašto gerovę. Ir patenkinti prijungimu prie nepriklausomos Lietuvos buvo ne tik mažlietuviai tautiečiai, bet ir Klaipėdos krašto kitataučiai. O kodėl nebus? Kurio gi kito krašto valdžia, kai kaimynuose trūksta maisto, verčia savo žmones valgyti penėtą žąsieną?

Klaipėda taip pat tapo dideliu Lietuvos švietimo ir kultūros centru. Čia nuo seniau veikė vokiška Luizės gimnazija, mergaičių licėjus ir mokytojų seminarija. 1927 metais atidaryta lietuviškoji Vytauto Didžiojo gimnazija. 1934 m. atidarytas Prekybos institutas, o nuo 1935 m. — Pedagoginis institutas ir prie jo 12 komplektų pavyzdinė mokykla. Dar 1923 m., kompozitoriaus Stasio Šimkaus iniciatyva, įkurta privati muzikos mokykla, kuri 1924 m. buvo suvalstybinta ir gavo konservatorijos vardą. Joje išugdytas stiprus simfoninis orkestras, kurį nuo 1934 metų perėmė globoti "Aukuro" d-ja. 1935 m. Klaipėdon buvo perkeltas Valstybės teatro Šiaulių skyrius.

Čia noriu įterpti porą žinučių, tilpusių mūsų periodikoje, kurios bent šiek tiek parodo švietimo padėtį dabartinėje Klaipėdoje.

Ligi vokiečių okupacijos, t.y., iki 1939 m. Klaipėdoje buvo leidžiama virš 30 vienokio ar kitokio turinio bei pakraipos laikraščių, kurių paminėtini šie lietuviškos dvasios dienraščiai: Vakarai, Lietuvos Keleivis ir vokiečių kalba — Baltischer Beobachter. Taip pat buvo leidžiami žurnalai: Jūra, Pajūris, Pagalba ir kiti.

Vokiečiai leido provokiškąjį Memeler Dampfboot ir lietuvių kalba savaitraštį Lietuvišką Ceitungą.

Iš bibliotekų žymiausia buvo Pedagoginio instituto. Mieste buvo didelė "Ryto" spaustuvė-leidykla ir du lietuviški knygynai: Spaudos Fondo ir J. Karvelio. Veikė valstybinis Klaipėdos radiofonas.

Sporto veikloje Klaipėda buvo irgi pirmaujančioje vietoje. Pirmiausia pasirodė "Šarūno" sporto klubas. Jo vietoje 1926 m. susiorganizavo garsioji Klaipėdos Sporto S-ga, kuri Lietuvoje geriau buvo žinoma KSS vardu. Šis klubas, kuriame žaidė eilė Klaipėdos įgulos karių, net penkis kartus buvo Lietuvos aukštosios klasės futbolo meisteriu. Nuo 1934 m. plačiai ir sėkmingai veikė Klaipėdos jachtklubas. Klaipėdos sporto stadionas, įrengtas pamiškėje su 4 futbolo aikštėmis, buvo Lietuvoje geriausias.

Klaipėdoje stovėjo 7 p. Žemaičių kunigaikščio Butegeidžio pulkas, vėliau 6 p. Pilėnų kunig. Margio pulkas. Klaipėdoje gyvai veikė XX-toji šaulių rinktinė, kuri 1937 m. už šaudymą laimėjo 1-mą S-gos dovaną. Rinktinė leido savaitraštį "Klaipėdos Garsas".

1934 m. Klaipėdoje buvo įsteigtas Jūrų šaulių būrys. Būrio tikslas buvo jungti jūrininkyste besidominčius šaulius ir duoti galimybės jiems ruoštis jūros pakraščio gynybai. Šauliams buvo įsteigti jūrininkystės kursai, veikė jūros šaulių valandėlė radiofone, įsigyta didelė 25 m ilgio būrinė jachta "Šaulys" su pagalbiniu motoru ir 14 miegamų vietų. Su šia jachta jūrų šauliai ir jūrų skautai atliko kelias keliones į Liepoją, Ventpilę ir Gotlando salos švedų uostus. Taigi čia, tremtyje, buvo ne įkurti, bet atkurti jūrų šauliai.

Religiniams reikalams Klaipėdoje buvo viena katalikų bažnyčia ir kelios evangelikų bažnyčios bei koplyčios. Ta pačia proga žvilgterėkime į katalikų padėtį visame Klaipėdos krašte. Vokietijos reformacijos sąjūdis stipriai palietė M. Lietuvą, taigi ir Klaipėdos kraštą. 1923 m. kraštą prijungus prie nepr. Lietuvos, berods, 80% krašto gyventojų buvo ev. liuteronų tikybos. Suprantama, kad katalikų padėtis buvo skurdi. Krašto prijungimo prie nepr. Lietuvos metu visame Klaipėdos krašte buvo 1 katalikų dekanatas, 4 parapijos: Klaipėdoje, Robkojuose, Šilutėje ir Viešvileje, kuriose buvo apie 3,500 katalikų. Po trijų metų, t.y. 1926 metais jau buvo apie 8,000 katalikų, kuriuos aptarnavo 6 kunigai vokiečiai. Ne-

trukus naujos katalikų bažnyčios atsirado Pagėgiuose, Plikiuose, Smalininkuose ir Priekulėje. 1939 m., prieš pat Klaipėdos krašto netekimą, krašte pastoracijos darbą dirbo 4 kunigai vokiečiai ir 9 lietuviai. Buvo 8 parapijos su 8 bažnyčiomis ir 25,000 katalikų, jų tarpe tik apie 3,000 vokiečių.

Riboto masto referate neįmanoma nuosekliai ir detalizuotai suminėti visų vykusio progreso laimėjimų Tačiau nepaneigiamai pagrįstais faktais nustatėme, jog Klaipėdos kraštą valdant lietuviams, jo gyventojų gerbūvis, tiek ekonomiškai, tiek kultūriškai, pasiekė tokio lygio, kad buvo aukštesnis negu bet kada to krašto istorijoje. O tai taip pat turėjo teigiamos įtakos ir į visos Lietuvos ekonominę plėtotę.

Bet, nežiūrint to, palyginus ramų politinį krašto gyvenimą pradėjo drumsti 1933 m. Hitlerio atsiradimas Vokietijos valdžioje. Klaipėdos vokiečiai bematant užsikrėtė nacionalsocializmu ir Hitlerio vyriausybės gana atvirai remiami, organizuojami ir stiprinami priešlietuviškoje veikloje, darėsi drąsesni ir net įžūlūs. Agituojami ir inspiruojami iš Berlyno ir Karaliaučiaus, Klaipėdos vokiečiai įsisteigė net dvi nacinio pobūdžio organizacijas — vieną vadovaujamą vet. gyd. dr. Neumanno, o kitą vadovaujamą kunigo barono von Sasso. Nors abi savo tarpe varžėsi dėl narių, tačiau abiejų pagrindinis tikslas buvo vienodas: siekti Klaipėdos krašto atplėšimo nuo Lietuvos ir prijungimo prie Vokietijos. Į šiuos kėslus, nukreiptus prieš Lietuvos teritorijos dalies neliečiamumą, Lietuvos vyriausybė atsakė didžiąja baudžiamąja byla Lietuvos kariuomenės teisme, kurioje apie 80 Klaipėdos krašto vokiečių, su Neumannu ir Sassu priešaky, buvo apkaltinti priešvalstybine veikla, rasti nusikaltę ir nubausti.

Šioje vietoje, sąryšyje su šia byla, turiu prisiminti dar vieną pagarbų Maž. Lietuvos sūnų, mano buvusį viršininką nepriklausomoje Lietuvoje, Stasio Butkaus šaulių kuopos narį, velionį majorą Joną Šimkų. Šis žmogus, kone milžino proporcijų savo išore, turėjo tokią pat milžinišką, patriotizmo kupiną, lietuvišką širdį. Mjr. Šimkų, kilusį iš to krašto ir gerai mokantį vokiečių kalbą, Lietuvos vyriausybė paprašė būti toje byloje vyriausiu vertėju. Taigi ir jis toje byloje suvaidino atatinkamą vaidmenį. Ši byla, nuaidėjusi per pasaulį, kaip pavyzdys mažos valstybės, išdrįsusios atvirai stoti prieš didįjį Hitlerio reichą, Klaipėdos vokiečių veiklą apramino, bet, toli gražu, nesunaikino. Jėgų disproporcija tarp Vokietijos ir Lietuvos buvo tokia ryški, kad Vokietija galėjo sau leisti išvystyti vis didesnę ir stipresnę priešlietuvišką veiklą. 1938 m., paskutinio Klaipėdos krašto seimelio priešrinkiminėje kampanijoje, vokiečiai jau visai nesivaržydami kėlė Klaipėdos krašto grįžimo į reichą šūkį, terorizuodami jiems nepritariančius gyventojus.

Suprantama, kad tokioms aplinkybėms esant, mažutė Lietuva, iš plėšrią ekspansinę politiką vedančios Vokietijos nieko gero negalėjo tikėtis. Neilgai trukus, 1939 m. kovo mėn. 20 d., Vokietija žodiniu ultimatumu pareikalavo Klaipėdos kraštą grąžinti reichui. Lietuvos vyriausybei neliko kitos išeities, kaip reikalavimui nusileisti.

Lietuviškoji Klaipėda, kurios švyturiai per 16 metų rodė viso pasaulio laivams saugų vandens kelią į laisvą Lietuvą, dabar vėl atsidūrė po svetimos okupacijos jungu.

Tik vieniems metams praėjus, raudonąjį komunizmo marą nešančios Sovietijos hordos, niekam nepripažįstančios laisvės, nei apsisprendimo teisės, sviedusios purvan savo pačių su Lietuva pasirašytą nepuolimo sutartį, užgrobė visą mūsų mielą Tėvynę. Lietuvos vaikai — kas arčiau namų, Europoje, kas toli — Australijoj, Amerikoj ir dar kitur — po visą pasaulį išsklaidyti, gyvena Tėvynės ilgesio buitį.

Bet, sesės ir broliai, nenusiminkime, nes tik silpnieji dejuoja.

Turime būti realistai ir suprasti, kad tik laikas dirba mūsų naudai. Laiko begalybėje viskas nyksta. Laiko dulkėse išnyko jau ne viena despotų imperija, išnyks ir mūsų valstybės pakasejai. Gal tas laikas jau labai arti, gal dar ne. Bet kaip Stalinui nepavyko ištremti Dievo iš Rusijos, kaip Hitleriui nepavyko išnaikinti žydų tautos, taip jokia jėga žemėje nepajėgs pavergti lietuvių tautinės dvasios idealų bei siekimų. Mes gyvensime ir kovosime iki Lietuva su Klaipėdos kraštu ir vėl bus laisva. O iki to laiko,

Kaip ąžuols drūts prie Nemunėlio
Lietuvis nieko neatbos!
Kaip eglė ten prie Šešupėlio
Ir vėtroj, ir žiemą žaliuos!

Jaunimo darbas ir širdis—lietuvių tautos ateitis!

Tokiu tai šūkiu šaukiamas II Pasaulio Lietuvių Jaunimo Kongresas. Jam įvykdyti lėšos yra telkiamos per Jaunimo Metų komitetus, kurie steigiami visose vietovėse kur tik yra lietuvių.

Atstovų skaičius Kongrese numatytas — 250. Atstovo amžius tarp 18 ir 30 metų.

Apie Kongresą lietuviškoji visuomenė bus nuolat informuojama per lietuvių spaudą ir radią.

PABRADĖS-PAŽEIMENĖS POLIGONE

J. V. SŪDUVAS

Prieš trisdešimt metų, t.y., 1941 m. vasarą, Lietuvos okupantas, Sovietų Rusija, talkinant jai parsidavusiems lietuviams-komunistams, buvo parengusi paskutinį buvusios Lietuvos kariuomenės sulikvidavimo aktą, Varėnos, Pabradės-Pažeimenės ir Švenčionėlių vasaros stovyklose — poligonuose. Ir tik staigiai prasidėjęs, 1941 m. birželio mėn. 22 d., Vokietijos - S. Rusijos karas sutrukdė šį išdavikišką planą pilnai įvykdyti. Tuoj po Lietuvos brutalaus prijungimo prie Rusijos Tarybinių Socialistinių Respublikų "sąjungos", 1940 m. liepos mėnesį, buvusi, taip vadinama, Lietuvos liaudies kariuomenė buvo skubiai perorganizuota į 29-tą šaulių teritorinį korpą. Jis susidėjo iš dviejų pėstininkų (šaulių) divizijų: 179 ir 184, su pagelbiniais sunkiųjų ginklų, pionierių ir ryšių daliniais ir, žinoma, su politiniais komisarais ir politrukais kiekviename dalnyje, pradedant būriu. Visą politinį korpo aparatą sudarė vien rusai, atsiųsti iš Maskvos.

Visas šitas korpo dalis sugrūdo į rytinį Lietuvos pakraštį, į Vilnių ir jo apylinkes. Atrodė, jei Lietuvos siena būtų ėjusi dar toliau į rytus, tai visi lietuvių pulkai taip pat būtų turėję dar toliau rytuose gyventi. Vilniuje ir jo krašto miesteliuose lietuvių daliniams teko pačios blogiausias būstinės, nes visos geriausios kareivinės buvo užimtos pačių rusų pulkų ("Lietuvių Archyvas Bolš. Metai", 297 pusl. Gen. S. Raštikis). Visi jautėme, kad lietuviško korpo dienos bus neilgos, nes rusai lietuviais kariais nepasitikėjo ir ruošėsi prie jo galutino panaikinimo.

Man teko tarnauti 179 š. divizijos, inžinerijos-pionierių batalione, kurio būstinė buvo Vilniuje, Gedimino kalno papėdėje esančiuose pastatuose. Divizijos vadu buvo paskirtas brig. gen. Albinas Čepas, komisaru —M. S. Kovolionok. Inž.-pionierių vadu buvo plk. ltn. Albertas Gaidys, komisaru J. F. Drobkin, labai išsilavinęs ir žmoniškas Rusijos žydas.

Jau 1941 m. balandžio pabaigoje buvo žinoma, kad 29-tas lietuvių korpas turės tuoj išvykti į vasaros stovyklas-poligonus — 184-ta divizija į Varėnos rajono miškus, 179-ta divizija į Pabradės-Pažeimenės miškus; o, taip vadinama, Vilniaus Karo mokykla į Švenčionėlių poligoną.

Toliau, minint Lietuvos kariuomenės trisdešimties metų tragišką likvidavimo sukaktį, su maloniais skaitytojais noriu pasidalinti žiupsneliu atsiminimų apie anas siaubingas dienas, praleistas Pabradės-Pažeimenės poligone ir drauge pagerbti tuo metu žuvusių kovos draugų atminimą.

Gegužės pradžioje, dar medžiams neišsprogus, vieną dieną, buvau pakviestas pas bataliono komisarą (Drobkin), ten buvo ir bataliono vadas plk. ltn. A. Gaidys. Man buvo duotas uždavinys su būriu pionierių vykti į Pažeimenės miškų rajoną, ir ten, Žeimenos upės dešniajame krante esančiuose apleisto dvaro (vad. Baltadvaris) pastatuose, įrengti divizijos štabui vadovietę. Vieta buvo nurodyta žemėlapyje, nes anksčiau ten niekados nebuvau buvęs. Turėjau išvykti kitos dienos rytą.

Išvažiavome, dviem kariškais sunkvežimiais, 45 žmonės su įvairiais įrankiais, vienos savaitės sauso maisto daviniu, na ir, žinoma, politruku B. Ivochnenko. Toliau maistas ir statybos medžiagos turėjo būti pristatomos iš, Pažeimenės geležinkelio stotelėje įsteigtos, raudonosios armijos bazės man ir bendrai visiems vasaros stovyklos įrengimo darbams, kurie prasidėjo pora savaičių vėliau. Kelias — plentas Vilnius - Pabradė daugiau kaip 50 km. Nuo Pabradės iki žemėlapyje nurodytos vietos, Baltadvario lauko keliu, per mišką buvo apie 10 km. Vietovę pasiekėme vidurdienio metu. Buvo šaltoka, lynojo, miške buvo dar daug sniego, Žeimenos upė buvo pačiame savo pavasario išsiliejime ir išėjusi iš krantų. Vietoje rasti, taip vadinami, dvaro ar miškų administracijos pastatai, pastatyti lenkų dar praėjusio karo metu, labai apgriauti, nors visi mūriniai. Pagrindinio pastato sienos ir stogas dar buvo neblogame stovyje, tačiau langai buvo išdaužyti, išverstos durys ir vidus. Kadangi buvę daug kambarių, tai vidinės sienos, daugiausia, buvo išgriautos. Namas buvo dviejų aukštų. Kieme prieš centrinį pastatą buvo apleistas vandens tvenkinys ir dar keletas mažesnių pastatų. Vieta buvo labai graži, aplinkui sausas pušynas, čia pat Žeimenos upė (žiūr. schemą). Pirmą dieną atvykę, išsivalėme antrajame aukšte vieną didelį kambarį, kuriame apsinakvojome.

BRIG. GEN. ALBINO ČEPO ATVYKIMAS

Kitą dieną skubotai pradėjome pagrindinio pastato valymo darbus. Pradėjus nuo antro aukšto, teko išnešti daug plytgalių gruzo ir įvairių

FABRADĖS - LAŽEIMENĖS
POLIGONAS
1941 m. pavasarį
SUTARTINIAI ŽENKLAI
Plat. Geležinkelis
Gelež. Stotis
Tiltas
Lauko kelias
Upelis
Mastelis 1 : 2500
PAŽEIMENĖS gelež.stotis
Lauko Aerodromas
Baltadvaris
Liepfas
Svencionėlius
PABRADĖ
Tiltas per Žeimena
Tiltas
Fabrades aukštumos
Gelež. i Pastovius
Ados

šiukšlių, nes pastatas jau ilgai stovejo negyvenamas ir buvo labai apleistas. Pirmos savaitės dienomis jį apvalę, pradėjome stogo ir vidaus sienų taisymo darbus.

Antros savaitės pradžioje, nieko nepranešus, netikėtai atvyko divizijos vadas br. gen. A. Čepas su div. komisaru, pion. Bn vadu plk. ltn. A. Gaidžiu ir pora rusų karininkų. Man atraportavus apie vykdomus darbus, gen. Čepas pradėjo inspektuoti visus pastatus ir bendrai, visą savo būsimo štabo aplinką — kiemą. Divizijos štabui parinkta vadoviete generolas, atrodė, labai patenkintas, pagyrė kad darbą tvarkingai vykdome ir įsakė, pabaigus centrinio pastato remontą, išvalyti kieme esantį tvenkinį ir pagražinti visą kiemą. Čia pat stovinčiam plk. Gaidžiui pasakė, kad vieta jam esanti labai graži ir jis norįs įsirengti čia vasaros rezidenciją savo šeimai. Po to, visa svita tuojau nuvažiavo inspektuoti divizijos daliniams rengiamą stovyklą. Pas mane darbai ėjo kol kas gerai, kadangi turėjau dar Lietuvos kariuomenės paruoštus pionierius-specialistus; antra, dar turėjome iš Vilniaus atsivežę lietuviškus tinkamus įrankius ir medžiagų, kaip vinių, stiklo, cemento ir kita.

Visai kitoks vaizdas buvo divizijos štabui priklausančių dalinių stovyklos įrengime, kuriam vadovavo plk. ltn. A. Gaidys. Jam buvo įsakyta skubiai pastatyti 618 ir 619-tiems artilerijos pulkams arklides, netoli štabo esančiame miške. Tačiau visą statybos medžiagą jis turėjo gauti iš Pažeimenės stoties raud. armijos bazės. Po dviejų savaičių atvykęs iš Vilniaus visas plk. Gaidžio batalionas, griebėsi darbo, tačiau reikalingų medžiagų nebuvo. Į Pažeimenės gel. stotį rusai atvežė visą vagoną cemento ir visokių buldozerių, tačiau nebuvo nei vinių, nei vielos, nei lentų, net ir paprasčiausių darbo įrankių — kastuvų ar kirvių, nors važtos lydraščiuose jie buvo rusiškai smulkiai įrašyti. Kur tie daiktai buvo nusiųsti ar kur dingo, niekas negalėjo atsakyti. Tai buvo rusiško biurokratizmo ir netvarkos pažymys. Mano Bn komisaras Drobkin įsakė neduoti plk. A. Gaidžio vedamiems darbams nė vienos vinies, jį turėjo aprūpinti divizijos tiekimo dalinys. Čia ir prasidėjo visi plk. Gaidžio vargai. Šiaip taip buvo pastatytas stiprus, medinis, pėstiems pereiti lieptas per Žeimeną, jungiantis štabą su kairėje upės pusėje rengiama pėstininkų pulkų stovykla (žiūr. žemėlapinė schema). Taip divizijos štabo patalpas jau buvome bebaigią įrengti, tačiau trūko stiklo langams, nes vis nebuvo pristatomas. Darbą dar trukdė ir politrukas, kuris ir čia visus vargindavo su savo politinėm paskaitom, apie raud. armijos nenugalimumą.

KORPO VADO DIV. GEN. V. VITKAUSKO INSPEKCIJA

Vieną dieną, mums besidarbuojant, prie būsimos štabo būstinės atvažiavo trys lengvos kariškos mašinos. Išlipo korpo vadas div. gen. V. Vitkauskas, korpo komisaras A. V. Cariov, komisaras J. Macijauskas, br. gen. A. Čepas ir dar keleta rusų augštų karininkų bei civilių partiečių, kurių aš nepažinau. Prišokęs, atraportavau gen. Vitkauskui kas esu ir kieno pavedimu vykdau remonto darbus.

Priėmęs raportą, gen. Vitkauskas mane lietuviškai paklausė: "Ar draugas leitenante, kalbi rusiškai?" — Čia pat atsakiau: "Drauge generole, rusiškai nekalbu!", nors tuo metu jau neblogai tą kalbą vartojau. Nieko man daugiau nesakęs, jis su visais savo palydovais pradėjo apžiūrinėti visus būsimo štabo kambarius; visi tarp savęs kalbėjo rusiškai, į klausimus rusiškai už mane atsakinėjo plk. ltn. A. Gaidys. Vadoviete korpo vadas, atrodė, patenkintas. Pabaigęs štabo inspekciją, Vitkauskas kreipėsi rusiškai į br. gen. Čepą, kad būtų aprodytos arklidės ir kiti stovyklos įrengimai. Nežinau kodėl, prie šitos inspekcijos gen. Čepas drauge su plk. Gaidžiu įsakė dalyvauti ir man. Kaip anksčiau minėjau, arklidžių statyba buvo suvėluota dėl medžiagų nepristatymo. Čia buvau liudininku korpo vado ir jo komisarų-rusų nepaprasto pykčio plk. Gaidžio adresu, kuriam buvo suversta visa kaltė už darbų atsilikimą. Nieko nepadėjo plk. Gaidžio argumentuoti pasiteisinimai, korpo vadas ir jo komisaras Cariov, visai nekreipdami dėmesio į pasiteisinimus, įsakė arklides ir kitus darbus užbaigti vienos savaitės bėgyje, kitaip plk. Gaidys bus patrauktas teisman už sabotažą... "Nado dielat tak, kak na voine!"— šaukė įpykęs Cariov. Čia supratau, kas mus laukia, turint tokią vadovybę.

Man užbaigus štabo vadovietės darbus, į ją iš Vilniaus pradėjo vežti visokius divizijos štabo daiktus: stalus, lovas, geležines spintas, minkštus baldus ir kitokius rakandus, kurių niekados nevartodavo Lietuvos kariuomenė, būdama vasaros poligone. Štabui susikrausčius, buvau grąžintas į savo dalinį ir su pionierių būriu, žemiau liepto, dar pastatėme per Žeimenę lietuvišką pontoninį tiltą, važiuotų susisiekimui. Tuo metu, jau birželio pradžioje, 234, 215, 259 pėstininkų pulkai ir mano pionierių batalionas jau buvo įsirengę (pasistatę) Žeimenos kairiajame krante rusiškas keturkampes balto brezento palapines dešimčiai žmonių vieną (žiūr. schemą). Pulkų palapinės buvo sustatytos vienoje tiesioje linijoje iš vakarų į rytus, pradedant nuo Žeimenos. Tam tikslui buvo iškirsta miško juosta apie vieno kilometro ilgio ir apie šimto metrų pločio. Iš

palapinių linijos abiejų pusių ėjo, taip vadinami, šaligatviai iš kurių buvo išvalyti visi krūmai, net kelmai. Pionierių bataliono palapinės buvo pačiame stovyklos gale, toilausia nuo Žeimenos. Į pietus nuo stovyklos palapinių linijos, miško aikštėje buvo lauko aerodromas, kuriame stovėjo, divizijai priskirti, lietuviški Anbo lėktuvai, kurie iš ten niekad nepakilo į orą. Iškirtus medžius ir krūmus, tiesi baltų, smailų palapinių linija buvo puikiai pastebima iš oro. Kaip minėjau, pulkų stovyklą su divizijos štabu, dešinėje Žeimenos pusėje ir pagelbiniais jos sunkiųjų ginklų daliniais rišo pontoninis tiltas važiuotiems ir stiprus lieptas pėstiems vaikščioti. Aplink mūsų divizijos stovyklą buvo išdėstytos rusų raud. armijos mechanizuotos dalys: tankai ir šarvuoti automobiliai.

Visiems karininkams ir kareiviams iš stovyklos ribų išeiti be komisaro leidimo buvo griežtai draudžiama. Stovykloje keldavomės 6 val. ryto (Maskvos laiku) ir guldavome 23 val. vakare. Stovykloje vyko tie patys nuolatiniai darbai, politinės paskaitos, soclenktynės ir visokių transparentų statymas. Kadangi buvo rengiamasi Lietuvos į TSRS įjungimo metinėms paminėti, tai stovykla buvo jau puošiama ilgiausiais drobiniais, aukštai iškeltais, transparentais, kuriuose buvo išpaišyti didžiuliai Kremliaus vadai ir įvairiausi šūkiai, garbinanti raud. armiją ir Sovietų sąjungą. Didesnio masto taktinių pratimų veik nebuvo. Pionieriai vieną kartą turėjome parodomąjį upės forsavimą valtimis. Iš tolo žiūrint atrodė, kad čia stovi ne kariuomenės stovykla, bet kažkoks pramogų cirkas. Žinoma, karui kilus visi tie spalvuoti paveikslai ir transparentai buvo puikus taikinys vokiečių lėktuvams puolant stovyklą. Šiaip jau stovykloje buvo įvesta griežta drausmė, kareivių šautuvai, po užsiėmimų, būdavo užrakinami specialiuose stovuose ir nuo jų raktą turėdavo būrio politrukas. Kovos šovinių kareiviams neduodavo nei į rankas. Karininkai turėjo lietuviškus pistoletus su viena šovinių apkaba.

ARESTAI, SUĖMIMAI IR IŠVEŽIMAI

Birželio pradžioje į divizijos dalinius atvyko nemažas būrys rusų karininkų iš Maskvos; kai-kurie iš jų buvo ką tik baigę karo mokyklas-kursus tačiau buvo žemo išsilavinimo ir prasto elgesio. Tuo pat metu, kaip girdėjome, daugumas korpo aukštų karininkų buvo išsiųsti į Rusiją, į kursus, neva, pasitobulinimui. 179 divizijos vadas br. gen. A. Čepas taip pat buvo išsiųstas. Jo vietą užėmė rusas plk. Ustinov. Ir į mano kuopą buvo paskirtas vienas rusas leitenantas, tačiau, nemokėdamas lietuvių kalbos, jis tik slankiodavo paskui ir nieko nekalbėdavo. Tuo laiku visiems karininkams buvo išduotos rusiškos vasarinės uniformos: pilkos spalvos, iki kelių ilgumo, "rubaškos", plačios kelnės į batus ir pilotės kepurės. Kadangi laipsnių ženklų pritrūko, tai taip ir teko vaikščioti be jų, o nuvažiuoti į Vilnių nusipirkti — neleido. Visų nuotaika buvo labai prislėgta, jautėme artinantis pavojų iš kurio negalima buvo ištrūkti. Kuopos politrukas dažnai, netikėtai, darydavo kareivių sundukų patikrinimą, jieškojo šovinių ir slaptos literatūros. Kartą, politrukas, pasikvietęs mane ir būrininką, įsakė atplėšti eilinio B.J. sunduką. Nustebę žiūrėjome, kaip politrukas, pasirausęs po visus jo vargingus daiktelius, staigiai, iš vieno rūbelio kišeniaus išėmė du šautuvo kovos šovinius. Supratome, kad vargšas buvo savo draugo-šnipo politrukui išduotas. Kilo didelis triukšmas, kad kareiviai blogai auklėjami. Tardymo metu drąsus žemaitis buvo paklaustas, kur gavo šovinius ir kodėl juos slėpė? Atsakė, kad šovinius turįs jau seniai ir juos atsivežęs iš namų, o kadangi gyvenimas kariuomenėje ir blogas maistas jam taip buvo nusibodę, kad rengėsi vienu šoviniu nušauti politruką, o kitu save. Drąsusis eilinis B.J. čia pat buvo suimtas ir daugiau į batalioną negrįžo. Tai tik vienas epizodas, kuris rodo koks buvo kareivių nepasitenkinimas rusų priespauda, o jų kiekviename dalinyje buvo įvairių. Rusų korpo vadovybė šitas lietuvių karių nuotaikas žinojo ir ruošėsi galutinam smūgiui. Juo labiau, kad galimo rusų-vokiečių karo nuotaikos visiems buvo žinomos.

Birželio 14 d. vakare daugumas divizijos batalionų, kuopų ir būrių vadų pavardėmis buvo pakviesti atvykti į divizijos štabą, neva, aptarti ryt dienos pratimo. Kada visi susirinko nurodytoje miško vietoje, staigiai, buvo rusų raudonarmiečių-enkavedistų apsupti, nuginkluoti ir išvežti į Pažeimenės geležž. stotį, iš kur buvo deportuoti į Rusijos gilumą. Iš jų retas kuris sugrįžo į Lietuvą, ir tai jau praradęs sveikatą katorgos darbuose. Tarp išvežtųjų buvo ir pionierių Bn vadas plk. ltn. A. Gaidys, buvęs Lietuvos nepriklausomybės kovų savanoris. Į jo vietą buvo paskirtas laikinai eiti pionierių Bn vado pareigas kpt. J. Viršk., karieristas ir didelis rusų pataikūnas, gerai kalbėjęs rusiškai, lietuvių karininkų dėlto buvo vengiamas, kaip nepatikimas. Drauge, tą pat naktį, stovykloje buvo suimta ir išvežta daug liktinių puskarininkių, grandinių ir eilinių. Po to, naktimis kaimyninėse raud. armijos stovyklose vyko dalinių judėjimas, tankų ūžimas, kuris mums nieko gero nelėmė. Vėliau sužinojome, kad tuo pačiu metu buvo vykdomas didžiulis Lietuvos gyventojų išvežimas į Rusiją. Likę po šitų išvežimų naktį negalėdavome miegoti, šen bei ten, stovykloje buvo girdimas sunkvežimių ūžimas, žinojome — vykdo pavienių išvežimus, kiekvienas nežinodami laukėme savo

eilės. Komisaras ramino per susirinkimą, esą buvo išvežti tik susekti kontrrevoliucionieriai, daugiau išvežimų nebūsią. Tačiau, tas aiškinimas mažai ką įtikino . . . "Šios abejonės buvo pagrįstos, nes birželio 22-25 dd. buvo suplanuotas išvežimas ir likusių korpo lietuvių karininkų, puskarininkių ir nepatikimų eilinių, o likusieji būtų buvę sumaišyti su raud. armijos daliniais. Tik staigiai kilęs karas šį rusų planą sutrukdė. . ." ("Lietuvių archyvas", psl. 352).

KARAS IR STOVYKLOS PABAIGA

Birželio 22 d. buvo sekmadienis. Dar prieš pietus iš artimųjų lūpų sužinojau, kad Vokietijos kariuomenė anksti rytą peržengė Lietuvos sieną — reiškia, karas. Mūsų Bn komisaras Drobkin birželio 12 d. buvo išvykęs atostogų į Rusiją, neva, šeimos atlankyti. Mat, žydas nujautė galą iš anksto. Jo pavaduotojas politrukas Borisenko nieko neišmanė — tylėjome ir mes visi. Tačiau visų nuotaika buvo pakilusi, jautėme artėjant išsilaisvinimą iš rusiško košmaro. Apie 5 val. po pietų stovykloje buvo sušauktas karių mitingas. Komisaras paaiškino apie Molotovo kalbą ir pranešė kad Hitlerio Vokietija užpuolė Tarybų Sąjungą, tačiau, raudonoji armija priešą visur sulaikiusi. Buvo raginama visiems karininkams pasirašyti vieno mėnesio algą valstybės paskolos lakštams pirkti, raud. armijos stiprinimui. Žinoma, visi pasirašėme.

Pirmadienį, birželio 23 d., visi buvome pakelti dar prieš aušrą. Paskelbtas pavojus. Inž.-pionierių batalionas buvo būriais išskirstytas prie pėstininkų pulkų, kurie iššygiavo užimti ir įsirengti gynimosi pozicijas Vilniaus kryptimi. Aš ir j. ltn. Urn. buvome paskirti prisistatyti divizijos štaban, su manim buvo paskirtas ir vienas pionierių skyrius. Tik prašvitus, stovyklą jau puolė vokiečių lėktuvai. Pirmiausia sudaužė lauko aerodrome stovėjusius mūsų Anbo IV lėktuvus. Iš 5 lėktuvų nė vienas nepakilo į orą. Uždegė stovyklos ginklų sandėlį ir iš kulkosvaidžių, žemai skrisdami, apšaudė visą stovyklą. Iškelti transparentai buvo geriausi taikiniai. Žmonių aukų, rodos, nebuvo, nes visi jau buvo iššygiavę.

Nuvykęs į divizijos štabą, iš ruso kapitono, kurio niekad nebuvau matęs, gavau įsakymą įrengti, čia pat, miške divizijos štabui 9 bunkerius, lauko vadovietę, nes vokiečių lėktuvai trukdą darbą dvaro pastate. Darbo jėgos man buvo priskirta 100 jaunų rusų kareivių, kurie buvo neseniai į štabą atvežti. Jie buvo neapmokyti, vos tik 18-19 m. amžiaus, alkani ir išvargę. Bunkerius turėjau įrengti iki 9 val. vakaro, stogą dengiant dviem eilėm medžių, kuriuos čia pat negalėjau kirsti, kad nesugadinčiau maskavimo. Medžius kareiviai turėjo kirsti, ne mažiau, 100 metrų nuo vadovietės ir nešti juos ant pečių, nes jokios pagalbinės traukos nebuvo. Buvo duoti vos keli dideli kastuvai ir du pjūklai. Taigi, kasti duobes reikėjo lauko kastuvėliais. Teisinausi rusui kpt., kad nemoku gerai rusų kalbos, o trūkstant įrankių, sunku bus įsakymą laiku įvykdyti. Į tai rusas tik numojo ranka, susikeikdamas, kad ". . . nado sdielat tak, kak na voine, nevipolnite prikaza — rastreliajam!" — ir nuėjo.

Paskirstęs darbus, skubiai įrengiau vieną pavyzdinį bunkerį. Komisija priėmė jį be pataisų. Vienam bunkeriui įrengti, apskaičiavau, reikėjo apie trijų valandų. Prasidėjo nesėkmės: rusai dirbo, kol prie jų stovėjau su pistoletu, o vokiečių lėktuvai nuolat apšaudė kulkosvaidžiais. Išgirdę lėktuvų ūžimą, ruseliai mesdavo darbą ir bėgdavo į mišką. Antrą valandą po pietų buvau pilnai įrengęs tik 5 bunkerius. Jauni kareiviai skundėsi, kad dvie dienas nieko nevalgę ir prašė duonos, o štabas, į nieką neatsižvelgdamas, reikalavo darbą spartinti. Vėliau, man reikalaujant, buvo pristatyta 10 kepaliukų juodos duonos, kuri čia pat sutirpo bedalinant. Netikrumas ir nežinojimas padėties, būnant vienam miške, tarp rusų, kėlė baimę. Mačiau, kad esamose sąlygose įsakymą negalima įvykdyti.

Apie 5 val. po pietų pas mane atėjo daktaras kpt. Žinius, buvęs 9 p.p. gydytojas, su juo mes abudu buvome tarnavę 9 p.p. Marijampolėje. Jis tuo metu buvo priskirtas prie divizijos štabo. Sužinojęs, kad aš čia esu, atėjo painformuoti apie padėtį. Iš jo sužinojau, kad 184 divizija Varėnos poligone jau pasidavė vokiečiams. Dauguma tos divizijos politrukų ir rusų karininkų yra atbėgę į mūsų štabą. Ramino, kad nenusiminčiau, nes ir 179 divizijos skyriai skubiai pakuojasi dokumentus ir, atrodo, rengiasi evakuotis. Tokios kpt. Žiniaus informacijos suteikė man džiaugsmo ir vilties. Dirbau įtemptai toliau, sabotuodamas, pradėjau bunkerius dengti tik viena eile medžių, bet ir tai 7 val. vakare teturėjau įrengęs tik 7 bunkerius. Po 7 val. vakaro, staiga, gavau įsakymą sustabdyti darbus ir laukti tolesnio įsakymo. Mano ruseliai tuojau sumigo, kur kam papuolė, iš nuovargio. Jaučiau kad reikės trauktis, nes štabas traukiasi pirmas, bet į Rusiją buvau pasiryžęs nesitraukti. Apie 8 val., divizijos štabas, pasikrovęs į sunkvežimius, išvažiavo Pabradės kryptimi, man nedavęs jokio įsakymo. Tuo metu pas mane atvyko einąs pionierių Bn vado pareigas kpt. J. Viršk., keleta bataliono lietuvių karininkų, bei puskarininkių ir trys buvę Bn politrukai rusai. Visų nuotaika buvo įtempta, kaž-ko laukėme. Pradėjo jau ir temti, tačiau, jokio įsakymo. Lietuviai, kadangi mūsų buvo dauguma, buvome pasiryžę naktį, sutvarkę politrukus, pasitraukti į miškus. Žinojome, kad

vokiečiai jau netoli Vilniaus. Tačiau išėjo kitaip. Temstant į štabą atvyko 5 sunkvežimiais rusų pionierių kuopa 120 vyrų ir trys rusai leitenantai. Iš jų vienas buvo vyr. ltn., kuopa buvo be politruko. Šita rusų kuopa į čia buvo atsiųsta, pasitraukus nuo Lietuvos pasienio, kur visą pavasarį dirbo prie bunkerių statybos, kurie, tačiau, net nebuvę panaudoti dėl vokiečių žaibiško smūgio. Visi atvykę rusai buvo alkani, išvargę ir labai įbauginti vokiečių lėktuvų puolimų. Atrodė viskam apatiški. Jiems atvykus, kpt. Viršk., anksčiau gautu įsakymu, ar savo iniciatyva, nežinau, davė tokį įsakymą: Visus jaunus rusus kareivius, kurie pas mane dirbo prie bunkerių statybos ir visus lietuvius, jam vadovaujant, naktį nuvežti į Švenčionis, tuo tarpu, atvykusiai rusų pionierių kuopai žygiuoti pėsčiai į Pabradę ir ten prie plento laukti, kada iš Švenčionių bus grąžinti tušti sunkvežimiai, kurie juos paims nuo Pabradės, pervežti į Švenčionis. Ir tas bus atlikta nakties metu. Tačiau, šitam "gudriam" Bn vado įsakymui pasipriešino atvykusių rusų pion. kuopos vyr. ltn., pabrėždamas, kad jisai yra atsidūręs nežinomoje vietoje, neturi žemėlapių ir nakties metu negalįs išvesti savo kuopą per miškus į nežinomą miestelį — Pabradę. Žinoma, kpt. J. Viršk., kaip visuomet, būdamas paslaugus rusams, surado išeitį. Pasitaręs su savo poltrukais, paskyrė mane atvykusių rusų kuopos vadu, įsakydamas nuvesti juos prie Pabradės Švenčionių plento ir ten laukti atsiunčiamų sunkvežimių juos paimti. Mano supratimu, tai buvo jo apgalvotas manęs palikimas rusų malonei, kadangi supratau, kad sunkvežimių atsiuntimas buvo problematinis dalykas. Antra, mano ir kpt. Viršk. santykiai batalione niekad nebuvo draugiški. Įsakymą turėjau vykdyti. Man prašant, buvo priskirtas padėjėju lietuvis j. ltn. Urnev. ir mano buvęs politrukas Ivochnenko. Taip patvarkęs, kpt. Viršk., su likusiais, nuvažiavo.

NAKTIES ŽYGIS Į PABRADĘ IR DR. KPT. ŽINIAUS ŽUVIMAS

Mums, dviems lietuviams, pasilikus nakties glūdumoje, miške, niekad nematytų rusų kuopos tarpe, pasidarė nejauku. Rusų vyr. ltn. nuo manęs nepasitraukė nė žingsnio. Iš pasikalbėjimo su juo sužinojau, kad jų batalionas, prasiveržda-mas iš vokiečių žiedo, patyrė daug nuostolių. Čia tik jų bataliono likučiai, be to, jis ir visi jo žmonės yra alkani ir labai išvargę; atsidūręs nežinomoje vietoje, jis pasitiki mano vadovavimu. Mano laimei, prie manęs buvo paliktas mūsų bataliono pats negudriausias politrukas, Ivochnenko, kuris, atrodė, daugiau baiminosi jam nepažįstamų rusų, negu mudu lietuviai. Įsakiau vyr. ltn. išrikiuoti kuopą žygiui ir paskyriau priešakinę ir užpakalinę saugą. Su užpakaline sauga, prie vieno jų leitenantų, palikau ir politruką, kad stebėtų, jog nė vienas nepasiliktų miške, žygio metu. Padrąsinau visus, jei reikės, kausimes su "niemcais", kaip pridera garbingai raud. armijai. Atrodo, mano optimistiškais žodžiais jie patikėjo. Patikrinęs jų apginklavimą, patyriau, kad visa kuopa teturi tik vieną lengv. kulkosvaidį su 100 šovinių, kareiviai turėjo šautuvus su durtuvais, tačiau šovinių tik vienas kitas teturėjo po 15.

Įsakiau Ivochnenkai surinkti visus šovinius ir paskirstyti visiems kovotojams po lygiai.

Tuo tarpu, galvodamas kaip pasitraukti nuo rusų ir nebūti išgabentam į Rusijos gilumą, padariau tokį sprendimą: Mano tikslas pasiekti Pabradę jau prašvitus, kad galima būtų sužinoti padėtį iš ten sutiksimų lietuviškų dalinių, ir taip su jais susimaišius, traukimosi metu, atsikratyti rusų. Kad raud. armija visur traukiasi man buvo žinoma. Kelią, nuo pavasario būdamas prie štabo, į Pabradę žinojau mintinai. Nuduodamas, rusams stebint, studijavau žemėlapį ir kompasą, kurio jie niekada nebuvo matę. Žygiuodamas tiesiu keliu per mišką, Pabradę galėjau pasiekti apie 1 val. nakties, gi, žygiuodamas per stovyklą ir lauko aerodromą, padarysiu ilgesnį kelią, bet laimėsiu laiko ir tuo būdu, Pabradėje būsiu jau švinant.

Pasirinkęs ilgesnį kelią, žygiavau per pontoninį tiltą, kuris buvo paliktas pilnoje tvarkoje, stovyklos ir aerodromo link. Stovyklos pastatai, dieną vokiečių lėktuvų padegti, dar kai kur degė. Aplenkęs aerodrome sudaužytus lėktuvus, žygiavau link krašte aerodromo esančio lauko kelio, vedančio Pažeimenės link, bet čia, staiga, turėjau sustabdyti žygį. Lėktuvų skeveldrų rajone, mano dešinėje, pasigirdo gaivališkas moters pagalbos šauksmas lietuviškai: "Gelbėkite mano vyrą!" Nuėjęs radau dr. kpt. Žinių paplūdusį kraujuose. Pagalbos šaukėsi jo žmona. Aerodromo pakraštyje jis buvo užsistojęs ant vokiečių lėktuvų išmestos gaištinės minos, kuri sprogusi nukirto jam kojas. Vėliau, dr. kpt. Žinius mirė Pabradės ligoninėje ir buvo palaidotas kapuose netoli bažnyčios, su kitais vėliau kautynėse žuvusiais lietuviais kariais. Man teko jo kapą, 1942 m. gyvenant Pabradėje, lankyti ir sutvarkyti.

Gerokai šio tragiško įvykio sutrukdytas, rusų spaudžiamas, žygį tęsiau toliau. Artėjant prie Pabradės, pradėjo švisti; išgirdau geležinkelio stoties aukštumėlėse sunkiųjų kulkosvaidžių šaudymą, šaudė trumpom serijom ir kareivinių rajone. Dešinėj, Žeimenos, Vilniaus-Musnikų kryptyje girdėjosi šautuvų ir kulkosvaidžių šūviai. Kas šaudė tada dar nežinojau, apie tai skaitytojai sužinos vėliau šiame rašinyje. Aplenkęs miestelį, lauko keliuku priartėjau prie Švenčionių plento. Žinoma, kpt. Viršk. pažadėtų sunkveži-

mių neradau, jų ten ir negalejo būti. Plentu, be jokios tvarkos, traukesi raud. armijos visokių ginklų rūšys, tarp jų matesi ir lietuviškų dalinių. Prišokęs paklausiau vieną nepažįstamą lietuvį, artilerijos karininką, kokia padėtis. Jis atsakė, kad kiekvienas dalinys veikia savo nuožiūra, daugumas lietuvių yra jau pasitraukę į miškus, bendras įsakymas — trauktis Švenčionių - Minsko kryptimi. Grįžęs, rusams paaiškinau, kad sunkvežimių nesant, žygį turime tęsti pėsti, gal pakelyje sutiksime žadėtus sunkvežimius.

Jau gerokai prašvito. Išvargę rusai prašėsi poilsio. Paaiškinau, kad čia kelių sankryžoje ilgiau sustoti pavojinga, puls vokiečių lėktuvai. Įsakiau žygiuoti sparčiau apie 3 km., tada sustosime miške ilgesniam poilsiui ir lauksime sunkvežimių. Iš žemėlapio numačiau, kad už 4 km. miško iškyšulys prieina prie pat plento ir tas pelkėtas miškas tęsiasi iki Žeimenos. Ten sustojus, numačiau geriausias nuo rusų pabėgimo galimybes. Forsuotu žygiu paėjus apie valandą laiko rusai pradėjo griūti iš nuovargio, politrukas ir jų karininkai pareikalavo ilgesnio poilsio. Suvariau visus į numatytą miško kyšulį. Kol kas mano planas sekėsi. Suėjus į mišką, šautuvus įsakiau sustatyti į piramides, visiems kareiviams gulti čia pat prie ginklų, politruko priežiūroje. Vyr. leitenantą su patruliu išsiunčiau sekti "atvykstančių" sunkvežimių, kitus du rusus leitenantus paskyriau sutvarkyti priešlėktuvinę apsaugą iš vieno kulkosvaidžio.

Taip sutvarkęs, pradėjau, neva, apžiūrinėti miegančius rusus, prieš tai pasakęs j. ltn. Urnev. sekti mane. Taip besivaikštinėdami, atitrūkę nuo rusų karininkų sekimo, staiga, pasileidome raisto kryptimi, perbėgę krūmuotą pievą, atsidūrėme šlapiame, bet pereinamame raiste. Iš ten matėme, kai sugrįžę rusai karininkai pradėjo mūsų jieškoti, tačiau nepastebėję kokia kryptimi pasitraukėme, grįžo prie savųjų. Neabejoju, kad jie, vėliau, pateko vokiečiams į nelaisvę. Mudu, gi, paėję raistu Žeimenos link apie porą kilometrų, apsistojome poilsiui. Tai buvo birželio 24 d. Buvome mirtinai išvargę ir išalkę, todėl sumigome tankiuose raisto krūmuose. Pabradėje girdėjome kautynių šaudymą ir vokiečių lėktuvų ūžimą. Jautėmės saugūs atsipalaidavę Lietuvos žemėje.

Kitą dieną, birželio 25, atvykome į Pažeimenės paliktą stovyklą. Čia jau radome susirinkusius kelisdešimt lietuvių karininkų ir kareivių. Susiradome palapinėse ir savo lietuviškus rūbus. Taip pat stovykloje suradome nemaža lietuviškų ginklų, o sandėlyje — maisto. Į stovyklą vis rinkosi iš miškų daugiau pabėgusių lietuvių karių. Tada, mūsų apie 600, plk. Staniulio buvo suorganizuoti į Pabradės rinktinę, kurią vėliau vokiečiai išformavo.

PABRADĖS KAUTYNĖS

Kaip skaitytojas iš pasakojimo eigos galejo pastebėti 179-tos lietuvių divizijos atsipalaidavimas nuo raud. armijos, karui prasidejus, vyko gaivališkai, be jokio plano, kiekvieno karininko ir kario asmenine iniciatyva ir rizika, už ką, ne vienam, teko atsakyti savo gyvybe. Šio rašinio siauruose rėmuose nėra galimybės surašyti visus tuos įvykius, tai ir nebuvo mano tikslas. Atpasakojau grynai savo asmeninius išgyvenimus, o panašių, manau, patyrė kiekvienas tarnavęs 29-to korpo daliniuose. Būtų gerai, kad ir daugiau panašių atsiminimų atsirastų mūsų *Kario* puslapiuose. Juo labiau, kad bolševikai okupuotoje Lietuvoje 1961 m. yra išleidę 600 psl. knygą: "Žygiai, apkasai, atakos", kurioje komunistai, tarp jų Macijauskas, Venclova, Žiburkus, gen. Karvelis ir daugybė kitų, taip pat atsiminimų forma, rašo apie pirmąsias karo dienas, 29-to teritorinio korpo žygius ir kautynes su vokiečiais. Žinoma, minėti komunistų atsiminimai yra baisus istorinių įvykių iškraipymas, vykdomas pagal partijos nustatytą liniją. Tų įvykių gyvam liudininkui juos skaitant ima apmaudas, matant tą šlykštų melą. O, už 50 metų jie bus jau imami už istorinę tiesą. Visuose tuose bolševikų atsiminimuose, kas liečia lietuviškų divizijų veiksmus karo pradžioje, yra ryški, vyraujanti tendencija, kad lietuvių daliniai visur narsiai kovėsi drauge su raud. armija, ir tik pavieniai, karininkai-išdavikai, kai kur buvo prisijungę prie vokiečių išmestų desantininkų. Tokia, matyti, yra partijos linija, kad pati Lietuvos kariuomenė padėjo įvykdyti savo tėvynės okupaciją. Tačiau, kaip ir visur, kaip sako, "yla išlenda iš maišo", taip ir minėtoje knygoje, randama ir kiek tiesos. Toliau, skaitytojui cituosiu minėtos knygos puslapius, kiek jie liečia Pabradės kautynes.

Kaip minėjau anksčiau, žygio metu, artėdamas prie Pabradės, girdėjau stiprų sunk. kulkosvaidžių šaudymą, ko pasekoje turėjau pakeisti savo žygio kryptį. Vėliau sužinojau, tai kpt. P. Bareišis, su savo sunk. kulkosvaidžių kuopa, užėmęs dominuojančias Pabradės aukštumas, iš jų (žiūr. schemą) klojo rusus, besiveržiančius per Žeimenos tiltus į Švenčionių plentą. Prie šių kautynių buvo prisijungęs ir nedidelis dalinys lietuvių karių, iš Pabradės kareivinių rajono, kartu su vienu pasilikusiu šarvuotu automobiliu, kuriam kautynėse sugedus, ir pritrūkus šaudmenų, visa šarvuočio įgula buvo rusų durtuvais vietoje subadyti. Jų kūnai ir kitų žuvusių lietuvių karių buvo palaidoti kapinėse greta dr. kpt. Žiniaus.

Dabar, skaitykime, ką apie tai rašo komjaunuolis L. Vaicekauskas minėtoje knygoje, straipsnyje "Pirmas kovos krikštas" (pusl. 42):

"Netoli Maišiagalos mus pasivijo pasieniečių dalinys, keliolika kariškų vežimų ir apie 50 raitelių. Valsčiaus partorgas Panfilovas pakalbėjo su dalinio vadu, ir pasieniečiai mus priėmė į savo vežimus. . ." 44 pusl.: "Pavakare pasiekėme aukštumas prieš Pabradės mišką. Dalinys sustojo viename kaime. Pasieniečiai užėmė gynybos linijas. Aš ir kiti ginkluoti komjaunuoliai likome su kariais. Kiti nuvažiavo į Pabradę. Čia jiems vėl teko susidurti su banditais. Naktį musninkiečiai, pasiekę Pabradę, staiga, buvo apšaudyti kulkosvaidžių. Žmonės išsiblaškė po mišką. Naktis buvo nerami. Nuolat dundėjo sprogimai, padangė žairavo nuo gaisrų. Mūsų stovykla atrodė tarsi apsupta ugnies žiedo. Kolona išsirikiavo kovos tvarka, raiteliai nulipo nuo arklių. Vienas raudonarmietis užkliudė vielą, nepastebimai nutiestą žeme. Gretimoje eglėje blykstelėjo sprogimas. Kiek toliau eglėje pamačiau mataruojantį pakarto žmogaus lavoną. Miš.kas degė, priešais mus liepsna ritosi žeme. Aštrūs dūmai lindo į nosį, akys ašarojo. Stengėmės greičiau palikti šią vietą. Pagaliau išlindome iš miško. Vietomis dar rūko kadugių krūmai, bet ugnis buvo nusliuogusi gilyn į mišką. Sustojome. Čia buvo nedidelėmis pušaitėmis apaugęs nuožulnus smėlėtas krantas. Dauboje matėsi kareivinių rajonas, arklidės. Čia buvo dislokuotos 29-tojo lietuviškojo raud. armijos korpo dalys. Toliau — už Žeimenos upės — Pabradės miestelis. Priekyje vis tratėjo šūviai. Korpui traukiantis, pavieniai priešiški elementai iš kareivių tarpo, prisijungę prie vokiečių, bandė mums pastoti kelią." (Kaip matome, visur įkiša vokiečius, tuo tarpu vokiečių kariuomenė buvo dar nepasiekus Vilniaus. Į Pabradę vokiečiai atžygiavo tik liepos pradžioje. J.V.S.). Toliau tęsiu Vaicekausko pasakojimą: . . . "Vadas — vyr. ltn. su žiūronu žvalgė miestelį. Aš gulėjau netoli jo. Netrukus iš miestelio išniro šarvuotis su kulkosvaidžiu. Mes šaltai stebėjome, kaip šarvuotas automobilis kopė smėlėtu keliu į kalną. Bet jau netoli mūsų jis ėmė buksuoti. Pačiaudėjo, pačiaudėjo jo motoras ir užgęsto. Atsidarė šarvuočio durelės. Išlindęs priešo kareivis norėjo atidengti motorą, bet jis nespėjo pakelti dangčio. Iš pakelės griovio iššoko mūsų žvalgai. Trijų žmonių šarvuočio įgula nespėjo dargi pasipriešinti. Iš belaisvių sužinojome, kad Pabradėje susitelkę apie dvi kuopos hitlerininkų. Ėmėme ruoštis puolimui. Buvo dar ankstyvas rytas. Saulė vis augščiau kilo, pylė prakaitas; gavę vado komandą, pradėjome slinkti šlaitu žemyn. Nuo kareivinių į mus ėmė šaudyti sunkūs kulkosvaidžiai. Sugulėme. Dar smarkiau buvo šaudoma Pabradės kairėje pusėje, kur nuslinko vienas mūsų būrys. Kaleno keli kulkosvaidžiai, tratėjo automatai. Švino lietus siautė virš mūsų galvų. Glaudžiausi prie žemės. Pradžioje buvo baisu, galvojau, kad jau žuvęs. Kulkų pakirsti medžių lapai ir spygliai krito už apikaklės. Sustojęs kairėje nuo manęs už krūmų keturvamzdis maximas nuslopino kitus priešo ugnies taškus. Sekundei šaudymas nutilo.

'Vyrai, pirmyn!' — sukomandavo vadas. Griausmingas "ura" nustelbė vėl pradėjusius kalenti kulkosvaidžius ir šautuvus. Dar praėjo keliolika karštų kovos minučių ir priešas pasitraukė." (Tikrumoje kpt. Bareišis, išbaigęs šovinius, pasitraukė gilyn į mišką).

"Liepos mėnesį, po varginančios, pilnos pavojų kelionės, mus priglaudė svetinga rusų žemė, aprūpino duona ir drabužiais . . ." taip baigia savo atsiminimus komjaunuolis L. Vaicekauskas. Atrodo, skaitytojas susidarė vaizdą, kaip lietuviai korpo kariai, sunkiausiomis sąlygomis, kur tik buvo galimybė, priešinosi ir keršijo rusams ir jų tarnams — parsidavėliams, Lietuvos išdavikams. Nevienas karininkas ir kareivis, už mažiausią įtarimą, tada traukimosi metu, rusų buvo vietoje sušaudyti. Štai, kaip meluoja politrukas J. Macijauskas toje pačioje knygoje, straipsnyje "Pirmieji smūgiai, hitlerininkams grobikams". Jis rašo apie 184 liet. divizijos veiksmus Varėnos poligone. Pacituosiu tik keletą sakinių iš to jo straipsnio (20 pusl.): ". . . Dar neprašvitus, birž. 23 d., į mūšį įsijungė visos korpo dalys — nuo Alytaus pasirodė hitlerininkų tankų kolonos ir motorizuoti daliniai. Jų skaičius nuolat augo. Didvyriškai kovojo mūsų artilerininkai, šauniai laikėsi visi kovotojai. Bet vis ryškėjo kovinės priešo technikos kiekybinė persvara. Mūsų dalys, darydamos priešui skaudžių nuostolių, vis tik buvo priverstos trauktis Vilniaus kryptimi. . . Nepaisant kovotojų ir vadų didvyriškumo, divizija Pirčiupio - Paluknės rajone buvo apsupta. Prasidėjo nežmoniškai sunkios kautynės. Prasiveržti pavyko tik motorizuotiems daliniams. Daug divizijos kovotojų žuvo, kiti pateko į nelaisvę. Tai buvo birželio 24 d. . . ." O, tikrumoje, daug yra gyvų liudininkų, 184-ta divizija, būdama netoli Vokietijos sienos, jau birželio 23 d., be jokių kautynių, pasidavė vokiečiams ir dauguma jos kareivių tiesiai išsiskirstė į namus. Kitokia padėtis buvo Pabradės poligone. O, štai, tame pat puslapyje, Macijauskas, sau prieštaraudamas, vėl rašo: ". . . Birželio 22 d. popiečiu vieno dalinio pozicijų apžiūrėti išvyko divizijos komisaras Kovalionok'as. Ir štai Kovalionok priešais išeina korpo karininko uniforma apsirengęs vyras pulkininko skiriamais ženklais, iškelia ranką. Kovalionok įsako šoferiui sustabdyti mašiną; nespėjo komisaras ir paklausti, kai tas šovė vieną, kitą kartą ir dingo miške. Draugas Kovalionok'as sukniubo mašinoje . . ." Tai taip, atrodo, "narsiai",

LIETUVIAI AUKŠTIEJI KARININKAI NAPOLEONO 1812 M. ŽYGYJE

ALGIRDAS BUDRECKIS

Napoleono žygiui į Maskvą 1812 metais talkino visa eilė aukšto ranko lietuvių karininkų. Jie tarnavo jo asmens palydoje, vadovavo lenkų kariniams daliniams ir tvarkė pačios Lietuvos kunigaikštijos kariuomenės organizavimą ir vadovavimą. Išskyrus generolą Romualdą Giedraitį, kuris tada ėjo 62-rus metus, tie lietuviai generolai, bei pulkininkai, buvo dar jauni vyrai, Napoleono amžininkai. Jų vidutinis amžius buvo 37 metai. Pats jauniausias pulkininkas, Antanas Gelgaudas, buvo vos dvidešimties metų amžiaus.

Tuos lietuvius karininkus galima sugrupuoti į keturias kategorijas, būtent: 1) buvę Lietuvos kariuomenės generolai ir Kosciuškos 1794 m. sukilimo dalyviai, 2) bajorai tarnavę lenkų legionuose (kaip antai, Dombrovskio, Kniazevičiaus), 3) bajorai tarnavę ir iškilę Varšuvos kunigaikštijos kariuomenėje, kuri buvo sukurta 1807 m., ir 4) savanoriai bajorai, kurie savo iniciatyva ir savo lėšomis dėjo pastangas suorganizuoti atgaivintos Lietuvos kunigaikštijos kariuomenę.

Daugelis tų karininkų buvo Lietuvos garsiųjų šeimų ainiai. Krašto patriotizmo dvasia visuomet buvo svarbi Oginskiams, Pacams, Radvilams, Giedraičiams ir Sapiehoms. Jie tarnavo Napoleonui dalinai iš romantinio idealizmo, dalinai iš noro atkurti Lenkijos-Lietuvos respubliką. Napoleonas juos vertino kaip gabius kariškius, rusų ir lenkų kalbų vertėjus, ir kaip savų tautiečių organizatorius.

T. Kosakovskis, lietuvių pėst. šaulių pulko vadas

Napoleono garbės gvardijai (garde d'honneur), sudarytai 1806 m., vadovavo kunigaikštis Gabrielius Oginskis (1784-1842). Pakeltas į generolus, Oginskis, su savo 20 asmenų sargyba, ištikimai lydėjo prancūzų imperatorių per visą 1812 m. žygį. Į Napoleono asmens palydą įėjo Antanas Kosakauskas, Karolis Marauskas ir Eustacijus Sanguška, buvę Lietuvos kariuomenės generolai. Kartu jie buvo lenkų ir rusų kalbų vertėjai. Napoleono štabe taip pat tarnavo, Bonapartui senai ištikimas generoas, Vonsovičius su savo svainiu, brig. gen. Liudviku Pacu.

Kei tūkstančiai jaunų Lietuvos bajorėlių, po trečiojo padalinimo, išbėgo iš savo krašto tarnauti revoliucinei Prancūzijai ir vėliau Napoleonui, nes tikėjosi eventualios prancūzų pagalbos išva-

---

pagal Macijauską, kovėsi 184 divizijos lietuviai kariai. Be to, draugas Micijauskas jau birželio 22 pavakarėje su kitais rusais komisarais buvo atbėgęs į 179 divizijos štabą Pažeimenėje, matyt, išsigandęs Kovalionoko likimo. Tą ir jis pats pažymi to pat straipsnio 21 puslapyje: "...Korpo vadui pavedus, birželio 22 dieną turėjau važiuoti į Pabradę — į 179 šaulių diviziją ir perduoti jai įsakymus..." o, tuo tarpu, Macijauskas, tupėdamas Pabradės miškuose, rašo apie 184 div. Varėnos kautynes. Neturiu tikslo čia minėtą knygą toliau recenzuoti, tą palieku skaitytojams. Nesant pavergtoje Lietuvoje laisvos spaudos, rašoma, kaip partijos įsakyta.

Būčiau dėkingas, jei kas nors daugiau iš gyvų liudytojų galėtų šiuos Pabradės poligono įvykius toliau tęsti ir tuo prisidėti prie mūsų karo istorijos medžiagos rinkimo.

Užbaigdamas, reiškiu nuoširdžiausią padėką ltn. A.G. ir J. Majauskui už pagalbą rengiant Pabradės žemėlapinę schemą ir Griežei-Jurgeleviiui už parūpintą Vilniaus krašto karinių žemėlapių komplektą.

rant rusus iš tėvynės. Daugelis tų kariškių krito svetimose šalyse, šiaurės Italijoje, Bohemijoje ir net Haiti džiunglėse. Tų legionierių tarpe keli lietuviai iškilo į aukštesnius karininkus ir dalyvavo 1812 m. žygyje.

Petras Dimša (m. 1832) buvo Kosciuškos sukilimo dalyvis. Jis dalyvavo visuose Kniazevičiaus lenkų legiono žygiuose. Žygiavo ir Maskvon. Vėliau buvo sunkiai sužeistas "Tautų mūšyje", ties Leipcigu.

Kitas toks legionierius buvo Ignas Chackevičius (1760-1823). Jisai buvo Championneto, Makdonaldo ir Masseno adjutantu. 1798 m. jis perėjo į prancūzų diplomatinę tarnybą, prisiimdamas "Lodoisco" slapyvardį (iš 1791 m. Chembino operos "Lodoisca"). Chackevičius buvo cinikas, "šuleris", mergišius ir kortininkas. Jo keistas būdas jį nuolat įtraukdavo į azartą. Jo nepaprasti talentai pagavo Prancūzijos policijos ministerio Fouche dėmesį, kuris jį įtraukė į prancūzų slaptuosius agentus. Chackevičius atliko žvalgybos uždavinius Ukrainoje, Gudijoje ir Lietuvoje. Jo informacijos buvo labai naudingos Napoleono štabui.

Kosciuškos draugas Julijonas Ursinas Niemcevičius taip pat savotiškai prisidėjo prie 1812 m. žygio ruošimo. Jau 1806 m. jis grįžo iš Amerikos į Prancūziją, netrukus atvyko į atkurtą lenkų valstybę, kur veikė kaip publicistas ir Varšuvos senato sekretorius. Napoleono vietininkas (rezidentas) Varšuvoje Bignon įtraukė Niemcevičių į propagandos darbą. Prieš 1812 m. žygį Niemcevičius parašė "lietuviškus laiškus". Šitos brošiūros, kurios buvo "įšmugeliuotos" į Lietuvą, skatino bajoriją, kilus karui tarp Prancūzijos ir Rusijos, prisidėti prie Napoleono. Niemcevičius taip pat lydėjo Napoleoną į Rusiją ir atgal.

Napoleonui įsteigus Varšuvos kunigaikštiją, tūkstančiai Lietuvos bajorėlių traukte traukė į Lenkiją įsirašyti į lenkų kariuomenę. Jie turėjo vilties, kad eventualiai šita lenkų kariuomenė išvaduos ir Lietuvą iš rusų jungo. Lenkų kariuomenėje du Radvilai iškilo į aukštuosius karininkus.

Mykolas Radvilas (1778-1850) mokėsi Lenkijoje ir Vokietijoje. 1807 m. jis įstojo į Lenkų kariuomenę, kur tarnavo pulkininku. Ir M. Radvilas dalyvavo Napoleono žygyje Rusijon. Jisai narsiai kovėsi prie Polocko ir Vitebsko. Už narsumą Napoleonas jį pakėlė į brigados generolus. Po Napoleono pralaimėjimo, 1813 m., trumpam laikui, Mykolas Radvilas apsigyveno Paryžiuje. Po Vienos Kongreso, pasinaudodamas Aleksandro I paskelbta amnestija, jis grįžo į Lenkiją.

Jo jaunesnis giminaitis, Domininkas Radvilas (1786-1813), buvo lankęs lenkų kadetų mokyklą Varšuvoje. 1807 m. jis įstojo į lenkų kariuomenę, kur pasiekė pulkininko laipsnį. 1812 m. karui prasidėjus, Domininkas Radvilas savo lėšomis suorganizavo ulonų pulką ir su juo pražygiavo per Vilnių drauge su prancūzų kavalerija, kuriai vadovavo maršalas Joachimas Muratas. 1812 m. liepos 26 d. jis dalyvavo Ostravno kautynėse ir spalio 27 d. Vitebsko kautynėse, kur buvo sužeistas. Už narsumą Domininkas Radvilas buvo apdovanotas Garbės Legiono žymeniu ir buvo pakeltas į gvardijos pulkininkus. Pasitraukęs su prancūzų kariuomenės likučiais Vokietijon, jis dalyvavo Leipcigo mūšyje, 1813 m. spalio 16-19 d.d. Iš to mūšio jo pulko likučiai vos išspruko. Prie Hanau, spalio 31 d., jis padėjo Napoleonui prasilaužti pro naują sąjungininkų apsupimą. Čia Domininkas Radvilas buvo antrą sykį sunkiai sužeistas ir mirė nuo žaizdų, persikėlęs per Reiną į Prancūziją.

Buvę Lietuvos kariuomenės generolai bei kiti aukšto rango karininkai prisidėjo prie lietuviškų dalinių formavimo.

Gen. Romualdas Giedraitis (1750-1824) organizavo Lietuvos kariuomenę ir vadovavo visiems lietuvių kariams 1812 m. žygyje. Jo karių uždavinys buvo saugoti prancūzų armijos užnugarį ir susisiekimą. Gen. Giedraitis traukėsi su savo daliniais per Nemuną ir per Vyslą. 1813 m.

Lietuvių gvardija: švoležeras ir totoris

pradžioje, ties Šierakovu, jis pateko į nelaisvę ir buvo ištremtas į Archangelską. Aleksandras I jį amnestavo 1814 metais.

Buvęs 1794 m. sukilėlis Ksaveras Pranciškus Niesiolovskis (1773-1843) įėjo į Lietuvos laikinąją vyriausybę, į karinį komitetą. Jis buvo paskirtas "Lietuvos kariuomenės" pėstininkų inspektorium. Kitas buvęs sukilėlis, plk. Juozas Vavžeckis, buvo paskirtas Lietuvos kavalerijos inspektorium.

Napoleonui pradėjus Lietuvoje formuoti karinius dalinius, Antanas Gelgaudas (1792-1831) savo lėšomis suformavo 21-mą pėst. pulką (Lietuvoje, iš eilės, ketvirtas). Nors nebūdamas karys, už pastangas buvo pakeltas į pulkininkus. Napoleono kariuomenei traukiantis iš Rusijos, Gelgaudo pulkas prisijungė prie kunigaikščio Juozo Poniatovskio 5-to korpo ir drauge su kitais trimis lietuvių pėst. pulkais, sudarė Modlino tvirtovės įgulą. Modliną rusams paėmus 1813 m., Gelgaudo pulkas buvo išformuotas.

Buvęs brigados generolas Konopka suorganizavo ir vadovavo Lietuvos trečiam kavalerijos pulkui.

Mustafa Achmatavičius 1812 m. liepos pradžioje prašė Napoleoną leidimo sudaryti Lietuvos totorių raitelių pulką. Vadinama totorių jojaraitis (Tatarska jazda) faktinai buvo tik eskadronas. Tačiau tie egzotiškai uniformuoti totoriai pasirodė narsūs kovoje. Napoleonas juos praminė "mamelukais", t.y., turkų raitelių elitu. Lietuvos totoriai gynė Napoleono asmenį nuo kazokų užpuolimų pasitraukiant per Berezinos upę.

Pats pavyzdingiausias lietuvis kariškis Napoleono tarnyboje buvo kunigaikštis Aleksandras Sapieha (1773-1812). Sapieha buvo susiartinęs su Napoleonu Bonapartu dar Konsulato laikais (1799-1805 m.). Nuo 1807 m. jis buvo Prancūzijos imperijos šambelionas. Kaip imperatoriaus palydovas jisai dalyvavo Napoleono žygiuose Prūsijoje ir Lenkijoje.

Prieš žygį į Rusiją, pats Napoleonas pavedė Sapiehai sukelti Lietuvą ir Gudiją prieš rusus. Aleksandras Sapieha nuvyko į Lietuvą. Vilniuje jis užmezgė ryšius su proprancūziškais bajorais ir iš ten informavo prancūzų rezidentą Varšuvoje Bignon, kuris kartu buvo ir prancūzų špionažo tinklo Rusijoje viršininkas. Bignono agentai veikė prie Rusijos vakarų sienos, palaikydami ryšius su Vilnium ir su visa Lietuva. Aleksandras Sapieha pats informavo Napoleoną Didžiajai Armijai žygiuojant nuo Vilkaviškio į Kauną ir keliantis per Nemuną.

1812 m. liepos 1 d., Napoleonas įsakymu sukūrė laikinąją Lietuvos vyriausybę. Aleksandras Sapieha buvo paskirtas karinio departamento pirmininku. Jo uždavinys buvo rekomenduoti karininkus į atsakingus postus ir suorganizuoti Lietuvos kariuomenę.

Sapieha energingai dirbo, tikėdamasis, kad jo didvyris Napoleonas įvertins lietuvių pastangas ir atstatys Lietuvos valstybę. Jam teko, tačiau, skaudžiai nusivilti. Dar liepos 7 d. jis rašė Napoleonui memorandumą, prašydamas imperatoriaus atkreipti dėmesį į tai, kad prancūzų kariuomenės paimtų belaisvių tarpe yra ir lietuvių karių. Sapieha pasiūlė juos atskirti nuo rusų belaisvių ir sutelkti į lietuviškus dalinius. Prancūzų karo vadovybė atmetė jo projektą. Sapieha taip pat pareikalavo iš Napoleona 4 milionus frankų karo reikalams, nes pats kraštas buvo nualintas ir apiplėštas ir negalėjo finansuoti karinių dalinių sudarymą. Napoleonas atsisakė suteikti pinigų ir dar griežčiau pareikalavo didesnio pasiaukojimo iš pačių lietuvių. Nusivylęs savo herojumi, Sapieha paprašė atostogų pataisyti sveikatą. Jį pavadavo Ignacas Tizenhauzas. Rugpiūčio 31 d. Sapieha išvyko į savo dvarą, kur nuolatos sielojosi dėl karo eigos ir krašto likimo. Rugsėjo 8 d. jis mirė Derečine per nelaimę. Jo mirtis padarė didelį įspūdį, tiek laikinąjai Lietuvos vyriausybei, tiek prancūzų karo administracijai. Rugsėjo 10 d. imperinis valstybės sekretorius Maretas, duc de Bassano, iš Vilniaus rašė Napoleonui apie Sapiehos netikėtą mirtį, pabrėždamas: "Jis buvo geras pilietis ir ištikimas Jūsų didenybės tarnas."

Net ir pralaimėjime, daugelis lietuvių karininkų vistiek laikėsi savo priesaikos Napoleonui. Nors nemaža lenkų generolų atsimetė nuo Napoleono, ypač po Leipcigo mūšio, lietuviai karininkai liko ištikimi Napoleonui iki jo abdikacijos. Napoleono abdikacija, 1814 m., išrišo jų priesaiką. Kai Aleksandras I, norėdamas nuraminti Lenkijos ir Lietuvos bajorus, ypač tuos, kurie dalyvavo Napoleono žygiuose, dovanojo bausmes už priešrusišką veikimą, tai tik tada daugumas lietuvių karininkų grįžo namo. Vienas, antras (kaip pavyzdžiui, Antanas Gelgaudas) dar tebesvajojo apie ateities kovas, kada pavyks nusikratyti rusų valdžios.

Du nekariauti karai

Tai plk. J. Šepečio skaityta tema. Prelegentas iš anksto paaiškino, kad 1971 m. lapkričio 14 d. ruošiamame minėjime iškels nelaimingiausį mūsų tėvynei antrąjį laikotarpį, nes tame laikotarpyje buvo prarasta Lietuvos nepriklausomybė. Tauta, laisvės ir savo suvereninės valstybės visokeriopos palaimos praradimą skaudžiai išgyveno ir skaudžiai iškentėjo. Užtat žmogiška, kad tautoje pasireiškė prieštaringi buvusių valdžios sprendimų vertinimai. Buvo įvairiausių siūlymų. Dar ir šiais metais, kada viskas tolimoje praeity paskendo, vis dar nenurimstame ir be vienokių ar kitokių priekaištų neapsieinanie.

Tačiau aš — pabrėžė plk. J. Šepetys — pažvelgsiu į tuos įvykius iš karinės pusės, neišvengiamai paliesdamas ir prieštaringas piliečių nuomones, tačiau jų nei neigsiu, nei teigsiu. Bandysiu jose rasti politinio, bei karinio pagrindo, bei pateisinimo.

Pirmasis nekariautas karas

Kaip žinome, dviem atvejais nekariauta, o tuo tarpu, kai kieno nuomone (ir gana daug tokių!), Lietuvos labui reikėjo kariauti:

1. Įsijungti į Vokietijos-Lenkijos karą, 1939 m., Vokietijos pusėje, tikslu atgauti Vilnių su visomis Lietuvai, istorine teise, priklausančiomis teritorijomis, kad atstatyti sulaužytą Suvalkų sutartį ir tuo pačiu duoti atkirtį Želigovskio įvykdytam smurtui. Šį karinį žygį, arba tokią formulę yra siūlę keli žymus karininkai ir politikai, o ypač buvęs Lietuvos atstovas Vokietijai Kazys Škirpa. Jis tą nuomonę ir šiandien palaiko.

Be Vilniaus motyvo, minėtas žygis esą būtų dar lėmęs ir palankesnį Lietuvai pokarinį statusą, būtent, satelitinės Sovietų respublikos. Atseit, Lietuva būtų išvengusi pirmosios bolševikų okupacijos 1940 m. ir nebūtų įjungta į Sovietų Sąjungą be jokių valstybinių teisių (kaip dabar yra), o galėtų likti jos satelitu su platesnėmis teisėmis, kaip šiuo metu yra Rumunija, Vengrija, Lenkija ir t.t.

2. Bet, sakoma, yra ir antra medalio pusė, ne vien mano, bet ir kitų keliama nuomonė, būtent: pavojinga Lietuvos padėtis Vokietijos-Sovietų karo atveju.

Lietuva yra pakelyje į Rusiją. Nesinaudojant Lietuvos teritorija vokiečių karo žygis negalėtų įvykti. Taigi, žygiuojant vokiečių armijai per Lietuvą, mažos valstybės neutralumas būtų nebeįmanomas. Kiekvienam aišku, kad vokiečiai, karo atveju, negali nesinaudoti Lietuvos teritorija. Pagaliau jeigu Lietuva būtų Vokietijos — III reicho sąjungininkė, tai būtų ir dalyvė Lenkijos-Vokietijos kare. Kyla klausimas kokios pasekmės užgultų Lietuvą, kaip buvusią sąjungininkę, Vokietijai visiškai karą pralaimėjus? Tad kokia būtų Lietuvos pokarinė būklė? Tuo Lietuva nelygintina su Suomija dėl skirtingos politinės ir geografinės padėties. Greičiau turėtume lyginti su Rytprūsiu likimu — šiandieniniu "Kaliningradu" (Kaliningrado apygarda).

Daug nepriklausomų valstybių išnyko II Pas. karo metu, kitos buvo priverstos tapti Sovietijos satelitais. Karo eigoje niekas to nesitikėjo. Štai, Rytprūsiai išnyko iš visų geografijos vadovėlių su visais vietovių lietuviškais pavadinimais. Dabar beliko tik Kaliningradas ir jo apygarda. Visi miestų ir miestelių bei kaimų pavadinimai pakeisti rusiškais. Kaliningrado Apygarda — tai Sovietų Rusijos nasrai, praryjanti visą Pabaltijį lieka tik sukramtyti ir suvirškinti.

Jeigu būtume kovoję, — gal Lietuvos visai nebebūtų, o vietoj jos tik pratęsta Kalinino apygarda rusais apgyventa? Tai kraštutinis blogas atvejis, priešingas satelito atvejui. Galėtų būti — tarp laisvės ir nelaisvės — viduriniai Lietuvos likimą lemiantys sprendimai, bet jie būtų komunistinės Maskvos, o ne mūsų — tie sprendimai išplauktų iš Kremliaus interesų.

Tačiau, Lietuva rusų žygiuojančiai armijai nepasipriešino.

3. **Neutralumas.** Nepriklausomos Lietuvos vyriausybė pasirinko, kariaujančių šalių atžvilgiu, neutralumą. Nors buvo slaptas vokiečių vyriausybės pasiūlymas atsiimti Vilnių ir visas istoriniu požiūriu Lietuvai priklausiusias žemes. Tačiau, mūsų vyriausybės tas pasiūlymas nesuviliojo. Jeigu šis sprendimas ir nebuvo visų geriausias, bet nenuneigiamas — tai istorinė tikrovė.

4. **Antrasis, eventualus, karas — pasipriešinimas pirmajai Sovietų Rusijos okupacijai.** Neapsiriksime pasakę, kad visuotinai tautos liko pasmerkti tie, kurie sprendė prieš karą ir nutarė nesipriešinti. Motyvas principinis: laisvė yra brangesnė nei gyvybė ir todėl ji turi būti ginama. Tai primena mum ir Amerikos lietuvių dovanoto Laisvės varpo įrašas "TAS LAISVĖS NEVERTAS KAS NEGINA JOS". Kiekvienas kariuomenėje tarnavęs daveme priesaiką: "GINTI TĖVYNĘ, KAD IR GYVYBĖS AUKA" ir todėl esame atsakingi istorijai ir prieš ateinančias kartas. Užtat bylojame, kad nors "simbolinis šūvis būtų buvęs paleistas, kad nors **kraujo lašas** būtų nutiškęs ginant Lietuvos Laisvės Aukurą — Lietuvos žemę, kuri buvo sodriai aplaistyta mūsų prosenolių krauju, kurią gynė ir kraują liejo 1918-1920 m. kariai, savanoriai, šauliai-partizanai. Buvome prisiekę iki mirties ginti tėvynę, bet priesaikos netesėjom. Atsimename, įvairių tautinių švenčių metu kalbėtojai šaukė: "Nė pėdos Lietuvos Žemės neatiduosime priešui!"... bet ją atidavėme priešui nė vieno šūvio nepaleidę, be kovos.

Tačiau, šaltu kritiniu žvilgsniu pažvelgę matome, kad motyvai pagrįsti iš širdies išplaukiančiais jausmais, iš suvereninės valstybės ir laisvės praradimo skausmo. Iš tautos išplaukę teigimai rodo aukštą tautos patriotizmą ir valstybinį susipratimą. Patriotizmas labai brangi visos tautos savybė. Tačiau dažnai lemia ne tauta: ji nedaro karinių sprendimų. Tai daryti įgaliota kiekvienos valstybės vyriausybė. Vargu bau, bet kuri vyriausybė pasikliauja vien savo širdies jausmais. Pavojaus valandoje vyriausybės nariai sprendžia "už" ir "prieš" ir tuo metu vadovaujamasi vien šaltu protu. Taigi ir Lietuvos Laisvės praradimo (be vieno šūvio) byloje, atrodo, buvo vadovaujamasi "šaltu protu".

Aukščiau suminėti motyvai, kaip: Laisvės varpo įsakas, karinė priesaika, istorinė garbės atsakomybė nėra veikimo direktyvos, o tik patriotizmo ugdymo, tautinio auklėjimo priemonės. Pasikeitė laikai. Karinis mokslas negailestingas, šaltas kaip plienas. Seniau nulemdavo durklas ir šautuvas. Ar protinga būtų jei kareiviai su šautuvu ir durklu pultų tankus. Kokių rezultatų susilaukė lenkai, kai jų raitelių eskadronai puolė su kardais vokiečių šarvuotąsias divizijas?

Modernusis karas nepateisinamas, nei simboliniu šūviu, nei kraujo lašu. Taip pat, simbolinis šūvis ar kraujo ir gyvybės aukos nesukuria istorijos, neišpildo priesaikos ir neišperka amerikiečių lietuvių dovanotame varpe įrašyto įžado. Neturint pakankamai priešlėktuvinių ir prieštankinių ginklų — karas būtų tik savižudybė. O jeigu dar pažvelgtume ir panagrinėtume priešo ir mūsų gyvosios masės proporciją? Toks karas iš viso negalimas. Tačiau, jeigu būtų kariauta prieš besiveržiančius bolševikus, karas būtų buvęs kaip karas. Kokios pasekmės?

5. **Paskutinis Lietuvos vyriausybės posėdis.** Sovietų Rusijos ultimatumai reikalavo tuč tuojau apsispręsti. Posėdžiavo vyriausybė. Susijaudinimas. Juodi ir lemtingi debesys jau plaukė virš Lietuvos.

Prezidentas Antanas Smetona pareiškė: "Reikia gintis!" Tačiau, kiti ministerių kabineto nariai buvo prieš. Jų galvose šmėkščiojo įvairios mintys: inertinis neutralumas, tikėjimas kažkokiu stebuklu, palankia ateitim, aukų beprasmiškumas. Taigi, Lietuvos vyriausybės dauguma pasisakė prieš savo viršininką Lietuvos prezidentą Antaną Smetoną.

6. **Gynimosi galimumai.** Gynimosi karo pobūdis galėjo sudaryti tarptautinio nusikaltimo aktą. Tai agresija! Didžioji Sovietų Rusija puola mažą, taikią valstybę. Bet... mum nepalankus kariuomenės išdėstymas (dislokacija). Nėra laiko mobilizacijos pravesti.

Tiesa, Lietuvos valstybės prezidentas ir pats vienas, nei ministerių kabineto, nei kariuomenės vado gen. Vitkausko neparemtas, turėjo teisę paskelbti įsakymą visai tautai, kariuomenei ir Šaulių sąjungai gintis. Tačiau tokiam atsakingam ryžtui kliudė kariuomenės vadas gen. Vitkauskas: jis visaip įrodinėjo, kad toks žygis būtų savižudybė. Tokiam žygiui kariuomenė nebuvo paruošta, o ypatingai trūko prieštankinių ginklų "bazukų" ir t.t.

Tačiau, toks mažos tautos gynimosi karas būtų įėjęs istorijon.

Tokio gynimosi karo galimi nuostoliai: raudonosios armijos kerštingos žudynės, belaisviai. Be abejo, kraštas būtų sugriautas ir sudegintas, bet tai viskas eitų Sovietų Rusijos karo agresijos akto sąskaiton.

7. Tuometinių sprendimų vertinimas, bei kritikavimas iš dabartinio laiko atstumo...

Pasirodo, kad iki šiol toks agresoriaus apkaltinimo aktas iš viso nebuvo reikalingas, nes dar iki šiol, ir po 26-rių metų karui pasibaigus, tokios taikos konferencijos dar nebuvo.

Nekariavimo šalininkų buvo tikėtasi rusų bolševikų pakenčiamumu. Buvo įrodinėta Lietuvos nepriklausomybės išlaikymo galimybė, esą, tam padės rusų bolševikų "sukultūrėjimas". Jie stengėsi paneigti bolševikų žiaurumą.

Tačiau, nesulaukta Lietuvai palankios karo pabaigos, nei tarptautinio teisingumo, o juo labiau, kad Vokietija, tą karą pralaimėjusi, buvo visiškai sutriuškinta.

Kalbant apie du nekariautus karus, atrodo, kad abu sprendimai: kariauti, ir nekariauti šiandien yra nebereikšmingi. **Bet gi, kariautas karas įeitų istorijon, kad lietuvių tauta norėjo būti nepriklausoma ir be kraujo ir gyvybių aukos nepasidavė priešui.**

Be to, pridurtina, kad šiuo metu negalime būti pranašais ir įspėti koks tas karas būtų buvęs? Bet tik logikos dėsnius paisydami galime spėti, kad toks karas būtų vykęs su visais karo žiaurumais — mūšiais, apsupimais, karžygiškais gynimais, didvyriškomis lietuvių apraiškomis, negailestingais sunaikinimais. Savaime aišku nukentėtų ne tik vyrai, bet ir moterys, bei kūdikiai. Atrodo, būtų ne vienas "Katynas" buvęs...

Mūsų valstybės praeities vertintojų sprendimuose, "už" ir "prieš", neturėtų būti **kategoriškumo** ir dar politiniu antagonizmu pagrįsto. Taip pat, gyvenimo patirtis mum sako, kad visai išmestinas motyvas: "Vakarai kitaip mus būtų vertinę". Kaip gi jie vertina Suomiją, Lenkiją, Austriją?

8. Mūsų kova dėl laisvės be paliovos eina ir dabar — šiapus ir anapus. Vieną paskutiniųjų tos Laisvės kovos didvyrių įjungiame į bendrą laisvės kovų ir aukų paminėjimą. Tai rusų bolševikų pavergtoje Lietuvoje užaugęs suvereninės Lietuvos laisvės kovotojas — **Simas Kudirka.** Simo paprastas pabėgimas iš rusiško laivo virto didvyrišku žygiu, netik nustebinusiu lietuvius šioje ir anoje pusėje, bet dar garsiau nuaidėjusiu per visą laisvąjį pasaulį.

Kai lietuvių tauta buvo, pasimetusios Lietuvos vyriausybės, dezorganizuota ir Sovietų Rusijos raudonoji armija, be pasipriešinimo, okupavo visą Pabaltijį, tai 1944 m., Lietuvos okupacijos patirtis parodė, kad su okupantu neįmanomas joks sugyvenimas, o ypač tiems, kurie siekė tautai laisvės ir suvereninės Lietuvos valstybės. Nuo 1944 m., apie 10 metų, tęsėsi partizaninė kova prieš raudonuosius, raudonąją armiją ir lietuviškus išgamas-stribus. Lietuviškasis jaunimas daugumoje išėjo į miškus. Jie buvo įvairiai vadinami: "vanagais", "miško broliais", "laisvės kovotojais" ir nuo 1948 m. "Lietuvos Laisvės Kovų Sąjūdžio" partizanais. Jie kovojo prieš labai gausią raudonąją armiją. Mūsų partizanai buvo palikti vieni, nei Vakarų valstybės, nei Amerika jiem nepadėjo. Po 10 metų jie buvo sunaikinti. Komunistų statistikos duomenimis "laisvės kovotojų" žuvo 50,000 (tai buvo patvirtinta ir Simo Kudirkos teisme), o mūsų žiniomis apie 30,000. Taigi, **Sovietų Rusijos okupacijai buvo pasipriešinta.**

(— V. Mingėla)

Jane Narūnė

KĄ MUMS NEŠA SAUSIS?

Kai ateina šaltas sausis,
Kambariuose nesėdėkim —
Susiraukę, pasišiaušę,
Tik į lauką greit išbėkim!
... Sniego pilna
Viskas balta...
Sniego gniužtėm pasimetę
Sveiką juoką pasikvietę,
Grįšim į namus kiti,
Ir laimingi ir linksmi!

ČEKISTO UŽRAŠAI

Šiaulių apsk. Gruzdžių miestelio Stasys Vaupšas, dar jaunas būdamas, 1914 m. atvyko į Maskvą. Pakeitė pavardę ir vardą į Stanislav Vaupšatov, 1918 m. savanoriu stojo į raudonąją armiją ir tapo čekistu. 1971 m. išleisti jo atsiminimai, rašyti rusų kalboje, "Na trevožnich perekriostkach" (Pavojingose kryžkelėse, čekisto užrašai). Per 40 metų praleistų čekos tarnyboje jo daug kur būta: Lietuvoje, Gudijoje, Lenkijoje, Ispanijoje, Azijoje ir vėl Lietuvoje. II Pas. karo metu buvo partizanų vadas Gudijoje. Prirašyta daugybė pasigyrimų, neapsieita ir be melo. Nieko nerašo apie tai kaip bolševikų partizanai išprovokuodavo vokiečių užpuolimus, už kuriuos paskui turėdavo atkentėti ramūs ir nekalti vietos gyventojai.

Nevertėtų minėti čia surusėjusio Vaupšo atsiminimų, jeigu ne viena naujiena, kurią autorius aprašo savo knygos 50-70 puslapiuose.

1920 m. liepos mėn., bolševikų raudonoji armija užėmė Vilnių. Komunistų partija tuoj pradėjo ruošti sukilimą Lietuvoje. Sukilimui prasidėjus raudonoji armija turėjo pulti ir užimti Lietuvą. Vaupšatovas iš Vilniaus buvo pasiųstas į Kauną. Kaune gavo uždavinį paruošti sukilimą Telšių ir Šiaulių apskrityse, kur ir nuvyko. Laiko pasiruošimui buvo duota nedaug, nes sukilimas turėjo įvykti rugpiūčio mėnesį. Diena būtų buvusi pranešta vėliau. Tačiau, Vaupšatovas greitai gavo pranešimą, kad sukilimas neįvyksiąs, nes raudonoji armija pralaimėjo mūšį prie Varšuvos ir į pagalbą sukilėliams negalės ateiti. Aplinkybės pasikeitė ir Vaupšatovas gavo bėgti iš Lietuvos.

Nemanau, kad tai būtų Vaupšatovo prasimanyta, čia tik kelionės pagražintos propagandos sumetimais. 1920 m. liepos 12 d. buvo pasirašyta taikos sutartis, o jau rugpiūčio mėn. buvo ruošiamasi ją sulaužyti. Štai, kaip komunistai gerbia ir laikosi sutarčių.

K. Alš.

Redaguoja —
s. P. Petrušaitis
1561 Holmes Ave.
Racine, Wisc.

ŠAULIAI PUOSELĖJA DRAUSMĘ

Algirdas Budreckas

Drausmė, arba, dar kitaip vadinama, disciplina yra laikymasis nustatytos tvarkos. Ji žmogų ugdo būti darusmingu. Būti drausmingu, reiškia būti klusniu, pareigingu, kukliu, mandagiu ir t.t.

Be vidinės drausmės yra dar ir išviršinė drausmė. Šaulių uniforma yra šaulių išorinis drausmės pažymys. Uniforma dar labiau subordinuoja šaulius būti vieningais, klusniais, mandagiais, tai yra būti pareigingais ir drausmingais. Šaulys, dėvįs uniforma, privalo užsilaikyti ir būti ne tik vidiniai bet ir išoriniai drausmingas. Pati uniforma dėvėtoją įpareigoja būti tvarkingu ir nesielgti vulgariškai . . .

Taigi uniforma ne tik dabina, bet ir drausmina.

LŠST statuto 40-tas straipsnis šauliams primena, kad šauliai įsigyja uniformą, ženklą irt.t., o 66 str. nusako, kad šauliai, LŠST CV nutarimu gali būti baudžiami: 1. uždraudimu dėvėti tam tikram laikui uniformą, ženklą ir t.t. Statutas aiškiai pasako, kad šauliai įsigyja uniformą ir gali būti baudžiami už padarytus nusikaltimus draudžiant ją dėvėti.

Šauliškoji drausmė įpareigoja šaulį sąžiningai eiti ne tik šaulio, bet ir visas lietuvio pareigas.

Pagal einamas pareigas LŠST organizacijoje šauliai vieni kitiems yra vyresnieji ir jaunesnieji. Jaunesnieji šauliai visad gerbia vyresniuosius ir pirmieji juos sveikina.

Šauliai žino, kad iš jų elgesio ir darbų sprendžiama apie visą Šaulių sąjungą ir net apie lietuvių tautą ir valstybę. Todėl šauliai yra drausmingi, sugyvena tarpusavy, siekia vienybės tautiečių tarpe, klusnūs vadovybei, mandagūs vyresniems ir moterims, tėviški jaunesniems ir broliški lygiesiems.

Šauliai savo pareigas atlieka sąžiningai tesi duotąjį žodį, yra punktualūs ir blaivūs. Jie užstoja silpnuosius ir skriaudžiamuosius, o taip pat pavojuje gelbsti. Su kiekvienu asmeniu šauliai elgiasi pagarbiai ir mandagiai.

Būtų gera ir idealu, kad kiekvienas šaulys dėvėtų uniformą, nes tai yra šaulių išorinis drausmės ir vienybės pažymys (LŠST statuto 78 Str. tai nurodo).

Šaulių uniformos yra dėvimos ne tik įvairiuose paraduose, eisenose, tautos, valstybės ir šaulių šventėse, bet ir taip pat įvairiuose šaulių rengiamuose parengimuose, sueigose, šaulių laidotuvėse ir t.t.

Šauliai dėvėdami uniformą viešai parodo savo organizacijos drausmę, vienybę ir ištikimybę siekiamiems idealams, pirmoje eilėje — Nepriklausomai Lietuvai . . .

Sesės ir broliai šauliai!

Pasistenkime visi iki vieno būti uniformuoti.

(Fragmentai iš skaitytos paskaitos Vytauto Didžiojo šaulių kuopos susirinkime).

VYTAUTO DIDŽIOJO KUOPOS ŠAULIAI VEIKIA

1971 m. lapkričio 28 d. Vyčių salėje, Čikagoje buvo susirinkę aptarti savo organizacinius reikalus Vytauto D. kuopos šauliai.

Susirinkimą atidarė ir jam vadovavo pirm. V. Išganaitis. Susirinkimo prezidiumą sudarė: pirm. V. Išganaitis, garb. šauliai — O. Vyšniauskienė, A. Valatkaitis ir S. Radzvickas, G.T. pirm. A. Budreckas ir sekr. J. Petrauskas.

Pirm. V. Išganaitis įteikė Š.Ž. ordiną E. Genčiuvienei ir Š.Ž. medalį M. Vaitkutei; "Geram šauliui" sidabrinį ženklą — V. Brazui ir bronzinį ženklą — V. Bilitavičiui, o taip pat įteikė pažymėjimus kitiems šauliams už gerą šaudymą. Žymenius įteikiant taip pat dalyvavo ir rinkt. pirmininkas P. Tomkus.

Š.S. garbės pirm. R. Skipitis savo žodyje prisiminė tų asmenų pavardes, kurie padėjo jo parašytas knygas išplatinti.

A. Budreckis aiškino apie drausmę, kurią šauliai privalo puoselėti. Prelegentas aiškino LŠST statuto straipsnius, kurie šauliams nurodo apie vidinę ir išviršinę drausmę. Jis plačiau nagrinėjo išviršinę drausmę, tai yra apie šaulių uniformą. Po to, paskaitė iš savo kūrybos apie šaulių drausmę ir elgesį.

Meno vadovas J. Petrauskas pranešė, kad yra numatyta pastatyti komediją, kuri dar nėra mačiusi teatro rampos šviesų.

S. Cecevičienei vadovaujant, sesių šaulių pastangomis, buvo parengtos vaišės.

Susirinkimas ir vaišės praėjo pakilioje ir darbingoje nuotaikoje.

Algirdas Budreckas

PŪTVIEČIŲ ŽINIOS

1971 m. spalio 30 d., Toronte, Šv. Jono Krikštytojo kapinėse, buvo atlaikytos mirusių prisiminimo pamaldos. Ta proga Vl. Pūtvio kuopos šauliai aplankė ten palaidotų šaulių kapus.

Prie kiekvieno šaulio kapo buvo trumpai susikaupta, atiduotas karinis saliutas ir įsmeigta šaulių M. J. Astrauskų pagaminta žvakidė su žvakute, papuošta tautine vėliavėle.

Apeigoms vadovavo kuopos vicepirmininkas š. P. Jonikas.

Lapkričio 7 d. naujuose Toronto lietuvių namuose pūtviečiai turėjo savo eilinį susirinkimą, kuriam pirmininkavo kp. pirm. š. St. Jokūbaitis, o sekretoriavo š. R. Daugelienė. Aptarta einamieji reikalai, susiję su tradiciniu metiniu parengimu ir Lietuvos kariuomenės atkūrimo minėjimu.

~ ~ ~

Lapkričio 20 d. pūtviečiai suruošė savo tradicinį parengimą-šokius, Šv. Jono Krikštytojo parapijos salėje. Dalyvavo gražus būrys šaulių, jų šeimų ir svečių. Kuopos pirm. š. St. Jokūbaitis susirinkusius pasveikino ir kai kuriuos svečius pristatė publikai. Buvo pristatyti: St. Catharine ramovėnų atstovas, dviejų Vyties kryžių

kavalierius, kurėjas-savanoris A. Sukys su žmona, Toronto Kar. A. Juozapavičiaus kūrėjų-sav. sk. pirm. ir Vyties kryžiaus kavalierius Pociūnas, Baltic Veterans Corps pirm. latvis O Ferro ir kiti. Kai kurie iš pristatytųjų pasakė trumpus sveikinimo žodžius.

Svečius linksmino estų kapela, kurios muzika tarpais buvo paįvairinama L. Mačionienės dainomis. Veikė loterija, kurią pravedė š. V. Pečiulis. Aplamai, parengimas praėjo gerai. Kad jis toks buvo kuopos valdyba dėkinga visiems, kurie talkininkavo, o ypač šauliams ir šaulėms: J. ir M. Astrauskams, R. ir G. Daugėloms, P. ir Z. Jonikams, p. Benotienei, M. Jokūbaitienei, M. Petruliui ir p. Rovui.

~~~

Pūtviečiai stiprina Kanados Lietuvių Fondą, stodami į jį nariais. Pati kuopa jau yra fondo narė, o šiais metais vėl eilė šaulių įstojo nariais ar padidino savo įnašus. Šaulys J. Česėkas, pensininkas, įnešė 100 dol., š. P. Gulbinskas, Lietuvos kariuomenės atkūrimo minėjimo proga, įnešė antrą šimtinę. Iš seniau KLF nariais yra: kūrėjas-sav. š. V. Štreitas, š. J. Mockus ir š. M. Petrulis, kuris jau būdamas pensijoje, įrašė fondo nariais ir tris savo vaikaičius.

Be gerų žinių, turime ir liūdnesnių. Automobilio nelaimėje susižeidė š. J. Česėkas. Pabuvęs keletą dienų ligoninėje grįžo namo ir sveiksta.

Kuopos parengimų vadovas š. J. Astrauskas pergyveno operaciją. Dabar jau grįžęs namo sveiksta.

š. P. G.

LIETUVOS KARIUOMENĖS ATKŪRIMO MINĖJIMAS MONTREALYJE

įvyko lapkričio 27 d. Šį minėjimą, pagal senai įsigyvenusią tradiciją, rengia kiekvienais metais sudaromas specialus, tam tikslui, komitetas iš Montrealyje veikiančių LKK Savanorių sąjungos, LVS "Ramovės" sky-

---

Viršuje: LKK Savanorių s-gos Montrealio skyriaus ir naujoji LVS "Ramovė" Montrealio skyriaus vėliavos Aušros Vartų bažnyčioje, iškilmingų pamaldų metu.

Viduryje: Gen. M. Rėklaitis prisega apdovanotiems šauliams garbės ženklus. Iš k. į d. LK Mindaugo š. kuopos pirm. I. Petrauskas, K. Buzaitė, gen. M. Rėklaitis ir šauliai: S. Reutas, V. Sušinskas ir A. Mylė.

Apačioje: Pasirašo vėliavos šventinimo aktą: kun. L. Zaremba, V. Kačergius, S. Piečaitienė ir V. Keturakienė.
~~~

rių ir Montrealio šaulių kuopų atstovų. Malonu prisipažinti, kad Montrealio savanoriai, ramovėnai ir šauliai labai gražiai sugyvena ir bendradarbiauja, o kiekvienais metais, bendromis pastangomis, surengiamas kariuomenės atkūrimo minėjimas yra to gražaus sugyvenimo vaisius.

Šių metų minėjimas įvyko Aušros Vartų parapijos salėje. Jį atidarė LK Mindaugo šaulių kuopos pirm. I. Petrauskas. Invokaciją sukalbėjo A Vartų parapijos klebonas kun. L. Zaremba. Minėjimą, savo gražiu, iškelenčiu laisvės reikšmę, vertę ir kainą, žodžiu pasveikino Kanados Liet. Bendruomenės Montrealio Seimelio prezidiumo pirm. S. Piečaitienė. Po to, sekė turininga Lietuvos laisvės kovų dalyvio gen. M. Rėklaičio paskaita.

Už nuopelnus, Šaulių Žvaigždės ordinu, buvo apdovanotas šaulys S. Reutas; Š.Ž. medaliais — šauliai V. Sušinskas ir A. Mylė. Apdovanotiesiams garbės ženklus prisegė gen. M. Rėklaitis.

Meninę minėjimo dalį išpildė, šiame kontinente taip gražiai užsirekomendavęs, Montrealio jaunimo ansamblis "Gintaras", vadovaujamas Z. Lapino. Malonu pastebėti, kad šis mūsų lietuviškos kolonijos gintariukas, o gal būt net ir deimančiukas, montrealiečių yra labai šiltai priimamas už jo gražią dainą, muziką ir šokį, o ypatingai, už jo puikų lietuviško liaudies meno reprezentavimą, tiek lietuvių, tiek kitataučių akyse.

Po programos minėjimo dalyviai turėjo progos maloniai pasivaišinti ir gražiai praleisti likusį laiką.

Sekmadienį, lapkričio 28 d., Aušros Vartų bažnyčioje įvyko iškilmingos pamaldos už žuvusius už Lietuvos laisvę ir ta pačia proga naujosios LVS "Ramovė" Montrealio skyriaus vėliavos pašventinimas. Vėliava buvo įsigyta Montrealio ramovėnų ir jų rėmėjų sutelktinėmis lėšomis. Didžiausias aukotojas buvo p. Pranas Kumža, paskyres šiam gražiam tikslui 100 dol. auką. Visą vėliavos technikinį ir meninį darbą atliko Vanda Keturakienė ir Juozas Šaučiulis. Vėliavą pašventino kun. Leonas Zaremba S.J. Prie šventinimo kūmais buvo: Kanados L. Bendruomenės Montrealio Seimelio prezdiiumo pirm. S. Piečaitienė su gen. M. Rėklaičiu ir V. Keturakienė su ltn. V. Kačergium.

ĮAMŽINKIME DR. ŽEMGULĮ

1971m. sukako 41 metai kai šaulių sąjungai pasišventęs dr. Žemgulis suruošė Kaune Vlado Pūtvio būrio šauliams 3 mėnesių specialius sanitarų kursus. Jis žinojo, kad šaulių gretos sparčiai auga, šauliai labai gerai kariniai apmokyti, tačiau stokoja sanitarinio personalo. Jo suruoštieji kursai turėjo, bent dalinai, tą spragą užpildyti.

Kursai buvo teoretinės pamokos, kurias išklausę šauliai privalėjo atlikti praktiką Karo Ligoninės chirurgijos skyriuje. Tuo būdu buvo paruošti puikūs sanitarai, kurie karo lauke būtų buvę labai naudingi.

Tų kursų iniciatorius ir vadovas 1941 m., bolševikams bėgant iš Lietuvos, Panevėžio ligoninės rūsyje drauge su kitu gydytoju operavo sunkiai sužeistus lietuvius partizanus. Juos užklupo rusų kareiviai ir ten pat abu sušaudė.

Ar nebūtų prasminga, jei to kilnaus gydytojo ir šaulio vardas būtų įamžintas? Jis žuvo vykdydamas savo pareigas. Jei Amerikoj būtų įsteigtas dr. Žemgulio vardo šaulių sanitarų būrys — būtų įamžintas jo vardas ir tam būriui galėtų priklausyti visi tuos kursus baigusieji šaulės, šauliai. Esu baigęs tuos kursus, bet neprisimenu nei vieno brolio, nei sesės, kurie juos baigė. Prašyčiau atsiliepti visus baigusiuosius ir kurie gali parašyti savo atsiminimus, bei pareikšti nuomones mano iškeltu klausimu. Mano adresas: K. Klastauskas 390 So. 4 Street, Brooklyn, N.Y. 11211.

K. Klastauskas

ATSIŲSTA PAMINĖTI

K. Barėnas, **Dvidešimt viena Veronika**, apysakos, 458 psl.; Nidos knygų klubo leidinys Nr. 83. Kaina — $4.50.

P. Orintaitė, **Liepalotų medynuose** apybraižos, 216 psl.; Nidos knygų klubo leidinys Nr. 82. Kaina — $3.00

Šv. Kazimiero himnas Marijai, vertė A. Tyruolis. Tėvų Pranciškonų leidinys, 1971 m. Viršelis — V. Kašubienės. 32 psl., kaina — 1 dol.

A. Baronas, **Vėjas lekia lyguma**. Lietuvos Atgimimo sąjūdžio atžymėtas romanas. 178 psl., viršelis — K. Veselkos. Laisvosios Lietuvos knygų leidyklos leidinys Nr. 3. 1971 m. Kaina — $4.00.

B. Kemežaitė, **Sudiev! Aš išeinu...** Romanas, 296 psl. Viršelis — A. Rūkštelės. Laisvosios Lietuvos knygų leidyklos leidinys, 1971 m. Kaina — $4.50.

Tėv. Viktoras Gidžiūnas, O.F.M **Trečiasis šv. Pranciškaus ordinas**. 286 psl., iliustruota. Viršelį ir vinjetes piešė P. Jurkus. Išleido Trečiojo ordino šv. Kazimiero provincija, 1971 m.

A. Skirka, **Ilgiuosi tavęs**, apysakos, 178 psl., kieti viršeliai, kaina — $3.00. Išleido Žemaičių knygos mėgėjų ratelis Gintaras, Australijoje, 1971 m.

Flieno Sparnai, metraštis, Nr. 2-3, 1971 m. 152 psl., gausiai iliustruotas, gražiai išleistas, vertingos istorinės medžiagos apstus leidinys. Leidžia Amerikos lietuvių Aero klubo Čikagoje leidinys. Redaguoja V. Peseckas ir E. Jasiūnas.

A. Gustaitis, **200,000,000 and Lithuania**, 16 psl., K. Stropaus piešiniai. Išleido ALB Los Angeles sk. Jaunimo sekcija.

A†A

Inž. plk. ltn. ANTANUI NOVICKIUI mirus, jo žmoną, dukrą, sūnų ir artimuosius, liūdesio valandoje giliai užjaučia

KARIO štabas

A†A

GENOVAITEI REIVYDIENEI

mirus, jos vyrą Liudą Reivydą, šaulį-rėmėją, giliai užjaučiame ir drauge liūdime.

J. Daumanto šaulių kuopa

Redaguoja S. KAUNELIENĖ, 531 W. Grand Blvd., Detroit, Mich. 48216

Naujųjų Metų sulaukus

Kasmet atverčiame vis naują lapą—
Mūsų gyvenimo, troškimų ateities.
Jų nieks negali iš širdies išplėšti
Nei užslopinti švenčiausios mūs'
tautos vilties.

Ir gerai, kad esame troškimų, vilčių kupini, kad turime ko siekti. Per tai mūsų gyvenimas pilnesnis, turtingesnis. Te ir toliau mūsų visi darbai, darbeliai, visi siekiai, troškimai nukrypsta į vieną didžiulį šventą visos tautos troškimą, nenuilstamą ir ryžtingą siekį iškovoti savo tevynei laisvę.

Kiekviena sesė šaulė, brolis šaulys turi jausti šventą pareigą nepalaužiamoje kultūrinėje veikloje, aktyvioje kovoje laisvės siekime, sulig savo sugebėjimų ir pajėgumo.

Šauliai daug kur lietuviškam darbe pirmauja. Veik į kiekvieną šauliškę darbą yra įsijungusios ir sesės. Ranka rankon einam su broliais. Taip ir turi būti! Tačiau nereiškia, kad sesės negalėtų turėti savo iniciatyvos, kai kuriais darbais atskirai pasireikšdamos. Sekcijos visada sveikintinos, jei pajegia dar ir atskirai ką nuveikti. Tikiu, kad broliai sesių darbams, kaip ir mes jiems ne tik pritars, bet dar ir patalkininkaus.

Sesės jautresnės šalpai, ir jau keletoje vietovių, eilę metų siunčia siuntinius Suvalkų Trikampin. Sesėms artimesni ir šeimos reikalai ir jos gali būti naudingos pagalbos reikalingiems, ypač jaunoms šeimoms, o taip pat silpnesniems ir ligoniams. Geri darbai mus tik taurina. Šaulių, karių kapų sutvarkymas, šauliškos spaudos platinimas irgi mūsų pareiga, ypač *Kario*, kur *Tremties Trimitas* ir *Šaulė Tremtyje* turi gražų prieglobstį. Savo patyrimu, žiniomis daug kur galime būti naudingomis.

Visų darbų neišvardinsi, jų atsiras begalės, jei tik turėsime noro ir tikro šauliško entuziazmo nuoširdžiai dirbti.

Tebūna šie Naujieji Metai našūs šauliškame darbe ir teatneša skaidrių spindulių kiekvienos sesės, brolio širdin.

Jūsų

K. Kodatienė

SVEČIUOSE PAS HAMILTONO ŠAULIUS

Lapkričio 28 d. Hamiltono DLK Algirdo kuopos šauliai, vadovaujami Povilo Kanopos, drauge su ramovėnais suruošė įspūdingą Kariuomenės atkūrimo ir Simo Kudirkos minėjimą Aušros Vartų parapijos didelėje ir gražioje salėje. Į minėjimą atvažiavo svečių iš Toronto, St. Catharines ir net iš JAV: plk. K. Dabulevičius, LKVS vicepirm. iš Čikagos, LŠST pirm. Vincas Tamošiūnas ir šio skyrelio redaktorė — iš Detroito.

Minėjimą pradėjo ir pagrindinę kalbą pasakė, bei svečius pristatė Ramovės Hamiltono skyriaus pirm. Ruzgys. Toliau vadovavimą perėmė Algirdo kp. pirm. brolis P. Kanopa. Kalbėjo dar parapijos klebonas, prel. šaulys J. Tadarauskas, LB Hamiltono apylinkės pirmininkas ir svečiai iš JAV. Visos kalbos buvo trumpos. LŠ ST pirmininkas savo žodį paįvairino keliais posmais iš Laisvės kovų dainų.

Meninę dalį atliko Toronto Prisikėlimo parapijos choras, vadovaujamas kun. Jurkšo. Nors trūko dalies choristų, tačiau, choras dainas išpildė labai gražiai ir susilaukė šilto klausytojų įvertinimo. Jautėsi gabaus vadovo sugebėjimas iš choristų išgauti visa kas įmanoma. Pianu dainas palydėjo jaunas lietuvis studentas, buvęs kun. Jurkšo mokinys. Sesės choristus ir svečius apdovanojo gėlėmis.

Sekė vaišės ir šokiai. Grojo puikus lietuvių orkestras. Vaišes paruošė ir stalus labai gražiai papuošė sesės šaulės. Jos globojo ir vaišino visus svečius. Nors svečių buvo daug, o Algirdo kuopos Moterų sekcija dar nėra gausi sesėmis, bet jų pasigėrėtinas susiklausymas ir darbštumasr sudarė įspūdį lyg jų būtų didžiausias būrys. Jos nuolat, tai viena tai kita stengėsi užimti ir pasidalinti mintimis su svečiais. Amerikonai stebėjomės kanadiečių energija — visą laiką salėje sukosi šokančiųjų poros, jaunuoliai ir vyresnieji.

Sekančią dieną, parapijos bažnyčioje, prelatas J. Tadarauskas atnašavo šv. Mišais už žuvusius savanorius, karius, šaulius ir partizanus. Mišių metu gražiai giedojo parapijos choras. Bažnyčios prieky buvo išsirikiavusios vėliavos. Savo jautriame pamoksle prelatas prisiminė tas aukas, kurias kariai, šauliai ir partizanai sudėjo ant Tėvynės aukuro. Sesė ir brolis šauliai padėjo už žuvusius vainiką. Iškilmingosios mišios buvo baigtos tautos himnu. Apleidžiant bažnyčią grožėjomės bažnyčios vidų puošiančiais lietuviškais ornamentais, krikštykla ir bendru bažnyčios vaizdu. Ji tokia lietuviška, kaip ir jos klebonas, gerbiamas prelatas.

Po pamaldų, pirm. Kanopos bute susirinko kuopos valdyba, prelatas, vikaras ir sesės pasitarimui ir toles-

nės veiklos ganių nustatymui. Jaukioje nuotaikoje greit prabėgo keletas valandų. Tuo laiku vaišingoji šeimininkė, talkinama sesių, paruošė stalą. Pasivaišinę, pasidžiaugę šeimininkių nuoširdumu, atsisveikinom ir išvykom.

Važiuodami džiaugėmės, kad aplankėm, susipažinom ir susigyvenom, juk ir esam visi sesės ir broliai.

Stasio Butkaus kuopos Kultūros sekcija, vadovaujama istoriko brolio Jono Švobos, sausio 9 d. ruošia Kultūrinę popietę — dviejų šaulių naujų knygų pristatymą. Tai detroitietės poetės sesės Marijos Sims, tik iš spaudos išėjusio, poezijos rinkinio "Ant kryžkelių senų" ir čikagiečio rašytojo, dramaturgo Anatolijaus Kairio premijuotos apysakos "Ištikimoji žolė". Poezijos rinkinį ir poetę pristatys rašytojas, žurnalistas Vytautas Alantas, o apysaką — literatė Lilė Gražulienė. Ištraukas skaitys š. Vytautas Ogilvis, deklamuos Giedrė Sirutytė ir aktorė Irena Laurinavičienė, o šaulė, solistė Danutė Petronienė padainuos keletą dainelių, kurių žodžiai Marijos Sims, muzika — Budriūno ir Sližio. Popietė bus įvairi, įdomi ir šventiška, nes sesė Marija ir brolis Anatolijus yra Stasio Butkaus kuopos šauliai. Stasio Butkaus kuopos Kultūrinės popietės yra pavyzdys, kuriuo galėtų pasekti kitos kuopos.

Be anksčiau minėtų naujų knygų, jau gauta sesės Janinos Narūnės nauja kalėdinė pasaka mažiesiems — "Miško Viešnia". Pirmoji siunta jau išparduota. Sesė Janina yra reto darbštumo, gabumų ir energijos asmenybė.

GERA DUONUTĖ, SKANI DUONUTĖ

Atvažiavau į Ameriką 1928 m. vasarą. Pradžioje atrodė čia viskas gera ir gražu, nors ir liūdna, nes atvykau iš mokyklos suolo pas senesnės kartos lietuvius, kurie šį kraštą pasiekė dar prieš I Pas. karą.

Pirmuosius mėnesius teko praleisti pas tokius lietuvius, kurie nors buvo man geri, bet visą laiką peikė Lietuvą ir jos valdžią. Tas mane labai įskaudino. Dažnai, pasislėpusi nuo jų, verkdavau. Vėliau iš ten išsikėlėm. Pamačiusi, kad be anglų kalbos bus sunku gyventi, bėgau į vakarinius kursus. Be to, ieškojau darbo. Darbą gavau tik sekančių metų vasario pradžioje. Darbas buvo labai sunkus ir vos tik prie jo pripratau, kai ir vėl jo nustojau.

Prasidėjo didžioji Amerikos depresija. Šimtai tūkstančių žmonių buvo paleisti iš darbų. Prie dirbtuvių vartų stovėdavo ilgiausios eilės žmonių — bedarbių. Jųjų tarpe ir aš. Stovėdavome eilėse kasdien ištisus mėnesius. Kiti atsinešdavo užkandžių ir stovėdavo per naktį, kad kitą rytą būtų pirmutiniai. Stovėdavom ir vildavomės, kad gal nusišypsos laimė. Kartais keletą priimdavo, tačiau kiek padirbėjus vėl atleisdavo.

Miesto savivaldybės pašalpą gauti būdavo sunku, nes jos prašančių buvo labai daug. Viengungiai ir žmonės, be mažų vaikučių, jos negalėjo gauti. Visai badaujantiems buvo valdžios ir privačių labdaros draugijų įsteigtos valgyklos, kur gaudavo duonos gabalėlį ir sriubos bliūdelį. Ir prie tų valgyklų stovėdavo ilgiausios eilės išalkusių žmonių.

Didžiuma bankų užsidarė ir žmonių santaupos dingo. Bankrotas neturtėliams, bankrotas ir turtingiesiems. Buvo net tokių, kurie nusižudė. Daugelis nustojo namų, nes negalėjo mokėti mėnesinių ratų. Finansų kompanijos, ar dar veikiantieji bankai, palaukdavo kelis mėnesius, o po to iš-

Lietuvių skyrius Tarptautinėje mugėje Detroite. Budi šauliai Jurgis Baublys ir Marija Sims.
Nuotrauka Kazimiero Sragausko

Gabrielė Petkevičaitė-Bitė

JANINA NARŪNĖ

(Ištrauka iš spaudai paruoštos knygos apie keturis rašytojus)

Sebentiškių dvaro savininkas, Lietuvos senųjų laikų tituluotas bajoras Antanas Chadakauskas buvo tėvas buvusios prezidento žmonos Sofijos Smetonienės ir Lietuvos ministerio pirmininko našlės Jadvygos Tubelienės. Antanas Chadakauskas turėjo tris brolius ir vieną seserį: Steponą, Zbignievą, Aleksandrą ir Malviną. Malvina Chadakauskaitė ištekėjo už medicinos daktaro Leono Petkevičiaus. Tuo būdu Gabrielė Petkevičaitė pagal motiną yra tikra pusseserė Jadvygos Tubelienės, Sofijos Smetonienės ir visų kitų Antano Chadakausko vaikų. Tarp kitko, Gabrielė Petkevičaitė buvo Sofijos Smetonienės krikšto motina.

Daktaro Leono Petkevičiaus tėvas, Gabrielės senelis, Fabijonas Petkevičius buvo Belozoro dvarų vyriausias prievaizdas ir 1835 metais iš Belozoro nusipirko Puziniškio dvarelį (102 ha), kuriame gimė ,augo ir vėliau gyveno bei rašė Gabrielė Petkevičaitė-Bite.

Jos tėvas daktaras Leonas Petkevičius Puziniškio dvare praleido visą savo jaunystę. Jis mokėsi Panevėžio aps. pradinėje mokykloje, o gimnaziją baigė Vilniuje. Vėliau Leonas dirbo savo tėvo ūkyje (Puziniškio dvare) drauge su darbininkais. Penkerius metus šitaip vargęs, pabėgo į Rusiją. Kijeve įstojo į universiteto medicinos fakultetą. Baigęs grįžo į Puziniškį ir ėmė verstis gydytojo praktika. Vedė Malviną Chadakauskaitę.

Malvina buvo baigusi gimnaziją Vilniuje. Ji daug padėjo vyrui prie ligonių. Kaip ir visi to meto inteligentai, namuose jie kalbėjo lenkiškai. Tačiau visi namiškiai mokėjo lietuviškai, tad Gabrielė ir kiti vaikai iš pat mažens pažino savo krašto kalbą.

Dr. L. Petkevičius buvo didelis demokratas. Savo tarnus gerbė, mylėjo. To paties griežtai reikalaudavo ir iš savo vaikų, kartais net perdėdamas — versdamas vaiką pabučiuoti užgauto tarno koją . . . "Tas ne inteligentas, kuris netarnauja savo liaudžiai," — sakydavo gydytojas.

Vėliau, dr. Petkevičius su žmona ir mažais vaikais persikėlė į Joniškėlį, kur buvo pakviestas gydytojo pareigoms. Jis taip pat buvo Joniškėlio dvaro savininko Benedikto Karpio ir jo šeimos gydytojas. Humaniškasis Karpis savo dvare įsteigė ligoninę, kuri teikė dvaro darbininkams ir visiems parapijos kaimiečiams nemokamą gydymą. Tos ligoninės vedėju buvo dr. L. Petkevičius. Jis dirbo už menką atlyginmą, tik todėl, kad norėjo tarnauti savo krašto žmonėms. Jis buvo gerai žinomas plačioje apylinkėje kaip geras ir sąžiningas gydytojas ir ypač gabus chirurgas. Dr. Petkevičius draugavo su gydytoju S. Meru, kuris gyveno ir praktikavo Panevėžyje. Jis taip pat buvo geras vidaus ligų specialistas. Abu kolegas jungė ne tik bendra profesija, be tir abiejų idealizmas, demokratinėmis idejomis paremtas. Būdamas ryškus demokratas, dr. Leonas Petkevičius tas pačias pažiūras skiepijo savo vaikams, kurių turėjo šešetą. Tačiau augo tik penki, keturi sūnūs ir viena dukra Gabrielė. Vyriausias sūnus Jonas buvo ūkininkas.. Kitas buvo gabus inžinierius, baigęs mokslus Petrapilyje. Tai buvo šviesi asmenybė, kilnių idejų žmogus, humaniškas kaip ir jo tėvas. Tačiau jis jaunas mirė. Trečiasis buvo ekonomistas. Dirbo rusų valstybiniame banke Petrapilyje. Buvo vedęs, bet vaikų neturėjo. Leonas, kaip ir tėvas, buvo medicinos daktaras. Buvo žinomas, geras ir sąžiningas gydytojas. Jis vedė savo giminaitę Viktoriją Chadakauskaitę. Gyveno ir

---

mesdavo į gatvę. Neretai, einant gatve, tekdavo matyti ant šaligatvio sukrautus baldus, o ant jų sėdinėjančius šeimų narius. Taip pat vargo ir lietuviai. Daugelis prarado namus, daugelis net norą gyventi.

Žmonės pradėjo girtuokliauti ir iš nuobodumo kortuoti. Tais laikais degtinė buvo uždrausta, tad gėrė naminę. Specialistai gamindavo ją labai pigiai iš visokių atmatų ir muilui gaminti akmenėlio. Daugelis užsinuodijo. Keletas lietuvių nuo tokios degtinės mirė. Ėjo kalbos apie vieną žydelį, kuris tokią degtinę gamindavęs. Kada lietuviai nueidavę pirkti, jis jų klausdavęs, ar jie nori tokios, kad greit uždegtų, ar ne . . . Ši degtinė buvo draudžiama ir gaminti ir parduoti, bet kas paisė anais laikais.

Šalia mūsų namo, kuriame buvome išsinuomavę vieną kambariuką, gyveno kelios lietuvių šeimos dviejų augštų name. Viršutiniame augšte gyveno Tamelių šeima su keturiais vaikučiais ir keliais nuomininkais. Gyveno kaip tos silkės bačkoj. Ponia Tamelienė, matydama mano ilgesį, dažnai mane pasikviesdavo pas save, ypač kai turėdavo svečių. Pats Tamelis dirbo Fordo fabrike, tad tos depresijos lyg ir nejautė. Jie svečių dažnai pasikviesdavo, juos skaniai pavaišindavo ir stikliuko nepagailėdavo. Vieną kartą, tokio pobūvėlio metu svečiai ėmė kalbėti apie Amerikos duoną, kad ji neskani, nemaistinga ir t.t. Staiga, į mūsų kalbą įsiterpė, kaž kur kamputy sėdėjusi, senyva moterėlė: "Gera duonutė, skani duonutė, kad tik mes jos savo amželyje turėtumė." Tai buvo Tamelių vieno kambarėlio nuomininkė. Ji kambarėlyje gyveno su savo vyru. Visi mintyse jieškojome žodžių, kuriais galėtume pradėti naują kalbą. Visi pažinojom Ūsus. Anksčiau jie turėjo nuosavą namelį. Užauginę vieną dukrą, ją išleido už vyro svetimtaučio ir nelabai gero, todėl nesitikėjo prie dukros senatvėje prisiglausti. Jie labai pigiai pardavė savo namelį ir iš tų pinigėlių tikėjosi pragyventi likusį savo amželį. Deja, depresija viską sumaišė.

Depresija praėjo. Mes jaunesnieji iškopėme į gyvenimą. Bet tokie seneliai kaip Ūsai vargiai ar matė šviesesnę dienelę.

Marija Čarneckytė Sims

634-8789 / 1905 N. W 23 F
papas 19 ant

praktikavo Lietuvoje. Tačiau laimingas šeimyninis gyvenimas buvo trumpas, nes mirė jauna žmona. Greitai nuo širdies smūgio mirė ir jis pats.

Gabrielė gimė 1861 m. kovo 18 d. savo tėvų dvare Puziniškyje. Vaikai augo rūpestingos ir jautrios motinos globojami. Gabrielei baigiant šeštus metus, šeima persikėlė gyventi į Joniškėlį. Čionai dvejus metus Gabrielę mokė to meto žymus visuomenininkas, kalbininkas ir žurnalistas Laurynas Ivinskis. Iš jo Gabrielė gavo lietuvių rašytinės kalbos pagrindus. Vėliau ji mokėsi pas savo gimines dvarininkus ir namie privačiai, nes tėvas samdė visiems vaikams mokytoją. Devynerių metų Gabrielę ištiko didelė nelaimė. Jos mylima motinėlė, beslaugydama dvaro ligoninėje ligonius, apsikrėtė demėtąja šiltine ir mirė. Jauna našlaitėlė gavo motinos palaiminimo ženklą — žiedą su Marijos paveikslu ir kartu naujas pareigas — būti motina keturiems broliams.

Kai Gabrielė buvo paruošta į gimnaziją, tėvas nuvežė ją į Mintaujos privačią, vietinių baronų dukterų, mokyklą. Mokykloje gerai išmoko vokiečių kalbą, pažino vokiečių literatūrą. Per trejus metus ji baigė mokyklą ir gavo liaudies mokytojos pažymėjimą. Tačiau bendrabučio perdaug kietos ir griežtos sąlygos pakenkė trapiai jaunutės Gabrielės sveikatai. Ji pajuto strėnų skausmus, dar niekieno nepastebėtą kaulų tuberkuliozės pradžią . . . Dar dvejus metus Gabrielė studijavo aukštesnėje Mintaujos mokykloje (gimnazijoje), ir gavusi brandos atestatą, grįžo į Joniškėlį pas tėvą.

Likęs našlys su pulku vaikų, dr. L. Petkevičius norėjo, kad Gabrielė pasiliktų namie. Kad ir labai norėjo gabi ir mylima dukrelė siekti aukštojo mokslo, tačiau kietas tėvo sprendimas nepasikeitė. Gabrielė liko namuose šeimininkauti, auginti ir auklėti brolius. Be to, tėvo vedamoje ligoninėje ji buvo slaugė ir vaistinės vedėja. Visą ambulatorijos darbą tėvas taip pat pavedė jai tvarkyti. Jis turėjo neabejotinos įtakos jaunajai dukrelei, ypač dėl to, kad jis buvo ir geras pedagogas. Gabrielei imponuodavo tėvo ramūs įtikinimai. Jis vispusiškai nušviesdavo, nuodugniai išgvildendavo, kad ji pati galėtų suprasti ir pajusti savo klaidą. Ji su didele pagarba atsiliepdavo apie savo tėvą.

Persiėmusią tėvo pedagoginiu taktu, naują mamaitę vaikai gerbdavo ir jos klausydavo. Ir nuostabu: sunkios pareigos, uždėtos ant jaunos mergaitės pečių ne tik neatgrasė jos nuo jaunimo auklėjimo darbo, bet dar paskatino. Ji motiniška meile spindinti, vėliau visuomet turėjo savo globoje svetimų vaikų, kuriems atiduodavo savo širdį ir labai kuklius Puziniškio dvaro išteklius.

(Bus daugiau)

Finansų ministerijos Moterų šaulių būrys Kaune, 1939 m. Priekyje sėdi būrio sekretorė Jadvyga Gulbinienė.

— Ats. plk. **Vladas Sidoravičius**, buvęs Kauno apskrities viršininkas ir pionierių bataliono vadas, pernai, spalio 8 d. mirė Venecueloje.

— Kpt. **Algimantas Šetikas**, iš Oldseybrook, Conn., nesenai baigęs aukštesnę karininkų mokyklą Georgia valst., dabar tarnauja Vietname. Jis yra baigęs ir parašiutininkų kursus, buvęs V. Vokietijoje ir Prancūzijoje.

— **James Janulis**, karo aviacijos akademijoje pakeltas į leitenanto laipsnį. Baigęs civilinės aviacijos kursą, įstojo į pilotų lavinimo grupę, kurią baigs ateinančiais metais. Jo tėvai gyvena Čikagoje.

— **Edmundas Jasiūnas**, lietuvių Aviacijos klubo veikėjas, spaudos bendradarbis ir studijos apie aviaciją autorius, renka medžiagą apie Lietuvos aviaciją, dokumentus ir filmų ištraukas.

— **Jonas Zdanavičius**, Anglijoje baigęs Karo Inžinerijos mokyklą, tarnauja Anglijos kariuomenėje. Jo tėvai gyvena Londone.

— **Pr. Šukevičius**, tarnavęs Lietuvos aviacijoje, jau 14 metų dirba "Air Terminal Transport Ltd." Kanadoje. Už gerą darbą jis gavo atžymėjimą ir padėkos laišką su 50 dol. čekiu.

— **Ginas Alantas**, atliekąs karinę prievolę Vak. Vokietijoje, parvyko 4 savaitėm atostogų, svečiuosis pas tėvelius Ireną ir Vyt. Alantus, Detroite iki Naujųjų Metų, o po jų — vėl grįžta į savo paskyrimo vietą.

— Aviacijos kpt. **Romas Kilikauskas**, atitarnavęs karinę prievolę Pietų Vietname, grįžo į namus, pas tėvus, Los Angeles, Cal.

— JAV karo mokyklos instruktorius **Jonas Puodžiūnas-Pedjoe**, pakeltas į pulkininko leitenanto laipsnį. Jo tėvai gyvena Worcesteryje, Conn.

— Pfc **J. Terpinas** iš Čikagos, baigė 8 savaičių mechanikos kursus armijos apmokymo centre, Fort Ord, Calif.; pfc **J. Pocius** paskirtas į 101 parašiutininkų diviziją P. Vietname.

— Kapelionas **Pr. Jaškas** (kilęs iš Pa.) buvo pakeltas į prelatus, o dabar jau ir į oro laivyno pulkininkus. Jis yra šiuo metu Japonijoj.

— **J. E. Baltikauskas**, iš Čikagos, baigė karinę tarnybą. Daugiausia laiko praleido V. Vokietijoje. Sugrįžęs tęs mokslą Judson kolegijoje, Elgin, Ill. Jis tarnavo armijos dalinyje Sp 4 laipsniu.

— **Martynas Karaliūnas**, I Pas. karo veteranas, mirė Wilkes Barre.

— **S. Viskantas**, grįžęs iš kariuomenės kapitono laipsniu įsikūrė naujuose namuose.

— **Benediktas Leksna**, gyv. Kokomo, Indianoje, mirė spalio 30 d., sulaukęs 60 m. amžiaus. Buvo II Pas. karo veteranas ir ilgus metus gyvenęs Lietuvoje Azitėnų km., Kėdainių apskr., gimęs Čikagoje.

— Pvt. **J. R. Gabrys**, iš Čikagos, baigė jauno kareivio apmokymą ir tęsia tarnybą Fort Polk armijos bazėje, Louzianos valstybėje.

— **Kęstutis Zigaitis** Čikagoje įsigijo piloto laipsnį ir savo lėktuvą. Už gerą skraidymą buvo apdovanotas.

— Lakūnas **Orlando Galatiltis** žuvo Argentinoje, ties Segba, nukritus lėktuvui į La Platos upę. Tas įvyko spalio 30 d. pakilus lėktuvui su 9 artistais iš Buenos Aires pakeliui į Trelewo miestą. Jis buvo pasižymėjęs aviacijoj ir žuvo tesulaukęs vos 38 metų. Gimęs Villa Lugane mieste, kur jo tėvas tebegyvena.

Romas Urbonas, gyv. Santa Monica, Cal. turi savo lėktuvą paženklintą Vyties kryžiumi. Jis juo buvo atvykęs į Čikagos Dainų šventę.

— Ltn. **Vaidotas Galiūnas** iš Los Angeles, Cal. tarnauja JAV aviacijoj. Savo šalme turi lietuvišką Vytį. Jis mokosi skraidyti pačiais naujausiais ir moderniausiais lėktuvais ir nori būti astronautu. Yra vilčių jam juo pasidaryti.

Lietuvos Kariuomenės Kūrėjų-Savanorių S-gos Centro Valdybos
ŠVENČIŲ PASVEIKINIMAS

Mieli, Laisvės Kovų Broliai,

Kalėdų švenčių ir Naujųjų 1972 metų proga Centro Valdyba siunčia visiems sąjungos nariams ir šeimoms nuoširdų pasveikinimą ir geriausius linkėjimus stiprios sveikatos, ilgo amžiaus ir visokeriopos asmeninės laimės, o mūsų pavergtiems broliams ir sesėms Tėvynėje Lietuvoje greitą išsivadavimą iš rusų bolševikų žiaurios vergijos.

Su širdgėla prisieina konstatuoti, kad nemažas skaičius mūsų brolių, kūrėjų-savanorių, šių švenčių nesulaukė ir mūsų retos gretos tapo dar labiau praretintos. Šiais metais mus apleido: Vaclovas Ambraška, Jonas Čiegis, Jonas Jonikas, Justinas Kuncaitis, Viktoras Krisčiunevičius, Mykolas Liuberskis, Vytautas Moras, Jurgis Miliauskis, Antanas Stauskas ir Kazys Zdanavičius, kurių žemiškieji palaikai ilsisi įvairių kontinentų kapinėse. Šių švenčių proga jų šeimų nariams ir artimiesiems Centro Valdyba reiškia nuoširdžią užuojautą.

Ką lems ateinantieji 1972-ji metai ir kurį ir kada pakvies savo gretas apleisti, nė vienas nežinome, bet kol esame gyvi, nors ir metų naštos apsunkinti, būkime vieningi ir nepalūžkime ryžtingai kovoti iki pergalės už pavergtos Tėvynės laisvę ir nepriklausomybę.

Centro Valdyba

pirm. Jonas Švedas
vicepirm. Leonas Balzaras
sekr. Matas Klikna
kasin. Juozas Vilutis
v-bos narys Kostas Karoblis

Čikaga, 1971 m., gruodžio mėn. 16 diena.

— Amerikiečiai organizuoja **naujo tipo kautynių diviziją**, kuri šiuo metu bandoma Fort Hood Texase. Naujos divizijos sudėtyje bus šarvuota brigada, motorizuota pėstininkų brigada ir oro kautynių brigada. Brigadą sudarys motorizuotų pėstininkų batalionas, orinio puolimo batalionas, lengvų šarvuočių batalionas, aviacijos batalionas, technikos dalys, artilerijos motorizuota grupė ir vadovavimo grupė su štabu.

Orinio puolimo batalioną sudarys AH-56A Cheyenne kautynių helikopteriai kovai prieš prasiveržusius priešo tankų kylius. AH-56A yra ginkluoti TOW prieštankinėm raketom, 30 mm patrankėlėm 3 km tikrosios ugnies. TOW raketos gali sunaikinti bet kokio dydžio tankus.

— Po 1969 m. kovo mėn. rusų-kiniečių susidūrimo, Usuri upės Damansky saloje, kiniečiai pradėjo telkti rusų pasienyje stambias ginkluotas jėgas. Kiniečių pasienyje rusai laiko parengtyje daugiau kaip 45 divizijas su pagelbinėmis priemonėmis — viso apie vieną milijoną vyrų. Rusų opiausios vietos Kinijos pasienyje yra į šiaurę nuo Sinkiango ir Usuri upės srityje, netoli nuo strateginio punkto, Chabravsko miesto, kuris yra prie trans-Sibirinio geležinkelio.

Kiniečių 10 armijų, po 50,000 vyrų kiekviena, išdėstytos trijose srityse: tarp Mongolijos ir Pekingo, tarp Harbino ir kiniečių Mandžūrijos ir Sinkiango provincijoje. Pagalbiniai daliniai sudaro apie pusę miliono vyrų.

Bendroje sumoje, šiuo metu, kiniečių-rusų pasienyje yra sutelkta apie du milionai kariuomenės.

Tenka pastebėti, kad kiniečiai turi pasigaminę 5,000 mylių tolinašos branduolinių užtaisų raketų, kurios yra išdėstytos pozicijose ir gali lengvai pasiekti Maskvą. Nenesai jie išbandė savos gamybos, atomine energija varomą povandeninį laivą su Polaris tipo raketų ginklavimu. Šiuo metu baigiamas statyti antras, to paties tipo laivas. Iki šiol, kas metai, jie pasigamindavo po 300 Mig tipo naikintuvų.

Šalia ginkluotos įtampos, paminėtina ir ideologinis aspektas, kuris yra ir mums įdomus. Chou-En-Lai, dėl rusų-kiniečių pasienio įtampos, yra pasakęs: "Socialistiniai kraštai privalo atmesti bet kokį bandymą kontroliuoti kitus kraštus, nežiūrint kokie jie būtų — imperialistiniai ar social-imperialistiniai. Sovietai siekia kitų kontrolės per sovietų imperialistinę ekspansiją." (L. Sheafer, "Star Ledger" 9.19.71)

(Panašūs siekiai ir raud. Kinijos: Tibetas, Vietnamas, Indija ir t.t. — Red.)

— Italai patobulino naikintoją **G-91-YS**, pritaikydami po sparnais "Sidewinder" raketas ir sumodernintus elektroninius vidaus įrengimus.

— Britai perka iš prancūzų už 120 milionų dol. **"Exocet"** raketų, kurios pritaikytos šaudymui iš laivų; pirminis taikinys — priešo laivai. "Exocet" raketos yra 20 kartų greitesnės už povandenines torpedas ir 10 kartų didesnės tolinašos. Turi automatinį valdymo įtaisą, kuris palaiko raketą taikinio kryptyje.

— Pirmą **atominę bombą** kiniečiai susprogdino žemėje 1964 m. spalio mėn. 16 d., 20 kilotonų galingumo. Didžiausio galingumo užtaisu (3 megatonų), buvo susprogdintos 1969 m. rugsėjo mėn. 29 d. ir 1970 m. spalio mėn. 14 d., numetant iš lėktuvų. Šiuo metu kiniečiai pozicijose turi apie 120 raketų, 20 kilotonų užtaisu kiekvienoje.

Atominių užtaisų bandymai vykdomi Sikiang provincijoje prie Lop Nor; raketų gamybos centras Vidurinėje Mongolijoje — Shuangcheng; išradimų centrai Chungking pietuose ir Peking, Tentsin, Shanghai — rytuose. Uranijaus kasyklos ir rūdos perdirbimo įmonės Altajaus srityje prie Urumchi, netoli Mongolijos sienos.

— Belgai pagamino **5,56 mm lengvą kulkosvaidį**, kurį numato įvesti ginklaviman, vietoje iki šiol vartoto 7,65 mm. Naujas modelis yra geresnis konstruktyviai, nesudėtingos dalys, lengvai narstomas, mažesnis svoris, kompaktiškas, pusiau sulenkiamas. Šaudmenys užima mažiau vietos ir lengvesni. Dujų cilindras — grąžinimui judomų dalių atgal, yra virš vamzdžio ir turi įrengimą kuriuo galima reguliuoti greitošaudą. Pritaikytas laidyti 40 mm granatas ir turi durtuvo laikiklį virš vamzdžio priekinio galo. Ypatingai tinkamas partizaniniams veiksmams, tankų tarnybai ir parašiutininkams.

— Europa ginkluojasi amerikiečių gamybos naikintuvais. 1970 m. Vak. Vokietija nusipirko 88 **F-4 naikintuvus**, kurie buvo skirti žvalgybos apmokymui. 1972 metams vokiečiai užsakė dar 175 Phantom naikintuvus, kurie turės naujus patobulinimus ir galingesnę ugnį. Žydai, iki šiol pirkę iš amerikiečių "Skyhawks" ir senesnio tipo F-4, veda derybas didesnio kiekio sumodernintų Phantom naikintuvų užsakymui, nes Viduržemio jūros srityje vis dažniau pasirodo rusų gamybos Suchoi-7 lengvi bombonešiai, kurie yra greitesni už iki šiol turėtus lėktuvus.

— Amerikiečiai pagamino 5x6 pėdų dydžio **dakronines paklodes**, kurios bus naudojamos atvirų apkasų maskavimui. Keturkampės paklodės kampuose padarytos kišenės, į kurias pripilama žemių, kad laikytų uždangalą ištemptą. Esant siauresniam apkasui, šonus užpylus storesniu sluogsniu žemės, ant viršaus angos galima užpilti keletą colių žemės ir uždėti velėną. Tokia paklodė gali būti naudojama ir kaip palapinė. Sveria apie 1.5 svaro.

— 155 mm lengvą gaubicą **XM 198** amerikiečiai pritaikė priekinių kautynių dalinių tiesioginei paramai. Pabūklas turi lengvą važiuoklę ir gali būti velkamas lauko auto mašinomis, arba pernešamas helikopteriais ir lėktuvais. Šis pabūklas pakeis iki šiol turėtą II Pas. karo gaubicą M-114, svėrusią 6 tonas.

— Amerikiečiai mažina daržovinio maisto pakavimo tūrį. Daržovės, arba vaisiai pradžioje išverdami, garinant vandenį išdžiovinami, arba presais spaudžiant nusausinami, tuo būdu sumažinamas tūris 15 kartų. Jei turės teigiamas praktiškas savybes kaip maistas, bus sutaupyta daug transporto ir vietos.

— Prancūzų vyr. kar. štabo viršininkas Michel Fourquet, nesenai pareiškė, kad visi strateginiai ginklai yra **nukreipti Rytuosna**, iš kur laukiamas priešas. Paskutiniais metais prancūzai, neskelbdami, sparčiai ruošė šį planą. Š.m., rugsėjo mėn., Alpių kalnų papėdėje, baigė įrengti požeminiuose šuliniuose devynias vidutinio atstumo, branduolinių užtaisų ra-

ketas, iš viso 150 kilotonų užtaisų, 3,000 km tolinašos. Priedinės, 18 raketų, numatoma baigti įrengti 1973 m. Vienas, iš penkių Polaris tipo povandeninių laivų, su 450 kilotonų užtaisų raketose, 2,500 km tolinašos, jau plaukioja vandenynuose. Iš planuotų 60 supersoninių IV-A Mirage bombonešių, 36 yra pilnoje parengtyje prancūzų aerodromuose, su 60 kilotonų branduolinės energijos užtaisų (tolimesniam skridimui turi 9 senus amerikiečių KC-135 tankerius, kurie pakeliui papildytų Mirage IV-A kurą, kad galėtų pasiekti rytinius taikinius ir "... su Dievo pagelba — kaip nors grįžti namo." (Plk. R. D. Heinl — France is abandoning "All or nothing" strategy.)

Prancūzai taktinių branduolinės energijos ginklų nepajėgė išvystyti. Turėjo penkis batalionus amerikiečių "Honest John" raketų, iki De Gaulle nusprendė išstoti iš NATO. Prancūzams iššygiavus, amerikiečiai parsigabeno "Honest John" raketas namo. Tada prancūzai bandė jas pakeisti namų gamybos "Pluton", kurios turėjo būti mažo galingumo ir 120 km tolinašos, tačiau šios raketos pasirodys tik 1973 m. Taip pat 1973 m. numatoma apginkluoti naikintuvus priešlėktuvinėm raketom Hagic, kurios, manoma, bus geresnės už amerikiečių Agile raketą, kuri šiuo metu yra pritaikinta naikintuvams, specialiai oro kautynėms.

PARENGTIS

... Mr. Andrew Tarrance, iš profesijos korespondentas, trumpai permetęs, tolimu žvilgsniu, besileidžiančios saulės raudonai nudažytą horizontą, pakeitė temą.

— Taip gražūs tolimi horizontai, neįtikėtinai dengia savyje tiek sunkiai įsivaizduojamo siaubo. Tik pagalvok, misteri B., spiečiai raketų, su mirtį ir sunaikinimą nešančiais užtaisais, pakyla anapus žemės rutulio ir 15-20 minučių laikotarpyje, mūsų kraštą paverčia pragaro dugnu.

— Bet, Mr. Andrew, — nutraukiu, — tai būtų savižudystė tam, kuris tokią klaidą padarytų.

— Savižudystė? — dėptelėjo Mr. Andrew į mane žalsvomis akimis ir veik pasipiktinęs užklausė: — Negi neskaitai spaudos ir nežinai, kad rusai tarpžemyninėmis raketomis viršija mūsiškes. Tikėk man, jei ne SAC mes jau senokai būtume rusų kišenėje. Aš dar tomis skraidančiomis tvirtovėmis pasitikiu, nes jokia priešo jėga jų negalėtų sunaikinti. Jų tam tikras skaičius visuomet būna pakilęs ore niekam nežinomoje vietoje ir kiekvienu metu gali vykdyti priešpuolį. —

Sutikau ir aš su Mr. Andrew samprotavimais, patvirtindamas, kad esu spaudoj skaitęs apie SAC 24 valandų trunkantį patruliavimą.

— Mr. B., jūs skaitėte, o aš turėjau išskirtiną progą, tokio patruliavimo metu, globojant mjr. Servaes, išbūti ištisas aštuonias valandas SAC lėktuve, skrendančiame 500 mylių per valandą greičiu, be iš anksto nustatytos paskirties. Tai nepaprastai intriguojantis išgyvenimas. —

Mr. Andrew, trumpai patylėjęs, tęsė: — Mes pakilome 4,000 mylių kelionei, tikslu išbūti kur nors ore, kad priešas negalėtų mus surasti. Aštuonias valandas reikės išbūti niekam nežinomoje erdvėje, nešant savoje kontrolėje viską naikinančius ginklus, kad juos panaudojus, jei priešas pabandytų sunaikinti mūsų gynybos įrengimus esančius žemėje. Mūsų belangis, keturmotoris, sprausminis, sunkus bombonešis, nieku išorėje nesiskiria nuo kitų sunkiųjų bombonešių, tačiau viduje joks kitas bombonešis nieko panašaus neturi. Vidus yra prikrautas elektroninių aparatų ir branduolinės energijos ginklų. Šios skraidančios tvirtovės svarbiausia dalis yra raudona dėžutė, patalpinta vadovavimo skyriuje, su šifruotom instrukcijom ir stambiu užrašu "Top Secret". Šifruoti dokumentai sužymėti tam tikrais kodais kuriuos naudoja tik Amerikos prezidentas, ištikus reikalui. Kada gaunamas įsakymas vykdyti, man pabrėžtinai paaiškino, mane lydėjęs mjr. Servaes, 11 vyrų kovos įgula, esanti lėktuvo viduriniame skyriuje, vykdo nurodytą puolimo planą, kurių yra keletas, tuojau pat pranešdami visiems SAC vienetams apie gautą įsakymą. Be to, raudoną dėžutę atidarius, automatiškai pasklinda pavojaus signalas, kuris taip pat automatiškai perduodamas visiems tam tikrame atstume esantiems ore SAC lėktuvams. Šis lėktuvas, gali paleisti 1,000 tarpžemyninių raketų ir reikiama kryptimi nukreipti 450 sunkiųjų SAC bombonešių, su naikinančiomis bombomis, aiškino toliau man, mjr. Servaes tuo pačiu metu paspausdamas vieną iš mygtuką su prierašu "Alert Button". Tuojau pat, eilė bazių, viena po kitos, ryškiai atsiliepė esančios pasirengę atsilyginimo atakai. —

Mūsų įdomų pokalbį nutraukė Mr. Andrew bendras, kviesdamas važiuoti namo. Mr. Andrew ištiesė man ranką atsisveikinimui ir spausdamas dešinę trumpai dėbtelėjo: — Maži medžiai audroje turi išsilaikyti savo lankstumu, dideli, jei viduje nesupuvę, savo stiprumu. —

Kai Mr. Andrew vežanti mašina dingo už posūkio, aš dar ilgai stebėjau nakties tamsoje juoduojančius tolius, bandydamas įsivaizduoti, kas įvyktų, jei ir po daugelio konferencijų, pasaulyje nepavyktų pasiekti taikos ir pavergtų tautų išlaisvinimo, jų tarpe ir mano gimtojo krašto . . .

B. B.

GERIAUSIA KARIUOMENĖ EUROPOJE

B. B.

Vokiečių Bundeswehr, šiuo laiku yra moderniškiausiai organizuota ir parengta kariuomenė Europoje. Pradėta organizuoti 1956 m., ji yra civilinės valdžios kontrolėje (amerikiečių tradicijos šešėlis). Šiandieninės Vakarų Vokietijos ginkluotos jėgos yra skirtingos nuo 1942 m. Wehrmachto, kuris tuo metu buvo didžiausia žemyno jėga, kokia buvo žinoma istorijoje. Apie 800 divizijų buvo išdėstyta skersai šiaurinės Afrikos, visoje Europoje ir vakarinėje Rusijos dalyje. Pavieniai kovotojai buvo išskirtinai gerame fiziniame stovyje, kovingai nusiteikę, sąmoningi, drąsūs, atsidavę, parengti veikti grupėmis. Geri buvo ginklai ir pagalbinės priemonės.

Šiandieninė Vakarų Vokietijos industrinė gamyba prašoka 1945 m. visos Vokietijos, "... kuri yra pagrįsta gera organizacija, planavimu, dideliu darbštumu ir nepaprastai geru moksliniu pajėgumu. (J. Weller, Bundeswehr Infantery Organization and Tactics). Tenka spėti, kad ginkluotose jėgose, ypatingai pėstininkuose, trūksta apie 12,000 karininkų, dėl menko atlyginimo ir kritusio prestižo. Didelis trūkumas yra ir kareivių, nes leidžiama pašaukti tik pusė ribotos normos. Dėl krašte išsivysčiusios didelės pramonės ir gyvosios darbo jėgos pareikalavimo įvairiems darbams, dėl mokamo gero atlyginimo, savanorių kariuomenėje beveik nėra, nes čia atlyginimai žemi.

Esamos kariuomenės kovotojų parengimas, atatinkamai numatomiems reikalavimams, yra klasiškai modernus ir geras; priedui, tebegyvuoja senoji vokiečio kareivio dvasia. 19 metų amžiaus jaunuolis, atėjęs karinėn tarnybon su įsijautimu atlikti pareigą savo tautai ir kraštui, po 18 mėnesių kruopštaus parengimo, išeina pajėgus ir užgrūdintas fiziniai ir moraliniai, geras kovotojas ir specialistas vartoti jam pavestą ginklą.

Pagrindinis kovotojo parengimas. Lygiagrečiai su kariniu parengimu, pirmoje eilėje, kreipiamas didesnis dėmesys į fizinį kovotojo parengimą kautis be ginklo — tai yra kombinacija džudo ir karate veiksmų, ku-

rie pradedami nesudėtingai iki prieinama prie sudėtingos individualinės kovos. "... stebint fizinio lavinimo pratybas ir individualines imtynes, sunku suprasti, kaip jie nesulaužo vienas antram kaulų. Suprantama, tai yra pasėka gero fizinio parengimo. Dabartiniai jaunuoliai asmeniškai yra fiziniai pajėgesni, ūgiu ir fizine sudėtimi geriau atrodantys, negu jų tėvai, seneliai ar proseneliai — kiekvienas iš jų atrodo tikras atletas, heroizmo pajutimas juose yra stipresnis, negu jų pirmtakūnų" (J. Weller).

Organizacija. Pagrindiniu vienetu laikomas batalionas, labiausiai išsiskiriantis iš visų Europos kariuomenių. Kaip taisyklė, pėstininkų daliniai organiškai naudoja pėstininkų šarvuotus vežimus ir mokomi kautis iš jų, derinant ugnį ir judesį. "Nusipėstinusių" kautynės numatomos tik labai išimtinais atvejais, todėl ir pėstininkų tiesioginės paramos priemonės yra nenešiojamos, bet vežiojamos pėstininkų šarvuotuose vežimuose. Panaši organizacija yra kalnų ir priešlėktuvinės apsaugos daliniuose. Automatiniai rankiniai ginklai tebėra pėstininkų pagrindinis ginklavimas. Šautuvas, patobulintas ankstyvesnis Mauser 7.62 mm, pusiau automatinis, gaminamas Oberndorfe. Dėl maža vietos pėstininkų šarvuotuose vežimuose, pirmenybė teikiama mažos greitošaudos, gana veiksmingam artimose kautynėse, žydų ir belgų gamybos Uzi automatiniam pistoletui (submachine gun), kuris gali šaudyti pavieniai ir automatiniai. Pažymėtina, kad greitošauda yra sumažinta tikslu taupyti šaudmenis, tuo būdu ištekliai taip greit nesibaigia, nors ir smarkiose kautynėse. Patyrimu prieita, kad didelė greitošauda artimose pėstininkų kautynėse yra nereikalinga. Yra atsiekiama tų pačių išdavų ir su lėtesne greitošauda. Pistoletais Walter -38, 9 mm yra ginkluoti vadai ir sunkiųjų pėstininkų ginklų tarnybos. Kulkosvaidžiai 7.62 mm iš II Pas. karo yra patobulinti. Jų kintama greitošauda yra nuo 600 iki 1200 šūvių per minutę (MG 42-58). Šaudmenys gali būti naudojami juostose arba metalinėse apkabose. Šaudoma nuo stovų, iš rankos, riba specialaus lizdo šarvuotuose vežimuose. Didelė greitošauda dažniausiai yra helikopteriuose įrengtų kulkosvaidžių, nes jie gali nešiotis su savimi daugiau šaudmenų, o judėsyje yra reikalingas didesnis ugnies intensyvumas.

Ypatingas dėmesys skirtas kovai prieš tankus. "... kiekvienas junginys, net iki atskiro kovotojo, privalo turėti priemonių išvesti priešo tanką iš rikiuotės. Kiekvienas šautuvas gali šaudyti "Energa" prieštankines granatas, tolinąša 50 metrų, kiekvienas kliudytas tankas išvedamas iš rikiuotės (J. Weller). Kiekvienas šaulių skyrius yra ginkluotas švediškų Karl Gustav 84 mm prieštankinių raketų laidytoju. Tikra ugnis siekia iki 450 metrų. Šarvuotuose pėstininkų vežimuose vežiojama RF-2 "mažasis" panzerfaustas; veiksminga ugnis iki 100 metrų.

Šaulių kuopa susideda iš vadovavimo skyriaus — kuopos vadas ir 12 kovotojų ir keturių šaulių būrių po 31 kovotoją kiekviename. Būrys susideda iš vado ir 6 kovotojų vadovavimo skyriuje, trijų šaulių skyrių po 8 kovotojus kiekviename, su vienu MG 42-58 kulkosvaidžiu, penkiais šautuvais (galinčiais laidyti prieštankines "Energa" granatas), vieno Karl Gustav 84 mm prieštankinių raketų laidytoju; kulkosvaidininkas ir prieštankinių raketų svaidytojas ginkluoti pistoletais, būrio vadas — automatiniu Uzi. Etatinis kuopos sąstatas: penki karininkai ir 132 kareiviai, tačiau, šiuo metu kuopoje yra po du karininkus; būrių vadais yra puskarininkiai.

Pėstininkų kuopa neturi pagalbinių ginklų būrio, nes nenumatomi kaitynių veiksmai be šarvuotų pėstininkų vežimų, kuriuose yra įrengtos pėstininkų sunkiosios priemonės, įskaitant 20 mm automatinius pabūklus. "Nusipėstinusios" kuopos kautynių veiksmai turėtų būti labai specifiški, kai pagelbiniai ginklai nebūtų įmanoma panaudoti, arba jie būtų nebereikalingi. Panašūs veiksmai gali vykti naktį arba artimose, miškingų vietovių kautynėse.

Pėstininkų batalionas susideda iš keturių šaulių kuopų ir vienos sunkiųjų priemonių — specialių ginklų kuopos. Šią kuopą sudaro penki būriai: minosvaidžių, su 120 mm minosvaidžiais įrengtais šarvuotuose pėstininkų vežimuose (gali būti panaudoti ir iš žemės pozicijų); du prieštankinių ginklų būriai, po keturis 90 mm pabūklus, vežiojamus specialiame vikšriniame žemo silueto šarvuotyje (pabūklo tikra ugnis, tiesiai taikant, 2000 metrų), kuris neturi bokštelio; gali būti panaudotas ir didesnio kalibro kulkosvaidis nuo šarvuočio stogo, kur yra įrengta stovas. Ketvirtą būrį sudaro lengvųjų tankų būrys iš septynių lengvų tankų, ginkluotų 20 mm automatiniais pabūklais, skirtas kovai prieš priešo sunkių pėstininkų priemonių dalinius. Penktas — raketų būrys, susidedantis iš aštuonių, trijų ketvirčių tonos sunkvežimių platformų, ant kurių yra įrengtos šešios SS-810 vairuojamos raketos; tolinąša nuo 300 iki 1600 metrų.

Atsižvelgiant į krašto vietovę ir kelių tinklą, pėstininkų batalionas yra organizuotas kautis "nenusipėstinęs", išskyrus išimtinus atvejus. Judrumą ir sumechanintą veiksmų derinį sunkina kalnuotos, miškingos ir pelkėtos vietovės. Atsižvelgiant į stiprų mechanizuotumą ir ginklus, reikalinga turėti lydinčios taisymo dirbtuvės ir nuolatinis išteklių papildymas, kuris privalo būti ypatingai rūpestingai planuojamas. Batalionas veiksmuose turi priskirtą helikopterių ryšio ir sekimo tarnybą; pri skiriamos ir įvairios sunkios ginklų priemonės.

Trys batalionai sudaro brigadą. Trys brigados — diviziją, su tankais, artilerija ir technikos daliniais. Tankų kuopos dažnai priskiriamos pėstininkų batalionams, nuolatinai, tam tikriems veiksmams, taip pat ir artilerijos vienetai. Divizijos veikimo frontas, numatomas, apie 30 km., su dviem brigadom priekyje ir viena gilumoje. Brigados veikimo plotas 15 x 15 km.

Gynyboje pagrindą sudaro pėstininkų batalionų atsparos punktai brigados ribose, išsidėstę kiekvienas apie 3 km. diametro plote. Batalionas gynyboje nenumato pasitraukimo pozicijų — pagal vokiečių doktriną, kraštas yra mažas, trauktis nėra kur, gynyba vyksta ten, kur įsitvirtinta. Tai yra viena schema. Kita būtų — frontinės gynybos, su eile stabdymo pozicijų. Hammelburgo specialioje mokykloje, kur parengiami daliniai kovai su tankais (nes Varšuvos pakto valstybių ginklavimo pagrindą sudaro tankai) batalio no gynybos taktika, linijinė ar plotu, nenumato vientiso fronto brigados sistemoje, bet sudaro atskirus vienetus, kurie iš gynybos gali būti greitai panaudoti jungtinėje dalinių formacijoje priešpuoliui, arba manevrui, kas ypatingai pabrėžta gynybos taktikoje. Šiam tikslui, ypatingai tinka batalionai, turintieji priskirtas sunkias priemones (tankų kuopos, motorizuota artilerija ir kit.). Judriais manevrais pralaužus pasipriešinimą, stiprus ugnimi, judrus batalionas, trumpam gali prasiveržti į priešo užnugarį. Netikėto priešo puolimo atveju, batalionų judrūs atsparos punktai, veikdami savistoviai spinduliu, linijiniai, sudarytų gynybos pagrindą priešo įsiveržimą sustabdyti ar trukdyti priešo masinį veržimąsi, grasinant priešo sparnams ir užnugariui, net jei priešas pavartotų ir branduolinės energijos taktinius ginklus.

Vokiečiai neturi įtvirtinimų prieš

TAIGOS DAR NEIŠKIRSTOS SIBIRE

Šiandien, nors ir pavėluotai, tenka man pristatyti jums didelę, iliustruotą ir nuotraukomis praturtintą, 1970 m. Vilties d-jos išleistą, šaulės, mokytojos, Sibiro tremtinės Stefanijos Rūkienės knygą "Grįžimas į Laisvę". Tai tąsa jos 1968 m. išleistos knygos "Vergijos kryžkeliuose", kurią ji buvo dedikavusi Sibire žuvusiems ir mirusiems lietuviams. "V.K." — tai autorės antkapis jų nežinomiems ir baigiantiems nykti kapams. Šios abi knygos privalėtų būti kiekvieno lietuvio knygų spintoje. Nors jau 30 metų prabėgo nuo šiurpiųjų trėmimų, ir tie klaikūs išgyvenimai atsidūrė mūsų pasąmonės tolimiausiose kertelėse, tačiau privalome įsigilinti į šias knygas ir suprasti, kad komunizmo kėslai nepasikeitę, jų tikslai tokie pat. Turime budėti, kad gero patogaus ir sotaus gyvenimo užliūliuoti, nepakliūtume į raudonojo vampyro užmaskuotą tinklą ir kad ir mūsų kaulai nesimėtytų Sibiro taigose ar tolimosios šiaurės tundrose.

"V.K." autorė vaizdžiai ir detaliai piešia vaizdą po vaizdo šiurpių 1941 metų dienų, kai komunistų operatyviniai daliniai, nakties skraistės dengiami, iš miegančių lietuviškų sodybų, vienkiemių, miestų ir miestelių grubiai kėlė numatytąsias aukas ir davę 15 minučių laiko pasiruošti, vežė į stotis ir grūdo į prekinius vagonus tolimai kelionei į šaltąjį Sibirą ar šiaurės vergų stovyklas. Ji pasakoja kaip komunistai nepasigailėjo nei kūdikių, nei ligonių, nei žilagalvių senelių; kaip užkaltuose vagonuose, be oro, duso ir silpo vaikai, moterys ir vyrai; kaip kentė baisiausią troškulį ir veltui maldavo lašelio vandens, nors mirštantiems kūdikiams atgaivinti; kaip, be gydytojų ar vaistų pagelbos, mirė silpnesnieji. Nupasakoja — kaip po ilgos ir labai varginančios kelionės gyvi likusieji, pagaliau, alkani ir nuskurdę pasiekę Sibirą, turėjo be valdžios ar partijos pagelbos, ieškotis kampo prisiglausti ir įsikurti primityviausiose sąlygose ir jau už poros dienų pradėti vilkti sunkaus ir neįprasto darbo jungą. Darbo, kuris ir sočiam, sveikam, įpratusiam darbininkui būtų sunkus, juo labiau išbadėjusiam, baisaus šalčio kankinamam tremtiniui. Ir nupasakoja autorė kaip ima dygti vienas po kito kapai, gyvenimo komunistiniame rojuje pakirstų tremtinių. Jei "V. K." autorė sugebėjo skaitytojui perduoti tą begalinę baimę beteisio, nuolat persekiojamo, biauriausiais žodžiais koliojamo ir ujamo 20 šimtmečio komunisto vergo, tai savo "Grįžime į Laisvę" ji giliau pažvelgia į patį komunizmą ir nuplėšia jo apgaulingąją kaukę. Autorė parinko šiai knygai labai taiklų motto:

Dejuoja vergijoj visi darbo žmonės.
Paskendę skurde ir nelaimėj karčioj,
Lygybės, brolybės ir laisvės svajonės
Išnyko žiaurioj bolševikų valdžioj.

Tas Putino ketureilis labai vaizdžiai apibūdina gyvenimą komunistiniame rojuje. "G. į L." tarytum padidinamasis veidrodis, kuriame išryškėja visos komunistinės santvarkos blogybės, parodomas jų propagandos suktas melas. "G. į L." tai autorės kaltinamasis aktas tautų žudikui Stalinui, jo ištiktiesiems budėliams ir pakalikams.

Beveik du trečdalius knygos autorė skyrė keturiolikos metų savo gyvenimui Bakčare ir Tomske atvaizduoti, maždaug trečdalį — aštuonerių metų laikotarpiui Lietuvoje ir pabaigoje trumpai sustoja ir pažvelgia į gyvenimą Amerikoje. Įdomiai paliečia taip dažnai iškylantį bendradarbiavimo su kraštu klausimą, prisimena narsiuosius partizanus ir komunistams parsidavusią, Lietuvos okupantus garbinusią ir Stalinui odes rašiusią poetę Salomėją Nerį ir duoda, nors ir ne visai tikslų, jai žinomų Sibire žuvusių ar mirusių tremtinių sąrašą.

Tačiau, kurį laikotarpį autorė bevaizduotų, ji visur randa ryškių pavyzdžių komunistinės propagandos melui pailiustruoti. Stebiuosiu autorės įžvalgumu, atmintimi ir sugebėjimu taip vaizdžiai, be tulžies, tačiau nevyniojant į vatą, viską atkurti ir perduoti skaitytojui. Ir slenka, kaip kino ekrane, vaizdas po vaizdo. Vaizdai šiurpūs, dažnai jaudinantys, kartais, to neišgyvenusiems, sunkiai įtikimi. Autorė keliais atvejais rašo: "tremtiniai buvo nesugriuvę, į gyvenimą kabinosi nagais kaip įmanydami, nes švietė vilties kibirkštėlė kada nors grįžti į tėvynę. Ir kūrė raudonųjų komunistų vergai gerbūvį partijai, o sau skurdžiausią pragyvenimą, palyginus su Malinovka šiokį tokį pagerėjimą — truputėlį daugiau bulvyčių — to pagrindinio Sibiro vergų maisto. Retkarčiais kąsnelio duonutės, didelesnio gyvenamojo kampo, o retais atvejais savo nuosavos mažytės gryčiutės"... Pagaliau, ar galėjo būti kitoks gyvenimas, kada autorė, už mėnesio darbą, gaudavo 150 rublių, o mažas kibirėlis bulvių kaštuodavo 70 rublių, stiklinė spanguolių, vienintelių uogų kurių tremtiniams teko matyti — 10 rbl., o apie prekes, kaip lydytą sviestą — kg. 500 rublių, lydytų taukų — 400 rbl., 16 kg. miltų — 700 rbl., vargšai tremtiniai tik svajoti tegalėdavo... Galėjo autorė, kasdien, pagal kortelę, parduotuvėj nusipirkti 300 gr. duonos ir už ją turėdavo per mėnesį sumokėti 48 rbl., arba trečdalį mėnesinės algos. Bet anksti atsistojusi į eilę ir ilgai joj išstovėjusi dažnai jos negaudavo, nes pritrūkdavo... Ir štai sovietinė lygybė: 49 psl. autorė rašo: "partiečiai su duona vargo neturėdavo. Jie duoną gaudavo įstaigose, arba pirkdavosi tik partiečiams skirtoje krautuvėje, kuri buvo pristatyta prie univermago šono. Ten buvo ne tik duonos, bet ir miltų, kruopų ir kitokių prekių. Ta uždara krautuvė taip ir durdavo visiems nepartiniams į širdį, kada suvaryti klausydavome paskaitų, kuriose buvo giriamas sotus sovietinis gyvenimas ir visada pabrėžiama, kad partija ir vyriausybė labai rūpinasi dirbančiųjų klasės rei-

---

invaziją iš rytų, todėl ir tos srities gynyba atatinkamai pritaikyta. Bataliono esminė paskirtis — judrumas ir prisitaikymas prie vietos aplinkybių: gynybai bet kurioje vietoje, puolimui — iš bet kurios padėties; antroji paskirtis — veikti savistoviai, atskirai, ta prasme sudaryta organizacija ir ginklavimas. Gynyboje nenumatomi stambūs apsikasimai: šarvuoti pėstininkų vežimai gynyboje sudarytų dalinę fortifikaciją, tačiau jie pozicijose pastatomi taip, kad kiekvieną akimirką galėtų pajudėti priešpuolin. Priešpuolio smaigalį sudarytų priskirtoji tankų kuopa. Žinant, kad batalionas turi aštuonis 120 mm minosvaidžius po 58 minas vienoje normoje, jis gali sudaryti stiprią pradinę ugnies užtvarą, iki bendro veikimo sunkiosios ugnies priemonės būtų nukreiptos reikiamon vieton; normaliose sąlygose, ma noma, kad bataliono ginklavimas ir pritaikymas judesiui ir viršijančias priešo jėgas sustabdytų. Priešui įsiveržus gynybos sistemon, numatoma panaudoti bendrosios gynybos sunkiąsias priemones: artileriją, lėktuvus, helikopterius, kad atkirtus įsiveržusius nuo likusių jėgų ir juos neitralizuotų priešpuoliais.

Reikia pastebėti, kad ryšio sistemą pagrindinai sudaro radijas, kuris yra plačiai naudojamas. Be to, iš pėstininkų ginklavimo yra išimtas durtuvas. Pajėgumo pagrindą sudaro galinga ugnis ir judesys šarvuotuose vežimuose.

kalais, kad tik sovietinėje valstybėje yra lygybė, brolybė ir vienodas visų piliečių traktavimas." 50 psl.: "Vaikų namų auklėtojams buvo leidžiama valgyti kartu su vaikais valgykloje. Instruktoriai buvo traktuojami kaip auklėtojai. Pastebėjau, kad valgykloje valgo ir kai kurie darbininkai. Už pietus per mėnesį reikėjo mokėti aštuoniasdešimts rublių. Tai valdžios nustatyta kaina ir reikia pasakyti nebaisi. Auklėtojai ten valgydavo pusryčius ir vakarienę ir direktorė užsimerkdavo. Paprašiau ir aš, kad pietus leistų valgyti valgykloje. Neleido." Štai kokia toji komunistinė lygybė. Tai tik du pavyzdėliai, o jų knygoje daug.

Nors skelbia, kad mokslas visiems nemokamas ir prieinamas, tačiau tremtinių vaikams patekti į aukštąsias mokyklas beveik neįmanoma, o jei vieną antrą priima tai tik tam, kad galėtų visais propagandos varpais skambinti ir šaukti, kokie mes geri. 126 psl. autorė duoda ryškų pavyzdį kaip negražiom priemonėm užkerta kelią tremtinių vaikams siekti aukštojo mokslo. Jos vokiečių kalbos klasėje buvo tremtinių asiriečių labai gabus ir stropus sūnus Dovydas. Baigęs vidurinę mokyklą jis galvojo važiuoti į Tomską ir stoti į Politechnikos institutą. Dovydas stengėsi egzaminus išlaikyti pirmuoju mokiniu ir gauti aukso medalį. Blogiausiu atveju baigti antruoju ir gauti sidabrinį medalį. Jis tikėjosi, kad baigęs mokyklą su medaliu vistiek kaip nors pateks į aukštąją mokyklą. Mokyklos direktorius turi įsakymą neduoti medalių tremtinių vaikams, kad jie neįstų į aukštąsias mokyklas.

"Direktorius pasikviečia mane į savo kabinetą ir liepia parašyti Dovydui trejetuką iš vokiečių kalbos. Direktoriui mandagiai pasakau, kad tas mokinys vokiečių kalbą moka labai gerai ir dabar aš negaliu pasakyti, kaip jis atsakinės. Gal jis bus vertas ir dvejetuko..."

"Dovydas vokiečių kalbą atsakinėjo puikiai ir aš jam parašiau penkis. Vėliau tokį įsakymą gavo fizikos mokytojas ir anam gerajam mokiniui parašė trejetuką ir tuo užkirto kelią jam baigti mokyklą pirmuoju."

414 psl.: "Sakoma, kad Sovietų Sąjungoje žmonių luomai jau panaikinti. Visi žmonės pagal skelbiamą komunistinę teoriją turi būti lygūs ir turi teisę lygiai naudotis šalyje turimomis gėrybėmis. Tačiau skirtumas tarp žmonių yra labai didelis — tai komunistai ir nepartiniai. Komunistai irgi dar skiriasi: paprasti eiliniai darbininkai ir vadovaujančių komunistų šviesuomenė. Pastarieji yra baigę aukštąjį mokslą arba bent vidurines mokyklas. Jie visi yra baigę partines mokyklas ir gerai pakaustyti komunistiniais mokslais ir jų politika. Tokie visur užima vadovaujančias vietas: fabrikuose, įmonėse, prekyboje, mokyklose, valstybinėse įstaigose, tarybiniuose ūkiuose ir kolūkiuose. Dauguma turi valdiškus automobilius ir pėsti nevaikšto. Paprastai partiečių atlyginimai nežinomi, nes jie nuo masių slepiami. Komunistai gauna dideles asmenines pensijas, turi valdiškus butus, gauna iš sandėlių papigintomis kainomis prekes, ligoninėse gydomi atskirose palatose." Ar bereikia komentarų?

Teorijoje visais dirbančiaisiais valstybė rūpinasi, susirgusius gydo. Praktikoje, 21 psl. rašo: "Šienauti buvo paskirtas ir Jonas Daugėla. Jis sirguliavo ir skundėsi skausmais krūtinėje, bet jo visai nuo darbo neatleido. Apsistojom jau man pažįstamoj vietoj. Tai buvo tas pats arti pasiekos apgriuvęs kiržako svirnelis.

Grįžome visi pietų. Jonas kartu su visais papietavo, bet skundėsi, kad jam skauda galvą. Po pietų leido visiems pusvalandį pailsėti. Jonas užlipo palėpėn ir atsigulė.

Po pertraukos brigadininkas visus kelia ir ragina į darbą, bet Daugėla nesikelia ir nuo aukšto nelipa. Užlipo patikrinti — rado jau mirusį."

Nebuvo Jonas nei kapitalistas, nei buožė, nei liaudies priešas, tad už ką jį ištrėmė, kodėl jis turėjo mirti be pagelbos, visai vienas?

Cituoju iš 23 psl. "Visai nesuprantama, už ką Daugėlą ištrėmė Sibiran. Tai buvo neturtingi Lietuvos kaimo žmonės, kurie niekam nesimaišė po kojoms, o kasdieninės duonos kąsnelį patys užsidirbdavo. Tiesa, Jonas buvo šaulys..."

68 psl.: "Užėjo man apendicito priepuolis. Raitausi iš skausmo primatavimo kampe ant grindų kaip kirminas. Tuo momentu užėjo siuvyklon direktorė. Siuvyklos vedėjas Butas jai pasakė, kad Stefanija labai serga. Ta praskleidė užuolaidas, pažiūrėjo, bet nuo darbo neatleido..."

Tik susirgusi žarnų uždegimu ir netekusi sąmonės autorė buvo nugabenta į ligoninę ir greičiausia, tik todėl, kad nežinodami kokia liga ji sirgo, bijojo, kad neapkrėstų ligoninės namų auklėtinių.

Ir sirgo ir mirė buvę Lietuvoj vyrai ąžuolai: Vincą Gučį ir šimtus, jei ne tūkstančius kitų pakirto džiova. Džiova nuskynė ir jaunutę, buvusią Zarasų gimnazijos mokinę Aldutę Lukoševičiūtę. Yla, paleidimo iš vergų stovyklos išvakarėse, užmerkė akis... Gaila visų ne laiku, tokiose sąlygose žuvusių ar mirusių, bet šiurpiausia skaityti apie mažų vaikučių bado mirtį, o jų gale knygos esančiame sąraše radau net devynis... Sunku skaityti ir ašarom pasrūva akys, kai maža mergytė prašo mamytės valgyti, o ši žada išvirti bulvyčių. Mergytė prašo mažyčio gabalėlio duonutės, tik tokio kaip jos mažytis pirštukas. Mamytė duonutės neturi ir prašo dukrytės palaukti pavasarėlio, tada būsią ir duonytės. Deja mažytė pavasarėlio nebesulaukė... A rba, 12 metukų Putinėlio Preibio mirtis, kai vaikas nori gyventi, bet mirtis jau stovi prie jo... Ir skleidžiam puslapį po puslapio ir matome sovietinio gyvenimo visus aspektus: sunkus darbas, nedatekliai, neteisybės, sunki kova už būvį. Menkutės prošvaistės — vieno kito sutikto žmoniškesnis elgesys, nuo artimųjų gauta žinutė, siuntinukas ir vėl vargai... Ir nustembam, kad mūsų karo metu pakeltieji vargai, palyginus su tremtinių vargais, buvo menkučiai ir mūsų šių dienų rietenos, pavydas, nesugyvenimas — tokie nereikalingi.

Ką gi randa autorė grįžusi Lietuvon? 345 psl. ji rašo: "Pirmieji Kauno vaizdai aiškiai byloja, kad Lietuvoje žmonės daug geriau gyvena negu Rusijos gilumoje, o ypač Sibire." Tačiau didelis skirtumas yra tarp kolūkiečių ir miestiečių gyvenimo. Kolūkiečiai tikri 20 šimtmečio komunistiniai lažininkai. Jų gyvenimas skurdus ir jei ne giminių iš užsienių pagelba, būtų dar skurdesnis. Todėl kolūkiečiai nebebijo nei su giminėmis iš užsienio susirašinėti, nei siuntinių gauti.

Apie politiką ji rašo 450 psl. "Dabar žmonės Lietuvoje viešai politiniais klausimais nesišneka, nes baimė laiko uždariusi burnas. Bet naktimis ant šaligatvių ir ant tvarų prirašoma šūkių prieš rusus ir komunistus."

413 psl.: "Ir mūsų komunistų taktika ta pati: laikyti mases skurde ir nepritekliuose. Jie gerai žino — kada žmogus alkanas, tada jam nerūpi jokios politikos."

Lietuvoje vyksta rusifikacija: Vilniuje kai kuriose įstaigose tarnautojai jau kalba rusiškai. Lietuviai jaunuoliai, negalėdami patekti į Lietuvos aukštąsias mokyklas, važiuoja į Rusijos universitetus ir kartais ten su rusais ar rusėmis sukuria šeimas. Daugelis yra vežami į plėšimines žemes, ar turi tarnauti sovietinėje kariuomenėje, Rusijos gilumoje.

Labai nusmukęs yra moralinis gyvenimo lygis ir jam atstatyti, koks buvo laisvės laikais, dvidešimtmečio neužtektų.

Lietuvos vasarvietėse geriausias vasarines užėmę rusai. Partiečių vasarinės aptvertos tvora, kad pašaliečiai nematytų, kaip valdantieji poilsiauja. Autorė pastebi, kad ne tokį gyvenimą ji svajojo rasti grįžusi į

Lietuvą, todėl ji dažnai nesupranta bendradarbiavimo su kraštu šalininkų. Juk pagaliau ar gali būti bendradarbiavimas su banditu, kada jis atstatęs į tave ginklą, krausto tavo kišenius ir tave terorizuoja. Ar gali būti bendradarbiavimas, kada tave nuodija savo propagandos nuodais, o tavo nuomonės nenori net išgirsti. Ir įspėja autorė ir amerikiečius ir brolius, seses lietuvius, kad taigos dar neiškirstis ir šiaurėje reikia dar vergų rankų sovietiniams dievukams sukurti rojų.

Baigdama, noriu papasakoti apie laišką, kurį prieš truputį daugiau nei metus laiko viena lietuvė motina, gyvenanti Amerikoje, gavo nuo savo, buvusio žymaus sportininko, sūnaus. Jis atkentėjęs Sibire, išvargęs kasyklose, pagaliau grįžo į Lietuvą ir su motinos ir giminių pagalba gražiai įsikūrė, bet kasyklose gautoji silikozė jau baigė ardyti paskutinius jo plaučių likučius ir jis sukaupęs jėgas rašė motinai paskutinį laišką: **"Kodėl aš buvau toks naivus, kadėl aš galvojau, kad niekam nieko blogo nepadaręs neturiu ko bijoti ir bėgti iš gimtojo krašto. Dieve, taip sunku mirti..." Jis mirė, bet mes gyvieji nebūkime naivūs, kad netektų gailėtis. Kokį kailį beužsivilktų vilkas, jis vistiek liks vilku...**

Kada kalbėsim apie bendradarbiavimą, prisiminkim dainos žodžius apie 1941 metais išvežtuosius:

Kai mus vežė iš namų,
Tuo plačiuoju keleliu —
Akmenėliai dundėjo,
Mums vargelį rokavo.

S. Kaunelienė

A. BARONO "VĖJAS LEKIA LYGUMA"

Algirdas Gustaitis

Aloyzas Baronas sukūrė romaną, kurį Lietuvos Atgimimo Sąjūdis atžymėjo ir išleido Laisvosios Lietuvos Knygų Leidyklos leidiniu nr. 3, 177 psl. apimties, 1971 metais.

Veikale, nuo pradžios, gausu veiksmo. Autorius nesilanksto rusų okupantams, o drąsiai stoja lietuvių partizanų pusėn, nebandydamas filosofuoti bei ieškoti rusams kokių pateisinimų. Jo aprašomi lietuviai partizanai yra tikri narsuoliai, nei kiek neabejojantieji pasirinkta kovos linija. Tas neabejojimas, suprantama, turi tam tikrų nuolinkių, kaip yra kiekvienam gyvam žmoguje. Bet jiems nekyla svarstyklių reikalas, nes jų tūris yra meilė, ištikimybė savo tėvynei Lietuvai, taigi, mirtis Lietuvos ir lietuvių priešams. Jie gerai žino, kad kautynės yra paskutinės, nes jų tik keli, jie apsupti nesuskaitomų šimtų rusų. Kas žino, gal net tiek kulkų neturi, kiek, antai, už tų medžių, namų, krūmų besislapstančių rusų, ar lietuviškai kalbančių jų pakalikų. Jie kaunasi įkaitusiais šautuvais, jie ramiai leidžia kulkas, vis taikydami į ruskių galvas, kad nebūtų pagydomų sužeidimų.

Lietuviams partizanams garbingiausia taikliai rusus šaudyti, jų kiek galima daugiau sunaikinti. Atskirais atvejais sužeistus rusus, prigrąsinę, paleidžia, lyg vaiduoklius, atgal pas okupantus, kad perduotų, jog visų jų (rusų) laukia toks pat sunaikinimas, nes čia — lietuvių žemė. O lietuviams kovotojams gražiausia yra tai negyvas enkavedistas: "Nieko nėra žemėje gražiau, kaip negyvas enkavedistas". (23 psl. ir kt.). Pirmiausia turi būti sunaikinti Tėvynės okupantai, o tik po to jau gali ateiti kitas grožis.

"Šeštokas žiūrėjo pro šakų tarpsnį į mėlynai pilką dangų ir mažas žvaigždes. Jis negalvojo apie begalinį jų amžių ir savo gyvenimo trumpus metus, jis galvojo, kad nieko kito nelieka, kaip tik keršyti savo tėvų grobėjams. Jis nebegalvojo apie tėvynę, tokią, kokią buvo girdėjęs anksčiau prakalbose. Jis dabar galvojo apie tėvus ir kerštą ir tai mažino nuovargį. Po minutės jis atsiminė, kad graužia koją ir pradėjo varstyti batą." (27 psl.)

"Viešpatie, Dievo generole, Mykole Arkangele, padėk velniams grįžti pragaran, — įstatė naują šovinių juostą Mikalojus, — tegu smenga visi į šią žemę, tegu ryja juos, Belzebubo Stalino vaikus.

Rodos, velniai išgirdo šį keiksmą. Toli dunktelėjo garsas ir beveik tuo pačiu metu per jų galvas perlėkė staugdami sviediniai. Bolševikai pradėjo apšaudyti patrankomis ir minosvaidžiais." (34 p.)

Būrelis lietuvių partizanų naikino puolančius rusus pelkėse. Jie vistiek laimės, net jei ir tektų negyviems kristi. Jie suranda ir taiklaus humoro: rusų kapitonui vienas partizanas šūktelėjo:

"Aš tave išgelbėsiu, jei tris kartus sušuksi: Stalinas banditas!" (38 p.)

Tačiau, tas rusų kapitonas, kaip ir jo vesti kareiviai, jau keliavo į pelkių dugną. Čia A. Baronas vėl duoda gražų palyginimą:

"— Jis ryja lietuvišką žemę, — tylomis sakė Mikalojus kai Šeštokas buvo besigundąs ir keliąs šautuvą, bet žiūrėjo kaip purvinas pelkių vanduo sėmė kapitono kaklą, smakrą, kaip sėmė nosį ir akis. Jį lėtai prarijo pelkės. Virš vandens plaukiojo kapitono kepurė ir ant jos spindėjo saulėje metaliniai ženklai.

— Visi taip paskęs, — pasakė Mikalojus ir paleido keletą šūvių toliau pontono." (38-39 p.)

Autorius duoda vaizdingų kovos aprašymų gana daug, pavienių kovotojų ir grupinių. Jie įdomūs, pilni drąsos. Jais pasigrožėti palieku patiems knygos skaitytojams. Knygą lydi mintis:

"Jus visus ištiks toks likimas, nes čia mūsų žemė". (24 p.)

Stipriai literatūriniai sumastina knygos pabaigoje įjungtas lietuvio berniuko pasikalbėjimas su rusais. Lietuviukas rusams rėžia lietuvių partizanų slapyvardžius, kurie, rusų įsitikinimu, yra jau nebegyvi. Berniukas:

"— Ne, nueikite, jie ten yra, matėt juda medžiai.

Vėjas pajudino medžius ir lėkė lyguma. Siūbavo augštai kitas žoles praaugę ramunės." (174 p.)

Anot berniuko, visi juk sako, kad jie yra.

KARIUOMENĖS ŠVENTĖ BOSTONE

Lapkričio 21 d. Bostono "Ramovės" skyrius surengė Lietuvos kariuomenės atkūrimo 53-jį sukakties paminėjimą, drauge su metinėmis tragiško Simo Kudirkos šuolio į laisvę prie Martha's Vineyard salos. Sekmadienį 10 val. ryto, Šv. Petro lietuvių parapijos bažnyčioje, dalyvaujant lietuvių organizacijoms su savo vėliavomis, buvo atlaikytos pamaldos už žuvusius kovose dėl Lietuvos laisvės.

11 val. ryto lietuvių radio valanda "Laisvės Varpas", vedama P. Viščinio, pusės valandos specialioje programoje perdavė dainos ir žodžio montažą, skirtą Kariuomenės šventei ir Simo Kudirkos pagerbimui. Montažą parengė aktorius J. Jašinskas, išpildė Bostono dramos sambūrio nariai.

3 val. p.p., Lietuvių Piliečių klubo salėje, įvyko iškilmingas minėjimas. Atidarė "Ramovės" skyriaus pirm. A. Janavičius. Paskaitą tema: "Kariuomenė Lietuvos valstybingumo ugdytoja" skaitė dr. Br. Nemickas iš New Yorko. Meninėje programoje dainavo solistai St. Liepas ir Ben. Povilavičius, akomponuojant komp. Jer. Kačinskui. Be to, buvo pastatytas trijų paveikslų scenos vaizdelis pagal B. Brazdžionio poemą "Vaidila Valiūnas", prie užgęsusio švyturio. Paruošė akt. J. Jašinskas; išpildė J. ir G. Ambraziejai, K. Barūnas, Gytis Gavelis, Feliksas Kontautas, J. Valiukonis, pranešėja M. Gineitienė; šviesų ir garsų efektai Romo Šliažo. Publikos, nežiūrint blogo oro, buvo pilna salė. Po programos buvo vaišės ir pasilinksminimas. J. V. Sūduvas

A.a. inž. plk. Antanas Novickis

Vyties Kryžiaus kavalierių amžinybėn palydint
(Vietoj nekrologo)

"Baltas baltas, kaip vyšnios viršūnė —
Žydro veido, kaip žydras dangus —
Kaip vėlė, kaip vėlė nemarūnė
Po pasaulį keliauja žmogus . . .

Ir štai, visko pabaiga. Baigta žemiškoji kelionė Teliko tik bendrakeleiviai. O jais buvome: jei save skaitėme esą artimo pagalba susirūpinę, jei buvome Lietuvos vergija susisieloję, jei buvome savanoriais, inžinieriais, architektais, spaudos žmonėmis — jei rūpinomės susiklausymu, lietuviškosios bendruomenės buitimi, o taip pat jei troškome geresnių sąlygų lietuviškosios kultūros baruose — norėdami turėti savo lietuvišką pastogę, kurioje tarptų mūsų literatūra, muzika, dailė — mūsų lietuviškas ir savitas pradas.

Buvome bendrakeleiviai jei rūpinomės savo priaugančios kartos lietuvišką ja esme, jei žiūrėjome į viens kitą, kaip į seserį ir į brolį ir pagaliau, jei troškome LIETUVAI kas rytą laisvos patekančios saulės, o vakare laisviems saulėlydžiams užmerkti akis. Tuo buvome bendrakeleiviai tiesaus, galantiško, išskėstom rankom, su džiaugsmu — priekyje mūsų žygiavusio keleivio, savanorio, pulkininko, Vyties Kryžiaus kavalieriaus, doplomuoto inžinieriaus-architekto pasitinkami.

Visi jam buvo lygūs, geri, gabūs — jam broliai ir sesės. Ši artimo meilė ypač buvo gili ir pastovi artimiesiems, bičiuliams, draugams, bendraminčiams ir ypatinga — riteriška — savo šeimai. Jis išėjo nebesugrįžtamai, bet liko neišdylantis žmogaus partretas. Jis net savo gyvenimo saulėlydyje visais sielojosi, visus atsiminė — visiems asmeniškai norėdamas gėrio, laimės, veržlumo — būti aukščiau, siekti toliau, būti vydūniškais "sau" žmonėmis ir gyventi darnoje. Jam rūpėjo visas lietuviškasis gyvenimas: politinis, bendruomeniškas, kultūrinis, asmeniškas, vietinis ir visuotinis lietuvio veržlumas siekiant aukščiausiojo tikslo — LAISVOS IR NEPRIKLAUSOMOS LIETUVOS. Daug dėmesio skyrė jaunam žmogui kopiančiam aukštyn, siekiančiam ano Biliūno laimės žiburio. Todėl dažnomis progomis jis tą jauną žmogų padrąsindavo sakydamas, kad ir anuomet dabartiniai mūsų tautos vyrai buvo jauni su sunkia Lietuvos valstybės ir tautos našta ant pečių.

Baigta žemiškoji kelionė.

Antanas Novickis amžiams iškeliavo. Liko tik jo nepamainomas ir neišsakomas, kaip visas žvaigždėtasis dangus . . . atminimas. Mes nešime į saulę naštą ir dalinsime atskiromis rykštėmis krivulę . . .

Ilsėkis ramybėje.

Visa KARIO šeima ir štabas liūdime netekę uolaus bendradarbio ir bičiulio.

A.A. LEITENANTAS ANTANAS VILENIŠKIS

1971 m. lapkričio 22 d. 5:15 val. p. p., pirmadienį, po Lietuvos kariuomenės atkūrimo minėjimo, kuriame jis aktyviai dalyvavo, staigiai mirė darbštus Bostono "Ramovės" skyriaus narys, didelis patriotas ir visuomenininkas Antanas Vilėniškis. Velionis gimė 1912 m. birželio 13 d., Užnemunės kaime, Rokiškio apskrityje. Jis buvo jauniausias vaikas gausioje ūkininko šeimoje.

Antanas lankė Rokiškio gimnaziją, bet baigė Pavasario suaugusių gimnaziją 1933 m. Baigęs kariūnų aspirantų kursus PLP Karo mokykloje, įstojo į Vytauto Didžiojo universitetą, Kaune, kur du metus studijavo ekonomiką ir lankė Kūno Kultūros kursus. Dėl lėšų stokos, pertraukė studijas ir įstojo į atsargos karininkams suorganizuotus 10 mėn. kursus, kuriuos baigė 1936 m.

Jaun. ltn. laipsniu buvo priimtas į aktyvią karo tarnybą ir paskirtas į 6 p. Kunigaikščio Margio pulką, Klaipėdoje. Užemus Klaipėdą vokiečių naciams tarnavo tame pat pulke Plungėje, o vėliau dirbo Telšių Karo komendantūroje.

Rusams okupavus Lietuvą 1940-41 m., tarnavo teritoriniame 29-me šaulių korpe į kurį buvo sugrūsti buvę Lietuvos kariuomenės daliniai. Rusų-vokiečių karo metu buvo varomas į Rusiją, bet laimingai pasitraukė ir grįžo į Lietuvą.

Vokiečių okupacijos metu velionis Antanas buvo įstojęs į gen. Plechavičiaus organizuojamą Lietuvos Rinktinę. Pasitraukęs į Vokietiją, gyveno įvairiose tremtinių stovyklose. Į Ameriką atvyko 1949 m. ir apsigyveno Bostone, drauge su savo vyresniu broliu Ignu. Čia įsikūręs, jis dirbo įvairius darbus fabrike.

Prieš devynerius metus velionis Antanas buvo ištiktas pirmos širdies atakos, po kurios jis buvo pripažintas negalįs dirbti fizinio darbo. Gyveno jis iš nedarbingojo pensijos. 1971 birželio 8 d. išgyveno antrą širdies ataką ir iš ligoninės išėjo jau su palaužta sveikata, buvo nuolatineje gydytojo priežiūroje.

Lapkričio 22 d., amžinos atminties, Antano Vilėniškio širdis amžinai nustojo plakusi. Palaidotas buvo Bostono Forest Hills kapuose, lapkričio 26 d., dalyvaujant gausiam būriui Bostono ir apylinkių lietuvių. Buvę jo ginklo ir mokslo draugai atidavė jam paskutinę pagarbą, nešdami garbės sargybą prie jo karsto, apdengto Lietuvos tautine vėliava, ir palydėjo į amžino poilsio vietą.

Velionis Antanas Vilėniškis buvo nuoširdus patriotas, darbštus, tiesaus ir linksmo atviro būdo žmogus. Buvo paslaugus visiems padėti, kur tik buvo reikalinga. Buvo visuomeniškas ir dirbo įvairiose Bostono lietuvių organizacijose. Tėvynės laisvinimo darbe didelė ir nuoširdi talkininkė jam buvo žmona, Onutė Stankūnaitė-Vilėniškienė. Velionies Antano asmenyje Bostono "Ramovės" skyrius neteko uolaus savo nario, ilgamečio valdybos sekretoriaus ir kultūrinių parengimų sumanaus ūkio reikalų vedėjo, bei administratoriaus.

J. V. Sūduvas

A.a. Antano Vilėniškio laidotuvės Forest Hills kapuose, Bostone, 1971 m. lapkričio 26 d. Kairėje — velionio žmona Ona ir artimieji

J. Rentelio nuotr.

Kaina
2 c

Laiškai Redakcijai

Gerbiamas Ponas Redaktoriau,

"Karyje" Nr. 6, birž. 1971 m., K. Leknickas "Kritikas ir kaltinimai", palietė mūsų netolimos praeities, jau apdžiūvusias gilias žaizdas. Savo straipsnelyje jis bando pateisinti nepasipriešinimą rusų-sovietų okupacijai. Jo aiškinimas labai neįtikinantis ir kontraversinis.

Laisvė yra pati didžiausia tautai vertybė, todėl mes turėjome ją ginti, nežiūrint aukų ir nuostolių, nors ir negalėjome tikėtis jos apginti dėl priešo milžiniškos persvaros. Nepriklausomos valstybės ginkluotas pasipriešinimas nors trumpą laiką parodytų mūsų tautos norą laisvę išlaikyti. Kova dėl Lietuvos laisvės prieš milžinišką priešą būtų įrodymas pasauliui ir mūsų naujoms kartoms, kad mes laisvės neišdavėm, bet ją praradom nelygioje kovoje, praliedami kraują. Viso laisvojo pasaulio spaudos simpatijos būtų buvę mūsų pusėje. Šiandieną mums nereiktų įrodinėti, kad laisvė iš mūsų buvo jėga išplėšta.

Mūsų vyriausybė priėmė tris ultimatumus: Lenkų — reikalavimą užmegzti diplomatinius santykius; Vokiečių Reicho reikalavimą atiduoti Klaipėdos kraštą; SSR — reikalavimą okupuoti Lietuvą.

Man atrodo, kad tik lenkų ultimatumo priėmias gali būti pateisintas. Santykių su lenkais užmezgimas galėjo būti mums naudingas dėl besikeičiančios politikos tarp SSR ir Vokiečių Reicho. Tuo tarpu, kitus du ultimatumus reikėjo atmesti, todėl, kad buvo perdideli reikalavimai, kurie kėsinosi į mūsų valstybės suverenumą ir integralumą.

Nors mūsų vyriausybė priėmė visus ultimatumus, patenkindama priešą, bet vistiek mes neišvengėme didelių nuostolių ir praradome laisvę. Rusams okupavus kraštą prasidėjo masiniai suėmimai, ištrėmimai ir žudymai. Patrijotinis jaunimas ir kariai, netekę vadų, desperatiškai ėmėsi ginklo ir pradėjo partizaninį karą, tikėdamiesi sulaukti pagalbos iš Vakarų. Žiaurus partizaninis karas, pareikalavo labai daug aukų ir neturėjo tos istorinės reikšmės, kaip jei būtume kariavę atmesdami ultimatumą.

Kas liečia kritiką, tai ji nieko negali padėti. Įvykiai jau nepakeičiami pasiliks istorijoje, kokie jie buvo. Tik reikia juos kuo geriau nušviesti.Reikia tikėtis daugiau objektyvių atsiminmų iš to laikotarpio vyriausybės ir karinės vadovybės narių ir šiaip pareigūnų, kurie buvo arčiau padarytų sprendimų.

J. Janulaitis
Australia

Brangus KARY,

Siunčiu mažą 2 dol. auką, nes visada KARIO lauksiu. Kiek galėdama, visada KARĮ remsiu, nors pati esu ir nedarbinga. Tačiau suprantu sunkius karių darbus ir kad Jūs taip daug dirbate dėl jų.

Dėkinga Jums.

Mrs. A. Budžinskienė
Waterbury, Conn.

•

Juodoji rasė yra atsilikusi bent 250,000 metų. Rasės pradėjo išsiskirti dar prieš susidarant tikrajam žmogui — "homo sapiens". Pagal kaulų ir kitas liekanas yra nustatyta, jog paskutinysis kaukazinis "homo erectus" (dar ne "homo sapiens") gyvavo prieš 450,000 metų, kai mongoloidinis "homo erectus" gyvavo prieš 350,000 metų, o juodasis "romo erectus" gyvavo tik prieš 10,000, ar 50,000 metų.

C.C. Coon,
The Origin of Races

•

Senato Užsienių Reikalų komiteto posėdyje birželio 14 d. liudijo senatorius Mark O. Hatfieldas (iš Oregono). Jis pareiškė, kad dabartinė valdžia tiekia dar stipresnę paramą Izraeliui ir nieko už tai net neprašo. Jis paskelbė ir kai kuriuos skaičius: 1971 metais Izraelis gaus iš viso apie 1.6 biliono dolerių, kas reiškia, jog kiekvienas ten gyvenantis žydas gaus dvigubai daugiau už amerikiečius, mūsų penkiasdešimtyje valstijų gyvenančius, kai valdžios programa dalintis pajamas tarp valstijų pradės veikti!

Nuo 1948 m. iki 1968 m., kiekvienas žydas Izraelyje yra gavęs 1400 dolerių. Šitokios Izraelio šelpimo ir paramos sumos viršyja bet kurią paramą suteiktą Amerikos kitai kuriai valstybei, Pietų Vietnamą įskaitant!

Štai, kur eina amerikiečių per mokesčius surinkti pinigai, ir štai, kodėl mokesčiai vis kyla ir kyla... L.L.

AUKOJO KARIUI:

$30.00:
LVS "Ramovė" Omahos skyrius

$12.00:
M. Rėklaitis, Chicago, Ill.

$10.00:
LŠST Pūtvio šaulių kp., Toronto, Can.
V. Numgaudas, Chicago, Ill.

$8.00:
P. Gulbinas, Toornto, Canada

$7.00:
L. Pabrėža, Chicago, Ill.

$5.00:
K. Daugvydas, Detroit, Mich.
J. Krištolaitis, Cleveland, Ohio
Ig. Povilavičius, Yonkers, N.Y.
J. Valaitis, Chicago, Ill.
D. Žiogas, Delhi, Canada (vietoje kalėdinių sveikinimų)

$4.40:
P. Juotka, So. Australia

$4.00:
J. Matiukas, Woodhaven, N.Y.
A. Tveras, Chicago, Ill.
O. Žadvydas, Desert Hot Springs, Cal

$3.77:
F. E. Rotcas, Fairfield, Australia

$3.00:
St. Baipšys, Beverly Shores, Ind.
A. Gerutis, Bern, Šveicarija
Jz. Gritėnas, Melrose Park, Ill.
K. Pumputis, Oak Lawn, Ill.

$2.00:
J. Astrauskas, Toronto, Canada
V. Aukštuolis, E. Chicago, Ind.
A. Budzinauskas, Waterbury, Conn.
Br. Burba, Detroit, Mich.
E. Gaušas, Chicago, Ill.
Alg. Gustaitis, Hollywood, Calif.
M. Ignas, Cleveland, Ohio
Aug. Jonkutė, Chicago, Ill.
J. Litvinas, Chicago, Ill.
B. Paulionis, Cleveland, Ohio
A. Petrauskas, Dearborn, Mich.
Alf. Pimpė, Chicago, Ill.

$2.00:
K. Poderys, Sudbury, Canada
A. Rėklaitis, Chicago, Ill.
J. Simanas, Toronto, Canada
J. Skeivelas, St. Catharines, Canada
J. Smailys, So. Omaha, Nebr.
B. Švilpa, S.S. Marie, Canada
A. Tamulis, Cleveland, Ohio
J. Tarvydas, Hamilton, Canada
N. Tautvilas, Washington, D.C.
J. Tomas, Geneve, Šveicarija
K. Urbšaitis, Middlebury, Conn.
T. Vidugiris, London, Anglija
M. Vinclovas, Cleveland, Ohio
A. Vitkus, Harrison, N.J.
V. Židžiūnas, Worcester, Mass.

$1.00:
Jz. Gramas, Chicago, Ill.
Alg. Gustaitis, Hollywood, Calif.
S. Jokubaitis, Toronto, Canada
P. Jonikas, Toronto, Canada
St. Martinkus, Chicago, Ill.
A. Rukša, Augsburg, Vokietija

"KARYS" nuoširdžiai dėkoja aukotojams!

KARIO LEIDINIAI

H. Sienkievičius, KRYŽIUOČIAI. Trijų tomų istorinė novelė, iliustruota, viso 1116 psl. Vertė K. Jankūnas; dail. V. K. Jonyno spalvotas piešinys viršelyje ir aplanke. (I tomas išparduotas); II tomas $3.50, atpiginta kaina $1.00; III tomas $3.50, atpiginta kaina $1.00.

Vaclovas Biržiška, PRAEITIES PABIROS. Rinkinys straipsnių iš Lietuvos istorijos, iliustruota istoriniais paveikslais, kietais viršeliais, 352 psl. Kaina $6.50. Atpiginta $2.50.

O. Urbonas, 1410 METŲ KARAS IR ŽALGIRIO MŪŠIS. Pirmas toks išsamus veikalas apie žymiausią mūšį Lietuvos istorijoje. Iliustruota, dviejų spalvų mūšio schemos, 110 psl., kaina $3.00. Atpiginta $1.50.

O. Urbonas, DIDŽIOJO ŠIAURĖS KARO FRONTAS LIETUVOJE. Studija apima karinius įvykius XVII a. gale ir XVIII a. prasidedant. Dėmesys kreipiamas į kovas Lietuvoje vykusias tarp lietuvių švedų pusėje ir tų, kurie ėjo išvien su lenkais ir rusais. Iliustruota, dviejų dalių, viso 259 psl. (I dalis išparduota); Vienos dalies kaina $1.75. Atpiginta $1.00.

Z. Raulinaitis, DURBĖS MŪŠIS. Aprašo 1260 m. įvykusią didžiąją žemaičių pergalę, kovas ir įvykius privedusius prie to mūšio ir pasekmes. Iliustruota. 96 psl., kaina $1.25 (Išparduota).

Z. Raulinaitis, AISČIAI KARINĖS ISTORIJOS ŠVIESOJE. Baltų karinės istorijos pradžia. Įvykiai apima I a. ir prieškristinius amžius. Iliustruota. 64 psl., kaina $1.25 (Išparduota).

Z. Raulinaitis, HUNŲ ŽYGIS Į PRŪSUS. Aprašo įvykusį V a. hunų žygį į Prūsų Gamalį pilį. 32 psl. Kaina $1.00.

Z. Raulinaitis, GALINDAI PRIEŠ ROMĄ. Įvykiai vyksta II - IV a., kai gotai viešpatavo Rytinėje Europoje ir Ermanrikas valdė nuo Baltijos iki Juodųjų jūrų. Iliustruota, 80 psl., kaina $1.50. Atpiginta $1.00.

Z. Raulinaitis, VAIDEVUTIS. Nagrinėja, ar Vaidevutis buvo istorinė, ar legendinė asmenybė. 64 psl. Kaina $1.00.

J. Variakojis, 4 P. LK MINDAUGO PULKAS. Pulko kovos Nepriklausomybės karo frontuose: bolševikų, bermontininkų, lenkų. Žygiai ir kovos pavaizduotos brėžiniais ir dalyvių nuotraukomis. Viso apie 50 iliustracijų, 120 psl. Kaina $3.50. Atpiginta $2.75.

P. Žilys, SUOMIŲ - SOVIETŲ KARAS. Karo išvakarėse, derybos, įtampa, laukimas... Pirmosios kovos. Kautynės šiaurėje, prie Ladogos ežero, Karelijos sąsmaukoje ... Suomių narsi gynyba ir jų tipinga "motti" taktika. Sunkūs nuostoliai, lėta užsienių parama... Suomija priversta pasirašyti taiką... Prarasta teritorija ,karo nuostoliai, evakuacija... Plk. Žilys sukūrė tikslų ir aiškų šių žiaurių grumtynių vaizdą. Iliustruota, 176 psl. Kaina $3.50. Atpiginta $2.75.

Dr. J. Puzinas, KELIAS Į LIETUVOS NEPRIKLAUSOMYBĖS ATSTATYMĄ. Pasinaudodamas įvairiuose šaltiniuose paskelbta medžiaga, prof. dr. Jonas Puzinas bendrais bruožais nušviečia tuos įvykius, kurie turėjo įtakos Lietuvos valstybės atstatymui. Dokumentinė medžiaga yra paskleista įvairiuose leidiniuose, daugeliui sunkiai, arba ir visai neprieinama. Todėl šis leidinys yra labai svarbus, nes čia yra sutelkti visi svarbesnieji dokumentai nuženklinantieji mūsų kelią į Vasario 16-ios Aktą. 90 psl. su iliustracijomis. Kaina $2.50. Atpiginta $2.00.

Plk. K. Škirpos studija 5 D.L.K.KĘSTUČIO PULKO KOVOS TIES SEINAIS 1920 METAIS yra atspausta atskira knygute, 124 psl. Autorius studiją peržiūrėjo, atitaisė netikslumus ir KARYS patiekia ją skaitytojams kaip dokumentą įamžinantį mūsų kovų dėl nepriklausomybės vieną iš sunkiausių laikotarpių. *Kaina $3.00.*

Įvairių autorių straipsniai skelbiami KARYJE nevisada reiškia redakcijos ar leidėjų nuomonę • KARYS išleidžiamas dekvieno mėnesio pradžioje. Jam skiriami straipsniai turi pasiekti redakciją nemažiau dvi savaites prieš išleidimą. Rankraščiai redakcijoje nesaugomi • Keisdami adresą nedelsdami praneškite KARIUI, pažymėdami naująjį ir senąjį adresą • Čekius, arba "Money Order" adresuoti tik "KARYS" vardu, — ne "Warrior" ar kt.